

**MUĞNÎ'L-MUHTÂC ADLI ESERDE
EBÛ HANÎFE'YE YAPILAN ATIFLARIN
TAHLİLİ**

Ahmet Hakan UZUN

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Doç. Dr. Hacı Murat KUMBASAR
2020
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

Ahmet Hakan UZUN

**MUĞNİ'L-MUHTÂC ADLI ESERDE EBÛ HANÎFE'YE
YAPILAN ATIFLARIN TAHLİLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Hacı Murat KUMBASAR**

ERZURUM – 2020

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum " Muğni'l-Muhtâc Adlı Eserde Ebû Hanîfe'ye Yapılan Atıfların Tahlili " adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

27.08.2020

Ahmet Hakan UZUN

Aslı ıslak imzalıdır*

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda**, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç.Dr. Hacı Murat KUMBASAR danışmanlığında, Ahmet Hakan UZUN tarafından hazırlanan bu çalışma 27 / 08 / 2020 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Hadi SAĞLAM İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi :Doç. Dr. Hacı Murat KUMBASAR İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi :Dr. Öğr. Üyesi İsmetullah SAMİ İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR DİZİNİ	IX
ÖNSÖZ	X
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN KONUSU, KAPSAMI, METODU, AMACI VE BENZER	
ÇALIŞMALAR	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI	1
III. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI	2
IV. ARAŞTIRMA METODU	2
V. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI	3
VI. BENZER ÇALIŞMALAR	5

BİRİNCİ BÖLÜM

EBÛ HANÎFE'NİN İÇTİHAT METODU VE HATÎB eş-ŞİRBÎNÎ'NİN HAYATI	
1.1. EBÛ HANÎFE'İN İÇTİHAT METODU	7
1.2. HATÎB EŞ-ŞİRBÎNÎ' NİN HAYATI	8
1.2.1. Hayatı	8
1.2.2. Hocaları, Öğrencileri ve Eserleri.....	10
1.2.3. Eserleri	10
1.2.3.1. Fıkıh Alanındaki Eserleri	10
1.2.3.2. Tefsir Alanındaki Eserleri	11
1.2.3.3. Kelam Alanındaki Eserleri	11
1.2.3.4. Arap Dili Alanındaki Eserleri.....	11
1.3. MUĞNÎ'L-MUHTÂC ESERİ VE KİTABININ OLUŞUM SÜRECİ	12

İKİNCİ BÖLÜM

HATİB eş-ŞİRBİNÎ'NİN MUĞNİ'L-MUHTÂC ADLI ESERİNİN İBÂDÂT
BÖLÜMÜNDE EBÛ HANİFE'YE YAPTIĞI ATIFLAR

2.1. İBÂDÂT BÖLÜMÜ	15
2.1.1. Tahâret Kitabı.....	15
2.1.1.1. Nebîzin Haramlığı	15
2.1.1.2. Domuzun Derisinin ve Kıllarının Hükümü	16
2.1.1.3. Güneşte Isınan Suyun Hükümü	17
2.1.1.4. Abdestte Yıkanması Gereken Organların Sarılı Olması	17
2.1.2. Teyemmüm Kitabı.....	18
2.1.2.1. Soğuk Sebebiyle Teyemmüm ile Eda Edilen Namazın Kazası.....	18
2.1.3. Nifâs Kitabı	19
2.1.3.1. Nifâsın En Uzun Müddeti.....	19
2.1.4. Namaz Kitabı.....	20
2.1.4.1. Özürsüz Kazaya Bırakılan Namazlarda Tertibe Uyulması.....	20
2.1.4.2. Namazı Kıldıktan Sonra Buluğa Eren Kimsenin Namazını İade Etmesi ...	20
2.1.4.3. Caiz Olan Resim Mahiyeti	21
2.1.4.4. İftitâh Tekbîrinin Farklı Dilde Söylenbilmesi	22
2.1.4.5. İki Secde Arasında Oturmanın Keyfiyeti	22
2.1.4.6. Secde Ayetlerinin Geçtiği Sureler	23
2.1.4.7. Vitir Namazının Hükümü	24
2.1.4.8. Vitir Namazının Faslederek Kılınabilmesi	25
2.1.4.9. Mutlak Nafile Namazlarında En Az Rekât Sayısı.....	25
2.1.4.10. Seferde Namazın Kısaltılmasının Hükümü	27
2.1.4.11. Denizde Yolculuk Yapanların Namazlarını Kısaltması	27
2.1.4.12. Namazların Cem' Edilmesi	28
2.1.4.13. Cuma Namazı Bölümü	28
2.1.4.14. Bayram Namazı Bölümü	31
2.1.4.15. Cenaze Namazı Bölümü	32
2.1.5. Zekât Kitabı.....	34
2.1.5.1. Atların Zekâtı.....	34
2.1.5.2. Zekâta Tabii Olan Hayvanların Yavrularının Zekattaki Durumu	35

2.1.5.3. Zekâtların Taksimi.....	36
2.1.6. Hac Kitabı	37
2.1.6.1. Âdet Halindeki Kadının Tavaf Edebilmesi	37
2.1.6.2. Temettu' Kurbanı	37
2.1.6.3. Temettu' Kurbanının Kesilme Vakti	38
2.1.6.4. Temettü Kurbanı Kesmeyen Kişinin Oruç Tutma Vakti.....	39
2.1.6.5. Arafat Vakfesinden Sonra Cima Serbestliği.....	39
2.1.7. Zebâih Kitabı.....	39
2.1.7.1. Kurban Kesme Vakti	39
2.1.7.2. Kurban Kesmenin Vacip Olduğu Kimseler (Şehir-Köy Farkı).....	40
2.1.7.3. Uzvu Kesik ya da Eksik Olan Hayvanın Kurban Edilebilmesi	41
2.1.8. Eşribe Kitabı.....	41
2.1.8.1. Üzümün Şarap Olmasının Şartı	41
2.1.8.2. Nebîz ile Şarabın Farkı	41
2.1.8.3. Telef Olan Malın Tazmîni	42
2.1.9. Av Kitabı	43
2.1.9.1. Su Yüzüne Çıkan Balığın Yenilmesi.....	43
2.1.9.2. İki Parçaya Ayrılan Avın Durumu	43
2.1.9.3. Besmelesiz Kesim Yapılması	44
2.1.9.4. Hayvanı Boğazlama Esnasında Salavat Getirmenin Hükümü	44
2.1.9.5. Köpeğin Yediği Avın Durumu	45
2.1.9.6. Tavşan ve Sırtlan Etinin Haram Olması	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HATİB eş-ŞİRBİNİ'NİN MUĞNİ'L-MUHTÂC ESERİNİN MUÂMELÂT BÖLÜMÜNDE EBÛ HANİFE'YE YAPTIĞI ATIFLAR

3.1. MÂLÎ MUÂMELÂT BÖLÜMÜ.....	47
3.1.1. Alışveriş Kitabı	47
3.1.1.1. Şarabın Temlikî	47
3.1.1.2. Satılan Malın El Değişmeden Artması	48
3.2. MÜRÂFAÂT BÖLÜMÜ	48
3.2.1. İkrâr Kitabı	48

3.2.1.1. İkrârda Bahsi Geçen Kavramların Belirli Ya da Belirsiz Olması	48
3.2.2. Hüküm/Kada' Kitabı	49
3.2.2.1. Kadının Hâkim Olabilmesi	49
3.2.2.2. Hükümün Zahirî Oluşu	50
3.2.3. Şahitlikler Kitabı	50
3.2.3.1. Kâfirin Kâfire Olan Şahitliğinin Geçerliliği	50
3.2.3.2. Karı Kocanın Birbiri Lehine Olan Şehadeti	51
3.2.3.3. Hisbe Şahitliği	51
3.2.3.4. Bir Şahit ve Bir Yeminle Hüküm Verilmesi	51
3.2.3.5. Davalının Yeminden Kaçınması Durumu	52
3.2.4. Da'va Kitabı	53
3.2.4.1. Nesebin Kâif Tarafından Belirlenmesi	53
3.2.4.2. Nesebi Bilinmeyen Çocuğun Durumu	54
3.2.5. Gasp Kitabı	54
3.2.5.1. Nebîzin Tazminî	54
3.2.6. Lukata Kitabı	55
3.2.6.1. Lukatanın Temlikî	55
3.3. TERİKÂT BÖLÜMÜ	56
3.3.1. Feraiz Kitabı	56
3.3.1.1. Zevî'l-Erhâmın Mirasçı Olma Hakkı	56
3.3.1.2. Ölenin Dedesi ve Kardeşlerinin Mirasta Bir Arada Bulunmaları Durumu	56
3.3.2. Vasiyetler Kitabı	57
3.3.2.1. Vasiyet Edilen Malın Kullanım Hakkı	57
3.3.2.2. Ölüye Okunan Kur'an'ın Sevabının Hediye Edilmesi	58
3.4. MÜNÂKEHÂT VE MÜFÂRAKÂT	58
3.4.1. Nikâh Kitabı	58
3.4.1.1. Nikah Kelimesinin Hakiki ve Mecazî Manası	58
3.4.1.2. Eşlerin Birbirlerinin Avret Yerlerine Dokunabilmesi	59
3.4.1.3. Fâsığın Velayet Hakkı	59
3.4.1.4. Kölenin Evlenebilme Şartı (Velisinin İzni Meselesi)	60
3.4.1.5. Nikahta Muhayyerlik Hakkı (Eşin Köle Olması)	60
3.4.1.6. Mehrin En Az Miktarı	61

3.4.2. Talâk Kitabı.....	61
3.4.2.1. Mükrehin Talâkı	61
3.4.2.2. Talâk Hakkının Sıfırlanması.....	62
3.4.2.3. Hür Kocanın Boşama Hakkı.....	62
3.4.2.4. Ölüm Hastalığı Anında Yapılan Talakın Sonuçları.....	63
3.4.3. Zihâr Kitabı	63
3.4.3.1. Zimmînin Yaptığı Zihârın Geçerliliği	63
3.4.4. İddetler Kitabı	64
3.4.4.1. Henüz İddet Görmeyen ve İddetten Kesilmiş Kadının İddet Müddeti.....	64
3.4.4.2. İki Farklı Kişi İçin İddet Bekleyen Kadının Durumu.....	64
3.4.5. Rada' Kitabı	65
3.4.5.1. Süt Hısımlığı Doğuracak Emme Miktarı.....	65
3.4.5.2. Ölü Kadından Emilen Sütün Haramlık Doğurması.....	66
3.4.6. Nafaka Kitabı	66
3.4.6.1. Nafakası Karşılanmayan Kadının Nikahı Fesih Hakkı.....	66
3.4.6.2. Nafaka Alma Engeli (Din Farkı)	67
3.5. MUÂMELATA DAHİL OLAN DİĞER KISIMLAR	67
3.5.1. Köle Azadı/İtâk Kitabı	67
3.5.1.1. Zorunlu Gerçekleşen Azat	67
3.5.2. Kitâbet Kitabı	68
3.5.2.1. Kitâbet Bedelinin Ödenme Şekli	68
3.5.2.2. Kitâbet Bedelinin Peşin Ödenmesi	68
3.5.2.3. Kitâbet Akdi Yapılan Kölenin Satılması.....	69
3.5.3. Müdebber Kitabı	69
3.5.3.1. Müdebberenin Çocuğunun Durumu	69
3.5.4. Yeminler Kitabı.....	70
3.5.4.1. Kefaretin Yemin Bozulmadan Önce Verilmesi.....	70
3.5.4.2. Et Yememek Üzerine Yemin Eden Kişinin İç Yağı Yediğinde Yeminin Durumu.....	70
3.5.4.3. Meyve Yememek Üzere Yemin Eden Kişinin Yaş Hurma ya da Nar Yediğinde Yeminin Durumu	71

3.5.4.4. Nehirden Su İçmemek Üzere Yemin Eden Kişinin Nehirden Ağız ile Su İçtiğinde Yeminin Durumu.....	72
3.5.5. Adak Kitabı	72
3.5.5.1. Oruç Tutmaya Nezreden Kişinin Orucu Peş Peşe veya Fasılalı Tutması ..	72
3.5.5.2. İbadet Yapmak Amacıyla Kullanılan “Gitme” ve “Yürüme” İfadeleri.....	73

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HATİB eş-ŞİRBİNÎ’NİN MUĞNÎ’L-MUHTÂC ESERİNİN UKÛBÂT BÖLÜMÜNDE EBÛ HANÎFE’YE YAPTIĞI ATIFLAR

4.1. UKÛBÂT BÖLÜMÜ.....	74
4.1.1. Cinayetler Kitabı	74
4.1.1.1. Kasten Adam Öldürme	74
4.1.1.2. Demir Sırıkla Adam Öldürmenin Hükümü	75
4.1.1.3. Hürün Köleyi Öldürmesi	75
4.1.1.4. Ölmek Üzere Olan Kişinin Din Değiştirmesi ya da Azat Edilmesi	76
4.1.1.5. “Ben İnşâallah Mü’minim” İfadesinin Kullanılması.....	76
4.1.2. Diyetler Kitabı.....	77
4.1.2.1. Zimmînin Diyeti	77
4.1.2.2. Kasten Adam Öldürme Kefareti	77
4.1.2.3. Dinden Dönen Kadının/Mürtedde Öldürülmesi	78
4.1.2.4. Birden Fazla İrtidat Edenin Hükümü.....	79
4.1.3. Hadler Kitabı	79
4.1.3.1. Zina Haddi	79
4.1.3.2. Hırsızlık Haddi	81
4.1.4. Siyer Kitabı	82
4.1.4.1. Mekke’deki Konak ve Arazilerin Satılması	82
4.1.4.2. Cizyenin Ehl-i Kitap Dışındaki Kimselerden Alınabilmesi	83
4.1.4.3. Devlet Reisinin Müslümanlar Adına Cizyede Tasarrufta Bulunabilmesi ..	83
SONUÇ.....	84
KAYNAKÇA	87
ÖZGEÇMİŞ.....	94

ÖZET

MUĞNİ'L-MUHTÂC ADLI ESERDE EBÛ HANÎFE'YE YAPILAN ATIFLARIN
TAHLİLİ

Ahmet Hakan UZUN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hacı Murat KUMBASAR

2020, 94 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Hâdi SAĞLAM
Doç. Dr. Hacı Murat KUMBASAR
Dr. Öğr. Üyesi İsmetullah SAMİ

İslam hukukunun gelişmesinde fakihler arasındaki ihtilafların rolü büyük olmuştur. İhtilaflar açısından usûl ve fûru üzerine yapılan incelemelere bakıldığında bu ilimin muntazam arka planı görülmektedir. Bizde buradan hareketle Ebû Hanîfe'nin görüşlerine yer veren *Muğni'l-Muhtâc* adlı eser üzerine çalışmayı düşündük. Eserde yüz on dört noktada Ebû Hanîfe'nin adının doğrudan ya da dolaylı olarak zikredildiği yerleri tespit ettik. *Muğni'l-Muhtâc* kitabının tamamını kapsayan bu yüz on dört madde hemen hemen kitabın bütün konu başlıkları altında dağılmış durumdadır. Çalışmamız, giriş dışında Ebû Hanîfe'nin görüşlerinin incelendiği üç bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerde Ebû Hanîfe'ye ait görüşleri inceledikten sonra Hanefî kaynaklarındaki yerlerini tespit ettik. Gerekli gördüğümüz yerlerde ayrıntılı açıklamalar yaptık. Sonuç bölümünde ise çalışmamıza dair elde ettiğimiz sonuçları ve değerlendirmeleri belirttik. Ayrıca benzer çalışmaların ortak sonuçlarını da ayrıntılı bir şekilde sonuç bölümüne ekledik. Bunlara ek olarak taranan kaynak sayısının fazla olması ise Hanefî kaynakları hakkında bilgi sahibi olunmasını katkısı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ebû Hanîfe, Muğni'l-Muhtâc, Hatîb eş-Şirbînî, atıf, ihtilaf, Minhâcu't-Tâlibîn

ABSTRACT

AN ANALYSIS OF THE REFERENCES TO ABU HANIFA IN MUĞNÎ'L-
MUHTÂC

Ahmet Hakan UZUN

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Hacı Murat KUMBASAR

2020, 94 pages

Jury: Prof. Dr. Hâdi SAĞLAM
Assoc. Prof. Dr. Hacı Murat KUMBASAR
Asts. Prof. Dr. İsmetullah SAMİ

Conflicts among scholars have played a major role in the development of Islamic law. Methodical background of this discipline is visible when one looks at the analyses on methods and branches in terms of these conflicts. Based on this, we have decided to work on *Muğni'l-Muhtâc*, which includes Abu Hanifa's opinions. We located 114 points at which Abu Hanife is directly or indirectly referred to in this work. These 114 points, which cover the entire *Muğni'l-Muhtâc*, are scattered under almost all the titles of the book. Our study consists of three chapters in which the views of Abu Hanifa are examined, apart from the introduction. In these chapters, we first analyzed opinions of Abu Hanifa, and then we determined their place in Hanafi sources. We included detailed explanations where we deemed necessary. In the conclusion, we specified the results and evaluations obtained in our study. We also included the common results of similar studies to this study in the conclusion part in detail. Furthermore, since we reviewed a high number of sources, this study will help readers obtain information on Hanafi sources.

Keywords: Abu Hanifa, Muğni'l-Muhtâc, Hatîb Eş-Şîrbînî, reference, conflict, Minhâcu't-Tâlibîn

KISALTMALAR DİZİNİ

ASEAD	: Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi
AÜİFD	: Atatürk üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: İbni
b.y.	: Basım yeri yok
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
CÜİFD	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Çev.	: Çeviri
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi
Hız.	: Hazreti
KSÜİFD	: Kahramanmaraş Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
OMÜİFD	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
r.h	: Rahmetullahi aleyh
ra	: Radıyallahu anh
s.	: Sayfa
Sas	: Sallahu aleyhi ve sellem
t.y	: Basım tarihi yok
Thk.	: Tahkik
v.	: Vefat tarihi
v.dğr	: Ve diğerleri
Yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

Hamd alemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur.

Salât ve selâm insanlığı din, vicdan ve fikir bunalımı olan karanlıklardan, saadet ve selamet kaynağı olan İslâm ile aydınlığa çıkarmak üzere gönderilmiş Muhammed Mustafa'nın ve onun âlinin üzerine olsun.

İslâm dini vahiy kaynaklı olması, vahyin ve resulün tebliğ ettiği sınırlar içerisindeki akla hitap etmesi, dinin emirlerinin en doğru şekilde tespit edilmesi için ihdas edilmiş fıkıh metodolojisi rehberliğinde, statik olan diğer din ya da doktrinlerin yanı sıra dinamik bir yapıya sahiptir. Bu dinamik yapısı sayesinde birçok güncel meseleye açıklık getirmiş, soru işaretlerini gidermiş ve günün ihtiyaçlarını doğru tayin edebilmiştir. Şüphe yok ki son din ve son peygamber ile nihayete eren ilahî diyalog, mahlukatın son günü olan kıyamete kadar kâim olmaya devam edecektir.

Vahyin inişinden Hz. Peygamber'in (sas) vefatına kadar olan süreçte dinî hükümler açıklanırken ihtilaf meydana getiren meselelerde hükmün kaynağı vahiy ve peygamber olmuştur. Onun (sas) onaylaması, reddetmesi ya da sukût etmesi konuya dair beyanı olarak anlaşılmıştır. Ancak onun vefatından sonra nassların yoruma açık yapısı, müçtehitlerin ilmî müktesebatı, ilme ulaşma yollarının değişkenliği ve içtihat kabiliyetlerinin farklılık arz etmesi sebebiyle birçok meselede fikhî ihtilaflar ortaya çıkmıştır. İslâm hukuku daha sonraki dönemlerde sistemleşerek mezheplerin ortaya çıkması ve İslâm dininin geniş coğrafyalara yayılması, ihtilaflardaki derinliğin artmasına sebep olmuştur. Bu sebeple hükümlerin kati' olarak tayin edildiği kısımların dışında içtihat kapısının Kur'an ve sünnet ışığında doğru usul ve metotla kapanmadığı söylenebilir.

Bizim bu çalışmamızı yapmamızdaki temel sebep Ebû Zeyd ed-Debûsî'in *Tesîsü'n-Nazar* adlı eser üzerine yapmış olduğumuz seminer çalışmasıdır. Bu çalışmada Ebû Hanîfe ve İmam Şâfiî arasındaki ihtilafların fer'i meseleler üzerinde incelemenin yanında, usûldeki farklılıklar sebebiyle genişleyen fûru çerçevesini görme fırsatımız oldu. Bundan yola çıkarak ihtilafları daha geniş bir düzlemde inceleyerek tespit etmenin bizim ve ilim tâlipleri için faydası olacağını düşündük. İki mezhep arasında okumalar yaparak ihtilafların arka planını ortaya koymaya gayret ettik. Ancak tespit ve tahlil yaparken konunun uzamaması ve tezin hacminin planlanandan fazla olmaması sebebiyle her

mevzuda geniş açıklama yapmayı uygun görmedik. Çalışmamızı yaparken kadîm ulemanın kaynaklarına eğilerek üslup ve tartışma yöntemlerini, delilleri sunma ve reddetme yöntemlerini bizatihi mezheplerde asıl olarak nitelendirilen kaynaklarda müşahede etmiş olduk.

Giriş bölümü dışında tezimiz ana gövdesini oluşturan dört bölüm ve sonuçtan meydana gelmektedir. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, kapsamı, metodu, materyali ve bu alanda yapılmış benzer çalışmalar başlıklarına yer verilmiştir. Birinci bölümde Ebû Hanîfe'nin içtihat metoduyla birlikte Hatîb eş-Şîrbînî'nin hayatı yer almaktadır. İkinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerde ise *Muğnî'l-Muhtâc* adlı eserde Ebû Hanîfe' ye yapılan atıfların tespit ve tahlilini kapsamaktadır. Sonuç bölümünde ise değerlendirme ve istatistikler bulunmaktadır.

Yüksek lisans tezimi hazırlama sürecinde maddi ve manevi hiçbir desteğini esirgemeyen danışmanım Sayın Doç. Dr. Hacı Murat KUMBASAR Hocama en kalbi duygularıyla teşekkür ediyorum. Tercüme ve kaynakların taranmasında yardımlarını esirgemeyen İsmail KAÇA ve Fuat KALKAN Hocalarıma, ilmi müktesebatıyla her zaman yanımda olan Abdülbaki YILDIRIM Hocama, ilim adamı duruşlarıyla ve entelektüel bilgi birikimleriyle yol açan ve yol gösteren kıymetli M. Şevket GÖKŞAN ve M. Muhlis TURAN hocalarıma, ayrıca beni yetiştiren ve bu uğurda her türlü meşakkate göğüs geren sevgili anne-babama, imla ve yazım kurallarında ve konulara yaptıkları yorumlarla farklı bakış açısı sağlayan kıymetli kardeşlerime, tezin hazırlanma sürecinde sabır ve yardımlarından dolayı kıymetli eşime ve kızıma ayrıca teşekkür ediyorum.

Başarı ancak Allah'ın yardımıyladır.

Erzurum-2020

Ahmet Hakan UZUN

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, KAPSAMI, METODU, AMACI VE BENZER ÇALIŞMALAR

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Çalışmamızın konusu, *Minhâcu't-Tâlibîn*¹ kitabının şerhi olan *Muğni'l-Muhtâc* adlı eserde Ebû Hanîfe'ye (v. 80/150) yapılan atıfların tespit ve incelenmesidir.

Muğni'l-Muhtac adlı eser Şafiî mezhebine ait olan ve oldukça ilgi gören furu' fıkıh üzerine telif edilmiş önemli eserlerden biridir. Bu kitapta Müellifinin bazı başlıklar altında diğer müçtehitlere yapmış olduğu atıflar ve onların ihtilafları bizim çalışmamızın gövdesini oluşturmaktadır. Hatîb eş-Şirbînî (v. 977/1570) eserini telif ederken mezhepler arası ihtilaflara fazla değinmediği halde özellikle Ebû Hanîfe'nin görüşlerini zikretmeyi ihmal etmemiştir. Bu görüşlere atıf, tercih ve ihtilaf olarak yer vermiştir. Onun zikretmiş olduğu bu görüşlerin sıhhati, değerlendirilmesi ve ispatı için hazırlamış olduğumuz çalışma fikhın hemen hemen bütün başlıklarına dağılmaktadır. Konusu itibariyle daha çok furû fıkıh alanını içermektedir.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

Dinamik yapısı göz önünde bulundurulduğunda İslâm hukuku alanında çıkan ihtilaflar sürekli gelişmenin ve ilerlemenin işareti olmuştur. Bu bağlamda bakıldığında kati' hüküm bildiren nasların² belirtmiş olduğu alanlar dışında İslâm hukuku, günün imkân ve şartlarına göre yapılacak doğru okumalar ve sosyal dokunun gereksinimlerini iyi tayin ederek sorunların giderilebilmesi için içtihat kapısını kapatmamıştır. Müçtehitlerin ihtilafları ise İslam hukukunun çözümcü yaklaşımını yansıtmaktadır. Tam da burada devreye giren hilaf/ihtilaf ilmi, bize tarafların görüşlerini sunarken şahsî kanaatleriyle değil naslardaki maksut mananın izhâr edilmesi yönündeki çabayı öne çıkarmıştır. Çalışmamız bu temel üzerine bina edilmiştir.

¹ M. Kâmil Yaşaroğlu, "Minhâcu't-Tâlibîn", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2005, XXX, 111-112.

² İslam hukukun asli ve fer'i delilleriyle neticeye bağlanmış hükümler

Bu tür çalışmaları yapanlar ve okuyanların bariz bir şekilde müşahede edeceği temel sonuç; müçtehit ve fakihlerin ortaya koymuş olduğu hükümlerdeki arka planın çok ciddi bir çalışmanın ürünü olarak ortaya çıktığıdır. Çalışmamız fazla ayrıntıya girmeksizin mezheplerin hükümlerindeki ihtilafları ve buna bağlantılı olarak hükmün ortaya konuluş sürecini açıklamıştır. Ayrıca mezhepler arası nakledilen görüşlerin sıhhati bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Zira taassubun had safhaya çıktığı dönemlerde mezhep müntesipleri birbirini ilzam etmek için gerçekçilikten uzaklaştığı görülmüştür. Bu sebeple karşı tarafın görüşlerini ketmetme ya da eksik aktarma gibi durumların olduğu vakidir. Bu tür çalışmalarda izhar edilen bir başka durum ise nakledilen görüşlerin doğruluğunun tespit edilmesi yönündedir. Buna ek olarak literatür hakimiyeti sağlaması ve fıkıh melekesi kazandırması açısından bu metot üzere yapılmış olan çalışmalar faydalı olacaktır.

III. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Çalışmamız *Minhâcu't-Tâlibîn* kitabının şerhi olan *Muğni'l-Muhtâc* adlı eserde Ebû Hanîfe'ye yapılan atıfların tespit ve incelenmesini kapsamaktadır.

Eserde Ebû Hanîfe'ye yapılan yüz on dört atıf tespit edilmiştir. Atıfların belirlenmesinde *Muğni'l-Muhtâc* adlı eserin çerçevesi dışına çıkılmamıştır. Tespit edilen atıflar kitabın muhtelif konu başlıkları altında yer almaktadır. Bu cihetten konu sınırlaması yapılmaksızın çalışmada atıfların yapıldığı konular üzerine inceleme yapılmıştır.

IV. ARAŞTIRMA METODU

Muğni'l-Muhtâc adlı eserde Ebû Hanîfe'ye yapılan atıflar tespit edildikten sonra çalışmada şu metot izlenmiştir:

- Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, kapsamı, metodu, materyali ve bu alanda yapılmış benzer çalışmalar başlıklarına yer verilmiştir. Birinci bölümde Ebû Hanîfe'nin içtihat metodu ve Hatîb eş-Şirbînî'nin hayatına dair bilgilere yer verilmiştir.
- Konular fıkıh başlıklarının genel taksimatı olarak kabul gören “ibâdât, muâmetlât ve ukûbât” başlıklarına göre düzenlenmiştir. Ayrıca bu üç ana başlık

altında muâmelât bölümü “mâlî muâmelât, münâkehât ve müfârakât, mürâfaat ve muâmelâta dahil diğerkonular” olarak dört kısma ayrılmıştır.

- *Muğni'l-Muhtâc* 'da tespit edilen atıfların Arapça ibareleri her konunun girişinde tercümesiyle birlikte verilmiştir. Bazı kısımlarda konu bütünlüğü kaybedilmemesi ve Arapça ibarenin metinde çok fazla yer kaplamaması için uzun olan kısımları noktalarla ifade edilmiştir. Konuya ait her ibarenin asıl kaynaktaki yeri dipnotlarda belirtilmiştir.
- “Şîrbînî” ifadesiyle başlayan paragraflar metnin tercümesine aittir. Bu bölümlerde metindeki ibarenin tamamı verilmeden tercümenin *Muğni'l-Muhtâc* ' da ki yerine ait dipnot verilmiştir.
- “Ebû Hanîfe'ye göre” şeklinde başlayan paragraflar ise kaynaklar tarandıktan sonra ona ait görüş ve delillerin verildiği bölümdür. Bu bölümde görüşlerin kaynaklardaki yeri tespit edildikten sonra izahata girilmeden dipnotuyla birlikte madde hakkında bilgi verilmiştir.
- Asıl kaynakların dışında, çalıştığımız maddelere ait makale, tez ve ansiklopedik bilgileri dipnotlara ekleyerek konu hakkında doyurucu olacak şekilde kaynaklar eklenmiştir.
- Ayrıca ana kaynakların şerh ve haşiyelerinden istifade edilerek -fıkıh literatürüne katkı sağlayacak şekilde- dipnotlar zenginleştirilmiştir.
- Tez hacminin planlanandan fazla olmaması adına gerekli görülmeyen yerlerde konuların izahatına girilmemiştir.
- Bazı konu başlıklarında Hanefî ulehasının kaynakları dışındaki eserlerden istifade edilmiştir.
- İzahata ihtiyaç olan yerlerde kavramların açıklamaları dipnotlarda verilmiştir.
- Sonuç bölümünde değerlendirme ve istatistik yapılmıştır.

V. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Ebû Hanîfe'nin görüşlerine yer yer atıf yaparak yer yer muhalif olduğu noktaları belirterek tezin konusu olması hasebiyle ana kaynağımız Hatîb eş-Şîrbînî'nin *Muğni'l-Muhtâc* adlı eseridir. Eser ve Hatîb eş-Şîrbînî'nin hayatına dair bilgi kaynağı olarak Soner

Duman'ın *Muğni'l-Muhtâc* tercümesinden ve Özel FM'de tercüme ettiği eser üzerine yapmış olduğu söyleşiden istifade edilmiştir.

Ayrıca Ebû Hanîfe'nin görüşlerinin tespiti için aşağıda sıralayacağımız kaynaklardan istifade edilmiştir:

İmâm Mâlik'e (v. 179/795) ait Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî rivayetiyle nakledilen *el-Muvatta'*, Ebû Yûsuf'a (v. 182/798) ait *Kitâbu'l-Harac*, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'ye (v. 189/805) ait *el-Asl* ve *Câmius'-Sağîr*, Ebû Cafer et-Tahâvî'ye (v. 321/913) ait *Şerhu Meâni'l-Asâr*, Ebû Bekr el-Cessâs'a (v. 370/981) ait *Şerhu Muhtasarü't-Tahâvî*, Ebû Leys es-Semerkindî'ye (v. 373/983) ait *Uyûnu'l-Mesâil*, Kudûrî'ye (v. 428/1037) ait *et-Tecrîd* ve *Muhtasarü'l-Kudûrî*, es-Serahsî'ye (v. 483/1090) ait *Kitâbu'l-Mebsût*, Ebû Bekr es-Semerkindî'ye (v. 539/1144) ait *Tuhfetü'l-Fukaha'*, Kâsânî'ye (v. 587/1191) ait *Bedâiü's-Sanâi*, Merğînânî'ye (v. 593/1197) *el-Hidâye*, İbn Rüşd'e (v. 595/1198) ait *Bidâyetü'l-Müctehid Nihâyetü'l-Muktesid*, Burhânî'ye (v. 616/1219) ait *Muhîtu'l-Burhânî*, Cemaluddîn Ebû Muhammed el-Hazrecî'ye (v. 686/ 1289) ait *el-Lubâb fî'l-Cemi' Beyni's-Sünneti ve'l-Kitâb*, Mevsilî'ye (v. 693/1284) ait *el-İhtiyâr*, Ebu'l-Berakât en-Nesefî'ye (v. 710/1310) ait *Kenzu'd-Dekâik*, Ali ez-Zeylâî'ye (v. 743/1343) ait *Tebyînü'l-Hakâik*, Ekmeleddîn Babertî'ye (v. 784/1384) ait *el-Înâye Şerhî Hidâye*, Ebû Bekr el-Haddâdî'ye (v. 800/1393) ait *Cevheratü'n-Neyriyye*, İbn Hacer al-Askalânî'ye (v. 852/1449) ait *Bulûğu'l-Merâm*, Bedreddîn el-Aynî'ye (v. 855/1491) ait *el-Înâye Şerhu'l-Bidâye*, İbnü'l-Hümâm'a (v. 861/1457) ait *Fethu'l-Kadîr*, Molla Hüsrev' e (v. 885/1480) ait *Dürerü'l-Hükkâm*, İbrahîm Halebî'ye (v. 956/1549) ait *Mülteka'l-Ebhûr*, Zeynuddîn İbn Nuceym'e (v. 970/1563) ait *Bahru'r-Râik*, Sirâcuddîn İbn Nuceym'e (v. 1005/1596) ait *Nehru'l-Fâik*, Damad Efendi'ye (v. 1078/1667) ait *Mecmau'l-Enhûr fî Şerhî Mültekâ'-Ebhûr*, Şurunbilâlî'ye (v. 1069/1659) ait *Merâki'l-Felâh*, İbn Âbidîn'e (v. 1252/1836) ait *Reddü'l-Muhtâr Ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, Meydânî'ye (v. 1298/1881) ait *Lubâb Fî Şerhî'l-Kitâb*, Ömer Nasuhî Bilmen'e (v. 1971) ait *Hukukî İslâmiyye ve Istilâhâtü Fıkhîyye Kamusu*, Vehbe Zuhaylî'ye (v. 2015) ait *Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*.

Bunların dışında çalışmamızda ki maddeler ile alakalı olan kitap, bilimsel dergi, makale ve TDV İslâm ansiklopedisinden istifade edilmiştir.

VI. BENZER ÇALIŞMALAR

Fakihler ve mezhepler arasındaki ihtilafları ve bunların alt yapısını öğrenmek çoğu zaman fıkıh alanında çalışma yapan kişinin ilgisini çekmiştir. Özellikle yüksek lisans tezi aşamasında olan öğrencilerin buna benzer konular üzerine çalışma yapmayı daha çok tercih ettiği görülmüştür. Çünkü tercih edilen tezin konusu, akademi dünyasına açılan ilk kapı konumunda olmuştur. İlk çalışma zengin literatüre hâkim olma ve birçok kaynağa inme açısından okuyandan ziyade yazana daha çok faydası olduğu söylenebilir. Özellikle tespit, tahlil ve inceleme üzerine yapılan çalışmalar için bu durum oldukça fazladır. Bu bölümde tezimizle doğrudan ya da dolaylı olarak yakın olan tez çalışmalarından şu örnekleri sıralayabiliriz:

- Tespit ve tahlil çalışmasını aynı mezhebe mensup müçtehidler arasındaki ihtilafların incelendiği Seyfullah Kara'nın yüksek lisans tezi olarak hazırladığı *Mevsilî'nin Muhtâr Adlı Eserinin İbâdât ve Muamelât Bölümlerinde İmameyn'in İhtilaflı Olan Yerlerin Tespit ve Tahlili*. (Danışman: Prof. Dr. Davut Yaylalı)
- Tespit ve tahlil çalışmasını mezhep müçtehidinin görüşlerini farklı mezheplere ait bir kaynakta konu edinen Osman Matpan'ın yüksek lisans tezi olarak hazırladığı *Merğînânî'nin "el-Hidâye" Adlı Eserinin İbadetler Bölümünde İmam Şafî'ye Nisbet Edilen Görüşlerinin Tespit ve Tahlili*. (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Baktır)
- Aynı mezhep içerisindeki müçtehitlerin ihtilaflarını tespit ve tahlili çalışması yapan İsmail Kaça'nın hazırladığı yüksek lisans tezi *Ebû Hanîfe ve İmâmeyn Arasındaki Fikhî İhtilafların Tespit ve İncelenmesi (Aile Hukuku Özelinde)*. (Danışman; Doç. Dr. Hacı Murat Kumbasar)
- Mezhepler arası ihtilafı konu edinen fıkıh eseri üzerinde tahkik çalışması yapan Havva Usta'nın hazırlamış olduğu yüksek lisans tezi *Bidâyetü'l-Müçtehid'in de Ebû Hanîfe'ye Ait Görüşlerin Tahkiki*. (Danışman: Prof. Dr. Orhan Çeker)
- Mezhep içerisindeki müçtehitlerin görüş ayrılıklarının incelendiği tahkik çalışmasını yapan Abdullah Erdem'in hazırladığı yüksek lisans tezi *el-Mevsilî'nin Muhtâr Adlı Eserinin Münâkehât ve Ukûbât Bölümlerinde İmâmeyn'e Yapılan Atıfların Tahkiki*. (Danışman: Prof. Dr. Davut Yaylalı)

- Mezhep müçtehitlerinin eleştirilerini yönelttiği kitapları üzerinde tahkik çalışması yapan Mehmet Salih Eren'in hazırlamış olduğu yüksek lisans tezi *İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde Hanefîlere Yönelttiği Eleştirilerin Tespit ve Tahkiki*. (Danışman: Hacı Yunus Apaydın)
- Tespit ve tahlil çalışmasını mezhep müçtehidinin görüşlerini farklı mezheplere ait bir kaynakta konu edinen Abdullah Topal'ın çalışması *Merginânî'nin el-Hidaye Adlı Eserinin Nikah ve Talak Bölümünde Geçen İmam Şafî'ye Ait Görüşlerinin Tespit ve Tahlili*. (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Baktır)
- Halil Eker'in yine bu türde hazırladığı çalışması *Ebû Bekir el-Merginânî'nin el-Hidâye İsimli Eserindeki İbadetler Bahsinde Geçen İmam Şâfî'ye Ait Görüşlerin Tespit ve Tahkiki*. (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Yıldırım)
- Yine bu alanla ilgili Emrah Demirtaş'ın hazırladığı yüksek lisans tezi *Merğînânî'nin El Hidâye Adlı Eserinin Hadd ve Kısas Bölümlerinde İmam Şâfî'ye İsnad Edilen Görüşlerin Tespiti*. (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Selim Aslan)
- Vezbet Kartal'ın şu anda devam etmekte olan yüksek lisans çalışması *İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde İmam Şafî'ye Nispet Edilen Görüşlerin Tespit ve Tahkiki (Aile Hukuku Örneği)*. (Danışman: Doç. Dr. Aydın Taş)
- Salman Erdemoğlu'nun yüksek lisans tezi olarak hazırladığı *İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde İmam Malik'e Nispet Edilen Görüşlerin Tespit ve Tahlili (İbadetler Örneği)*. (Danışman: Doç. Dr. Aydın Taş)

BİRİNCİ BÖLÜM

EBÛ HANİFE’NİN İÇTİHAT METODU VE HATİB eş-ŞİRBİNİ’NİN HAYATI

1.1. EBÛ HANİFE’İN İÇTİHAT METODU

Ebû Hanîfe’nin yaşadığı bölge olan Irak, demografik yapısı, kültürel farklılıkları ve coğrafi konumları gibi toplumların tarih yürüyüşünü tayin eden önemli olguların değişkenlik arz ettiği kritik bir bölge olmuştur. Bu karmaşık yapı sebebiyle İslâm hukuku alanında faaliyet gösteren alimlerin meseleler yaklaşımlarında bu durumları göz önünde bulundurdıkları gözlenmiştir. Fıkıhın ince işçiliğinin burada devreye girdiği yadsınamaz bir gerçektir. Bu sebeple Ebû Hanîfe’yi devrinin biricigi yapan bu farklılıkları görüp kitap ve sünnetten ayrılmadan doğru hükme ulaşmaya çalışmış olmasıdır. Böyle bir alt yapının olduğu Irak bölgesi, ilmî münazaralarında rağbet gördüğü önemli ilim merkezi haline gelmiştir.³

Ebû Hanîfe’nin içtihatlarında izlediği yol onun tenkit edilmesine yol açmıştır. Kıyası sık kullanması, muasırı olan alimlerden yer yer farklı hüküm vermesi, haberi vahitle amelde farklı kriterler araması ve tabiînin görüşlerini terk edip kendi ulaştığı bilgiler ile hüküm vermesi bu tenkidin arka planında durmaktadır.

İmam-ı Âzâm Ebû Hanîfe’nin yaptığı içtihatlarda izlediği usule dair bir eser kaleme almamıştır. Usûlün tedvini daha sonraki dönemlerde onun ve öğrencilerinin vardığı hükümlerden yola çıkılarak sistemleştirilmiştir. Onun şu sözleri içtihat usûlüne dair bilgi vermektedir: *“Biz öncelikle Allah’ın kitabında olanı alırız. Eğer orada bulamadıysak Rasulullah’ın (sas) hadislerine müracaat ederiz. Orada da bir şey bulamadıysak sahâbenin ittifak ettiklerini benimser, ihtilaf ettiklerinde de dilediğimiz görüşü seçeriz. Başka kimselerin görüşlerini onların görüşlerine tercih etmeyiz. Ancak tâbiîn alimlerinin görüşlerine bağlı kalmayız. Biz de onların yaptıkları gibi içtihat ederiz. Arada bir illet var ise bir hükmü diğerine kıyas ederiz.”*⁴

Bunun dışında öğrencisi Ebû Yûsuf onun içtihat metoduna dair şu şekilde bir özetleme yapmıştır: Ebû Hanîfe ona gelen meselede önce meclisindeki öğrencilerine bu

³ Mustafa Uzunpostalcı, “Ebû Hanîfe”, *DİA*, X, 131-138.

⁴ Ebû Zehre, Muhammed, *Ahvâlü’ş-Şahsiyye* (3. Baskı), Daru’l-Fikri’l-Arabî, Kâhire ts., 266.

konuya dair hadis ya da sahabe kavli olup olmadığı sorar ve önce bunları dinlerdi. Bu oturumdan sonra konuya dair kendi ulaştığı olduğu rivayetleri naklelerdi. Bütün deliller bu şekilde bir araya geldikten sonra enine boyuna yaptığı değerlendirmeler ve farklı bakış açısıyla konuyu hükme bağlardı. Mesele ile alakalı kendisine ulaşan bir rivayet yoksa kıyasa başvururdu. Bunda da bir sonuç elde edemezse istihsân ile hükme ulaşırdı. Hadislerle çelişen fetvasının olması, hadisin ona ulaşmadığı ya da sıhhat şartları onun kriterlerine uymadığı şeklinde açıklanmıştır. Haberi vahitlere olan ihtiyatlı yaklaşımı dönemin hadis uydurma faaliyetlerinin çok fazla olması dolayısıyladır. Öğrencilerinin fikirlerini dinlemesi yine onunla özdeşleşen bir tutum olmuştur. Ayrıca ondan “*Bizim kanaatimiz ve ulaştığımız en doğru görüş budur. Bu fikirden daha iyi ve güzelini bulan olursa şüphesiz doğru olan fetva onun görüşüdür*” sözü hakikate ulaşmakta başkalarının fikrinden istifade edeceği ve maksadın en doğruya ulaşmak olduğu şeklinde yorumlanabilir.⁵

1.2. HATİB EŞ-ŞİRBİNÎ’ NİN HAYATI

1.2.1. Hayatı

Tam adı Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şîrbînî el-Kâhîrî şeklindedir.⁶ Şöhret bulan “*el-Hatîp*” isminin Ezher üniversitesinde ki hatiplik görevi sebebiyle aldığı rivayet edilir.⁷ Lakabının “Şemsüddîn” olduğu nakledilmiştir.⁸

Muhammed Hatîb eş-Şîrbînî isminde geçen Şîrbîn, Mısır’ın Garbiye beldesine bağlı olan bir köydür. Nispet edildiği yerde doğmuş olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca adındaki diğer nispet olan el-Kâhîrî’nin ise Kâhire’nin eğitim gördüğü yer olması hasebiyle bu şekilde bilindiği söylenmektedir. Kaynaklarda hakkında tam bir bilgiye ulaşamadığı için nesebine ve doğum tarihine dair bilgiler kesinlik kazanmamıştır. Aynı

⁵ Mustafa Uzunpostalcı, “Ebû Hanîfe”, *DİA*, X, 131-138.

⁶ Ali Hakan Çavuşoğlu, “Şîrbînî, Hatîb”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2010, XXXIX, 189-191.

⁷ Buceyrîmî, Süleymân b. Muhammed b. Ömer el-Mısırî eş-Şafîî, *Tuhfetu’l-Habîb Alâ Şerhi’l-Hatîb I-IV*, Daru’l-Fikr, 1995, I, 14.

⁸ el-Ğazzî, Necmuddîn Muhammed b. Muhammed, *Kevâbibu’s-Sâire I-III* (1.Baskı), Thk.: Halîl el-Mensûr, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût 1997, III, 72.

şekilde babasının adı hakkında tabakât kitaplarında muhtelif olarak geçmektedir. Önceleri Muhammed olarak bilinen babası, sonraki eserlerde Ahmed olarak zikredilmiştir.⁹

Muhammed Hatîb eş-Şîrbînî'nin zühd ve takva ehli bir kimse olduğu bilinmektedir. İlme olan iştîyâkı, ibadetlere olan düşkünlüğü, tevazu dolu yaşamı ve ahlâkı ile alimler arasında müstesna bir yere sahip olmuştur. Devlet kapısından uzak durmuş, yöneticilere iltifat etmemiş ve kendine teklif edilen resmî görevleri kabul etmemiştir. el-Ğazzî (v. 1061/1652) onunla ilgili hac yolculuğu esnasında sadece yorulduğu zamanlar bineğine bindiği, bu yolculuklarında oruç tuttuğunu ve bu ibadetlerini bitirdikten sonra kimseye iltifat etmeden oradan ayrıldığını nakletmiştir. Ayrıca binekli ya da yaya olarak sürekli Kur'an okuduğu söylenmiştir. Bu yolculukları esnasında namaza ve hac ibadetine dair ahkâmı insanlara anlatmayı kendine vazife olarak görmüştür. Bununla birlikte Ramazan ayının başından sonuna kadar îtikafta geçirdiği nakledilen rivayetler arasındadır.¹⁰

Birçok ilimle meşgul olan Hatîb eş-Şîrbînî, fıkıh ve usûlü fıkıh alanında, tefsir ve Arap dilinde yetkin eserler vermiştir. Eser verdiği alanlardaki başarısı onun bu ilimlere olan hakimiyetinin göstergesidir. Zamanının büyük alimlerinden ders almış ve hocaları henüz hayattayken fetva verebilme icazeti almıştır. Özellikle fıkıh alanında yazdığı *Muğni'l-Muhtâc* adlı eserinde “şeyhuna” şeklinde zikrettiği hocası, Zekeriyya el-Ensârî'den (v. 926/1520) çok istifade etmiştir. Aynı eserde “şeyhi” ifadesiyle bahsettiği hocası Şehabeddîn er-Remlî de (v. 957/1550) fıkıh alanında kendini yetiştirmesinde büyük rolü olmuştur. Bunların dışında fıkıh sahasında kendilerinden ilim öğrendiği hocası çok olmuştur.¹¹

Muhammed Hatîb eş-Şîrbînî, Şaban ayının sekizinde perşembe günü 977 yılında vefat etmiştir. Hayatıyla ilgili kaynaklarda çok fazla bilgi olmadığı için vefatına dair genel olarak nakledilen bilgiler bu kadardır.¹²

⁹ Ali Hakan Çavuşoğlu, “Şîrbînî, Hatîb”, *DİA*, XXXIX, 189-191; Savaş Kocabaş, “Hatîp eş-Şîrbînî ve Muğni'l-Muhtâc Adlı Kitabındaki Metodu” *C.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, XIV (2), 2010, 367-397.

¹⁰ el-Ğazzî, III, 72-3; Ali Hakan Çavuşoğlu, “Şîrbînî, Hatîb”, *DİA*, XXXIX, 189-191; Savaş Kocabaş, “Hatîp eş-Şîrbînî ve Muğni'l-Muhtâc Adlı Kitabındaki Metodu” *CÜİFD*, XIV (2), 2010, 367-397.

¹¹ Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb el-Kâhirî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Marifeti Meân'l-Elfâz I-V* (1. Baskı), Dâru'l-Feyhâ, Dımeşk 2009, I, 27.

¹² el-Ğazzî, III, 73; Ali Hakan Çavuşoğlu, “Şîrbînî, Hatîb”, *DİA*, XXXIX, 189-191; Savaş Kocabaş, “Hatîp eş-Şîrbînî ve Muğni'l-Muhtâc Adlı Kitabındaki Metodu” *C.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, XIV (2), 2010, 367-397.

1.2.2. Hocaları, Öğrencileri ve Eserleri

Şirbînî'nin ders aldığı hocalarının sayısı çoktur ancak en meşhur hocaları şunlardır:

- Ebu'l-Abbâs Şihâbüddîn er-Remlî el-Menûfî el-Ensârî
- Şehabeddîn el-Birlisî (v. 957/1550)
- Ebü's-Sa'd Zeynüddîn Mansûr et-Tablâvî eş-Şâfiî (v. 1014/1606)
- Şemseddin Muhammed el-Kürdi
- Nureddîn et-Tahvânî
- Ebû Abdillâh Celâlüddîn el-Mahallî (v. 864/1459)¹³

Şirbînî'nin halkasında bulunan ve onun eğitimden geçen talebelerinden bilinleri şunlardır:

- Ali el-Ğazzî eş-Şafiî (v. 1001/1593)
- Ali b. Yusuf b. Muhammed el-Fâsî (v. 1001/1593)
- Şemseddin Muhammed b. Davud (v. 1006/1597)
- Şirbînî'nin oğlu olan Zeynüddîn Abdurrahman b. Muhammed eş-Şirbînî (v. 1014/1605)
- Numan b. Muhammed b. Muhammed el-Îcî ed-Dımeşki (v. 1019/1610)¹⁴

1.2.3. Eserleri

1.2.3.1. Fıkıh Alanındaki Eserleri

- Nevevî'nin *el-Minhâc* adlı eserine yazmış olduğu şerhi *Muğni'l-Muhtâc*
- Ahmed b. Ebû Şucâ'ya ait *Ğâyetu'l-İhtisâr* adlı kitabına yazdığı şerhi *el-İknâu Fî Halli Elfâzi Ebî Şucâ*
- Menasikü'l-Hâc
- Ebû İshâk eş-Şirâzî'nin *et-Tenbîh* adlı eserine yazdığı *Şerhu't-Tenbîh*
- *El-Hâvi's-Sağire* yazılmış nazım şerhi *Şerhu'l-Behceti'l-Verdiyye*

¹³ el-Ğazzî, III, 72; Ali Hakan Çavuşoğlu, "Şirbînî, Hatîb", *DİA*, XXXIX, 189-191; Savaş Kocabaş, "Hatîp eş-Şirbînî ve Muğni'l-Muhtâc Adlı Kitabındaki Metodu" *CÜİFD*, XIV (2), 2010, 367-397.

¹⁴ Savaş Kocabaş, "Hatîp eş-Şirbînî ve Muğni'l-Muhtâc Adlı Kitabındaki Metodu" *CÜİFD*, XIV (2), 2010, 367-397.

- Usûl-ü fıkha dair kaleme almış olduğu *el-Bedrü't-tâli' fi halli elfâzi Cem'i'l-cevâmi'*
- Hocası Remlî'nin nadir karşılaşılan meselelerde vermiş olduğu fetvaları derç ettiği kitabı *Fetâva'r-Remlî*¹⁵

1.2.3.2. Tefsir Alanındaki Eserleri

- *Es-Sirâcü'l-münîr fi'l-i'âne 'alâ ma'rifeti ba'zı me'ânî kelâmi rabbine'l-hakîmi'l-ḥabîr*
- *Muḳaddime fi'l-keḷâm 'ale'l-besmele ve'l-ḥamdele*
- *Mes'eletun Fi Kavlihi teala "Velel-ahiratu hayrun leke mine'l-ûlâ"*¹⁶

1.2.3.3. Kelam Alanındaki Eserleri

- *Risâlietun Fîma Yecibu ale'l-Mükellefi i'tikâduh*
- *Mukaddimetun Fî Usûli'd-Din*
- *Mes'eletun Fî Ferâhi'l-Meyyit Bimen yezûruh*¹⁷

1.2.3.4. Arap Dili Alanındaki Eserleri

- *Nûrû's-Seciyye Fî Halli Elfâzi'l-Âcurrûmiyye*
- *El-Fethu'r-Rabbânî Fî Halli Elfâzi Taşrîfi 'İzziddîn ez-Zencânî*
- *Muğîsü'n-Nidâ ilâ Şerhi Kaṭri'n-Nedâ*
- *Şerhu Şevâhidi'l-Kaṭr*
- *Taḳrîrâtü's-Şirbînî 'ale'l-Muṭavvel*
- *Fethu'l-ḥâliki'l-mâlik fi halli elfâzi*¹⁸

¹⁵ Ali Hakan Çavuşoğlu, “Şirbînî, Hatîb”, *DİA*, XXXIX, 189-191; Savaş Kocabaş, “Hatîp eş-Şirbînî ve Muğni'l-Muhtâc Adlı Kitabındaki Metodu” *C.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, XIV (2), 2010, 367-397.

¹⁶ Ali Hakan Çavuşoğlu, “Şirbînî, Hatîb”, *DİA*, XXXIX, 189-191; Savaş Kocabaş, “Hatîp eş-Şirbînî ve Muğni'l-Muhtâc Adlı Kitabındaki Metodu” *C.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, XIV (2), 2010, 367-397.

¹⁷ Ali Hakan Çavuşoğlu, “Şirbînî, Hatîb”, *DİA*, XXXIX, 189-191; Savaş Kocabaş, “Hatîp eş-Şirbînî ve Muğni'l-Muhtâc Adlı Kitabındaki Metodu” *C.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, XIV (2), 2010, 367-397.

¹⁸ Ali Hakan Çavuşoğlu, “Şirbînî, Hatîb”, *DİA*, XXXIX, 189-191; Savaş Kocabaş, “Hatîp eş-Şirbînî ve Muğni'l-Muhtâc Adlı Kitabındaki Metodu” *C.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, XIV (2), 2010, 367-397.

1.3. MUĞNÎ'L-MUHTÂC ESERİ VE KİTABININ OLUŞUM SÜRECİ

Nevevî, er-Râfî'nin yazmış olduğu *el-Muharrer* ve kendi te'lifi olan *Ravzatu't-Tâlibîn* adlı eserin ihtisarı şeklinde kaleme almıştır. Bunun sebebini *el-Muharrer* kitabının geniş hacimli olmasının ezberlenmesini zorlaştıracağını için eseri ihtisar ederek hafızaya alınmasını daha müsait hale getirmek olduğunu belirtmiştir. Böylece Şâfî mezhebi arasında üzerine birçok şerh yazılan *Minhâcu't-Tâlibîn* adındaki muazzam eseri kaleme almıştır. Eserini 19 Ramazan 699 yılında ikmal etmiştir. Aktarılan bilgiye göre bu kitap üzerine kırktan fazla şerh yazılmıştır.¹⁹

Nevevî kaleme almış olduğu bu kitap için *el-Muharrer* kitabının bir şerhi niteliğinde olduğunu ifade etmiştir. Eseri yazarken bir takım ekleme ve metinde düzenlemeler yapmıştır. Kapalı gibi görünen ifadelere açıklık getirmiştir. İmam Şâfî'nin gavli kadîm ve kavî cedid olan görüşlerini belirtmiş, delillerinin kuvvetine göre sahih ve esah olana göre farklı ifadeler kullanarak onun görüşlerini açığa çıkarmıştır.²⁰

Kitabın yapılan şerhleri arasında araştırmamıza konu olan *Muğnî'l-Muhtâc* eseri genel itibariyle mezhep içi fakihlerin görüşlerini zikretmiştir. Diğer mezhep müctehitlerinin görüşlerine sınırlı sayıda yer vermiştir. Şîrbînî kitabı yazım aşamasında Nevevî'nin diğer kitaplarından da istifade ederek bu şerhi yazmıştır. Metinlerin incelemesini yaparak ifade farklılıklarının olduğu yerleri ve hükmü etkileyecek farklı ifadelerin bulunduğu yerleri tespit etmiştir. Genel olarak bu işlemin sonunda Nevevî'nin konuya dair diğer kitaplarındaki ifadeler aynı şekilde olduğunu dile getirilmiştir. Ancak yer yer tespit ettiği ifade farklılıklarının konuya ilişkin diğer görüşlere işaret ettiğine ulaşmıştır. Şîrbînî ifade farklılıklarından doğan sorunları gidermek için kitap üzerine yazılan diğer şerhlerden istifade etmiştir. Kitapta yer alan bölümlerde Nevevî'nin ibarelerinde tespit ettiği yerleri eleştiren, metinde nasıl bir düzenlemeye gidilmesi gerektiğine işaret eden Şîrbînî, konulara dair şahsi kanaatlerini de belirtmiştir. Ayrıca yapmış olduğu şerhin dışında konulara ilişkin açıklama sadedinde kısa bölümler açarak bilgiler vermiştir. “Tenbîh”, “mühimme”, “fâide” ifadeleri bu kabildendir.²¹

¹⁹ M. Kâmil Yaşaroğlu, “Minhâcu't-Tâlibîn”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2005, XXX, 111-112.

²⁰ M. Kâmil Yaşaroğlu, “Minhâcu't-Tâlibîn”, *DİA*, XXX, 111-112.

²¹ Şîrbînî, *Muğnî'l-Muhtâc*, I-XX (1. Baskı), (Çev: Soner Duman), Mirac Yay., İstanbul 2009, I, 66.

Şirbînî'nin yazmış olduğu eserindeki kaynakça oldukça geniştir. Birçok eserden istifade etmiş özellikle hocası Remlî ve Zekeriyya el-Ensârî'nin el-Minhâc'a yazmış oldukları şerhlerden çokça faydalanmıştır.

Eserde ismi geçen kitaplar ve müellifleri şunlardır:²²

- Cîlî: *Bahru'l-Fetâvî fî Neşri'l-Hâvî*
- Ebû Bekr Takiyuddîn b. Muhammed Hısnî (v. 829/1426): *Kifâyetü'l-Ahyâr fî Halli Gâyeti'l-İhtisâr*
- Ebû İshâk eş-Şirâzî (v. 476/1083): *el-Mühezzeb*
- Ebû İshâk eş-Şirâzî: *et-Tenbîh*
- Ebu'l-Hayr el-Kazvînî: *Hasâisüs'-Sivâk*
- Ebu'l-Meâlî el-Mücellî: *Zehâir*
- Ebu'l-Kâsım el-Fûrânî (v. 461/1069): *el-İbâne*
- İbn Sürâka: *et-Telkîn*
- İbnü'l-Mukrî el-Yemenî (v. 837/1433): *el-İrşâd*
- İbnü'l-Mukrî el-Yemenî: *er-Ravd*
- İbnü'l-Mülakkin (v. 804/1401): *el-Kafi*
- İmam Gazâlî (v. 505/1111): *Bidâyetü'l-Mübtedî*
- İmam Şâfîî (v. 204/820): *el-Umde (EL-UMM)*
- İmrânî, Yahyâ b. Ebü'l-Hayr (v. 558/1163): *el-Beyân*
- Müzenî (v. 264/878): *el-Muhtasar*
- Nevevî: *Dekaikü'l-Minhâc*
- Nevevî: *el-Ezkâr*
- Nevevî: *el-Mecmû*
- Nevevî: *el-Minhâc fî Şerhi Müslim b. Haccâc*
- Nevevî: *el-Mühimmât*
- Nevevî: *en-Nüket*
- Nevevî: *et-Tahkîk*
- Nevevî: *Ravdatu't-Tâlibîn*
- Nevevî: *Ruûsu'l-mesâil*

²² Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I-XX (1. Baskı), (Çev: Soner Duman), Mirac Yay., İstanbul 2009, I, 62-3.

- Râfiî (v. 623/1226): *el-Muharrer*
- Râfiî: *eş-Şerhu 'l-Kebîr*
- Râfiî: *eş-Şerhu 's-Sağîr*
- Ru'yanî, Abdülvâhid b. İsmâil (v. 502/1108): *Bahru 'l-Mezheb fi 'l-Furû*
- *Zebîdî: el-Ubab*
- Zekeriyya el-Ensârî (v. 926/1520): *Şerhu 'l-İrşâd*

İKİNCİ BÖLÜM

HATİB eŞ-ŞİRBİNÎ'NİN MUĞNİ'L-MUHTÂC ADLI ESERİNİN İBÂDÂT BÖLÜMÜNDE EBÛ HANİFE'YE YAPTIĞI ATIFLAR

2.1. İBÂDÂT BÖLÜMÜ

2.1.1. Tahâret Kitabı

2.1.1.1. Nebîzin Haramlığı

وَأَمَّا النَّبِيذُ فَبِالْقِيَاسِ عَلَى الْخُمْرِ مَعَ التَّنْفِيرِ عَنِ الْمُسْكَرِ، وَخَالَفَ فِي ذَلِكَ أَبُو حَنِيفَةَ²³

Şirbînî: Nebîzin²⁴ şaraba kıyas edilerek haram olduğu hükmüne varılmıştır. Konu hakkında varit olan nasslar²⁵ dikkate alınarak nebîzin, sarhoş edici özelliği olan içecekler kategorisinde değerlendirilmesi sebebiyle bu hükme ulaşılmıştır. Ebû Hanîfe nebîzin haramlığı mevzusunda farklı görüştedir.²⁶

Ebû Hanîfe'nin ihtilafa sebep olan görüşü, nebîze yapmış olduğu tanım sebebiyledir. Ona göre nebîz, az pişirilmiş olan kuru hurma ve üzüm suyunun köpük atması ya da kabarmasıyla meydana gelen içecektir. Neşelenme ve eylene kastı olmaksızın içildiğinde sarhoşluk etkisi oluşturmuyorsa²⁷ helâl olacağı görüşündedir. Haram hükmü verilebilmesi için nebîz içen kişinin elindeki son kadehle sarhoş olması kaydını koymuştur.²⁸

²³ Şirbînî, I, 227.

²⁴ "İçinde hurma, kuru üzüm vb. atılıp bekletilen ve henüz sarhoşluk verici kerteğe ulaşmamış içecek. Sarhoşluk verici bir hal alması durumunda "hamr" adını alır. Hanefilere göre ise, "hamr" kaynatılmamış çiğ halde bulunan ve zamanla ekşiyerek köpük atan ve sarhoşluk veren üzüm suyudur. Bunların dışındakiler "nebîz" kapsamına girer." (Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri* (6.Baskı), Ensar Neşriyat, İstanbul 2016, 448-49.); Ayrıca bkz. Semerkandî, Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed, *Tuhfetü'l-Fukahâ I-III* (3. Baskı), Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrût 1994, III, 325.

²⁵ Bakara 2/219; Mâide: 5/90-91; Müslim, Eşribe, 73.

²⁶ Bkz. Şirbînî, I, 227.

²⁷ Ömer Nasuhi Bilmen nebîz-i zebîb ve nebîz-i temr terkiplerini "müskir hale gelmiş" olarak ifade eder. (Bkz. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-i İslamiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kamusu* (2. Baskı), Ravza Yayınları, İstanbul 2018, III, 21.)

²⁸ Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *Muvatta'l-İmâm Mâlik Bi Rivayeti Muhammed bn. Hasan eŞ-Şeybânî I-III* (5. Baskı), Dâru'l-Kalem, Dîmeşk 2011, III, 117; Ebû Bekr es-Semerkandî, III, 325-28; Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed, *Bedâü's Sanâi Fî Tertîbu's Şerâi I-X* (3. Baskı), Lübnân 2010, VI, 458; Mevsilî, Ebû'l-Fazl Meccüddîn Abdullâh b. Mahmûd

Bizce burada kabule şayan olan görüş, İmam Muhammed ve diğer mezhep imamlarının kabul etmiş olduğu²⁹ nebîzin haram olmasıdır. Çünkü Ebû Hanîfe'nin getirmiş olduğu şartlar günümüzde haram olan içkilerin bile bu kadar yaygın tüketilebilmesi göz önüne alındığında bu görüşün mefselete giden yolu kapatmayacağı söylenebilir.

2.1.1.2. Domuzun Derisinin ve Kıllarının Hükümü

³⁰ لَأَنَّهُ أَسْوَأُ حَالًا مِنَ الْكَلْبِ؛ لَأَنَّهُ لَا يَقْتَنِي بِحَالٍ..... ورواية عن أبي حنيفة بأنه طاهر

Şirbînî: Domuzun, köpeğe nispetle daha necis olduğu düşünülmektedir. İslâm dini köpeğe nazaran hiçbir şekilde domuzun elde bulundurulmasına ya da ticaretinin yapılmasına müsaade etmemiştir. Ebû Hanife'den domuzun temiz olduğuna dair bir rivayet nakledilmiştir.³¹

Domuzun kendisi, kılları ve derisi hakkında Ebû Hanife'den rivayet edilen iki görüş vardır:

İlk rivayette Ebû Hanife, ayakkabı zanaatıyla uğraşan kimselerin ham maddeye ulaşma zorluğunu göz önünde bulundurarak domuzun kıllarının kullanılmasını caiz görmüştür. Derisiyle alakalı Ebû Hanife “*Tabaklanan her deri temizdir.*”³² hadisini delil olarak alır ve domuzun derisini bu hadisin kapsamında değerlendirir. Bu durumda domuzun derisi ve kıllarının kullanılmasının caiz olduğu görüşünü savunmuştur.³³

İkinci rivayette ise Ebû Hanife yukarıda zikredilen hadiste, domuzun tabaklanmayı kabul etmeyen derisi ve bizatihi kendisinin necis olması sebebiyle hadisin muhtevasının dışında değerlendirmiştir. Bu sebeple ona göre domuzun kılları ve derisi de necistir.³⁴

b. Mevdûd, *el-İhtiyâr Li Ta'lîli'l Muhtâr I-V*, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrût 1356, IV, 100; Meydânî, Abdulganî b. Tâlib ed-Dimeşkî, *El-Lubâb Fî şerhi'l Kitâb I-IV*, El-Mektebetü'l İlmiyye Beyrut, III, 214; Vehbe Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslamiyyu ve Edilletuhu I- X* (4. Baskı), Daru'l-Fikr Dimeşk, VII, 5492; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukûku I-III* (9. Baskı), İz Yayıncılık, İstanbul 2016, I, 204

²⁹ Zuhaylî, VII, 5493.

³⁰ Şirbînî, I, 229.

³¹ Bkz. Şirbînî, I, 229.

³² Buhârî, Buyu', 101; Müslim, Hayız: 100; Ebû Davûd, Libas 38; Nesâî, Fer' ve Atira 4; İbn Mace, Libas 25.

³³ Serahsî Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed, *el-Mebsût I-XXX*, Daru'l-Ma'rife, Beyrût 1993, I, 202.

³⁴ Ebû Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkandî, *Uyûnü'l-mesâ'il*, Thk.: Salahdîn en-Nehî, Matbaatu Es'ad, Bağdâd 1386; I, 384; Kâsânî, I, 86, V, 142.; Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid Niheyatu'l-Muktesid I-*

İhtilâfın varit olma sebebi ise ayetteki “şüphesiz o necistir”³⁵ ifadesindeki -huzamirinin hınzırın sadece etine mi yoksa eti, derisi ve bütün uzuvlarına mı ihtiva ettiği üzerinde ki görüş ayrılığı dolayısıyladır.³⁶

2.1.1.3. Güneşte Isınan Suyun Hükümü

.....وقيل: لا يكره استعماله. واختاره المصنف في بعض كتبه، وبه قال الأئمة الثلاثة³⁷

Şirbînî: Güneşte ısınmış suyun kullanılması mekruh değildir. Nevevî bazı kitaplarında bu görüşü tercih etmiştir. Diğer üç mezhep imamı bu görüştedir.³⁸

Ebû Hanîfe’ye göre güneşte bekletilerek ısınan suyun kullanılması tenzihen mekruhtur. Buradaki mekruhluk durumu Hz. Âişe’den (r.anh) rivayet edilen hadisten³⁹ anlaşıldığı üzere beden sıhhatı açısından zararlı olduğu için kerahiyet arzetedir. Hadiste geçen alaca hastalığı (البرص), güneşte herhangi bir bakır veyahut demir kaplarda ısıtılmış suların kullanılmasıyla meydana gelen cildî bir hastalıktır. Ancak bu suyun elbise temizliğinde kullanılmasında kerâhiyet yoktur.⁴⁰

2.1.1.4. Abdestte Yıkanması Gereken Organların Sarılı Olması

.....ونقل عن الأئمة الثلاثة عدم الوجوب⁴¹

IV, Daru’l-Hadîs, Kâhire 2004, I, 85; Mevsilî, I, 16; Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed er-Rûmî el-Mısırî, *el-Înâye Fi Şerhi’l-Hidâye I-X*, Dâru’l-Fıkr I, 92-4; Aynî, Ebû Muhammed (Ebû’s-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed, *el-Binâye Fi Şerhi’l-Hidâye I-XIII* (1. Baskı), Dâru’l Kutubi’l İlmiyye, Beyrût 2000, I, 408-09; İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî, *el-Bahru’r-Râik Şerhu Kenzi’d-Dekâik I-VIII* (2. Baskı), Daru’l-Kütübi’l-İslamiyye, I, 105-06; İbn Nüceym, Sirâcüddîn Ömer b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî, *Nehru’l-Fâik Şerhu Kenzi’d-Dekâik I-III* (1. Baskı), Daru’l-Kütübi’l-İslamiyye, 2002, I, 81.

³⁵ En’âm 6/145.

³⁶ Abdulfettâh Muhammed İdrîs, “Hükmu İsti’mâli’d-Devâi’l-Müştemil alâ Şey’in min Necisi’l-Ayn ke’l-Hınzîr ve lehû Bedîlun Ekallü minhu Fâidetun ke’l-Hîbârîni’l-Cedîd” (Heparin Gibi Kendisi Kadar Etkili Olmayan İlaçlara Alternatif Olarak Hınzır Gibi Bizzatı Necis Olan Şeylerin İlaçlarda Kullanılmasının Hükümü), *Mecelletu’l-Mecmai’l-Fıkhiyyi’l-İslâmî*, 18(20), 2005, 89-131.

³⁷ Şirbînî, I, 81.

³⁸ Bkz. Şirbînî, I, 81.

³⁹ Darakutnî, Tahâret 38/2

⁴⁰ Zeylâî, I,19; Aynî, I, 366-67; İbn Âbidîn, I, 180; Şurunbilâlî Hasan bn. Ammâr bn. Ali eş- el-Mısırî el-Hanefî, *Merâgi’l-Felâh Alâ Nûri’l-İzâh* (1.Baskı), el-Mektebetü’l-Asriyye 2005, 35; Tahtâvî, 78; Vehbe Zuhaylî, I, 417.

⁴¹ Şirbînî, I, 269.

Şirbînî: Sarılı organdaki sargının çıkarılması durumunda herhangi bir tehlike söz konusu değilse çıkarılıp o organın yıkanması farz olur. Diğer üç mezhep imamı bunun farz olmadığı belirtir.⁴²

Ebû Hanîfe'ye göre sargı üzerine meshe dair gelen rivayetlerin ahad haber olması sebebiyle farz değil vaciptir. Ayrıca kişinin sargılı olan organı meshetmek sebebiyle zarar görecektir olursa bu durumda meshide terkeder. Buradaki özür gusüldeki zarar sebebiyle yıkanmanın terkedilmesi durumunda olduğu gibidir. Ancak ona göre sargı üzerine meshetmek mümkün olduğu halde meshedilmezse kişinin namazı sahih olmakla beraber iadesi vaciptir.⁴³

2.1.2. Teyemmüm Kitabı

2.1.2.1. Soğuk Sebebiyle Teyemmüm ile Eda Edilen Namazın Kazası

ومن تيمم ليرد في السفر وصلى به قضى في الأظهر ..... والثاني: لا يقضى لحديث عمرو بن العاص السابق. وبه قال أبو حنيفة⁴⁴

Şirbînî: Seferînin soğuk nedeniyle teyemmüm ederek kıldığı namaz, şartların düzeldiği durumda suyla abdest alınarak tekrarın gerektiği görüşü kabul edilmiştir. Mezhep içinde en güçlü olan görüş budur. Diğer bir görüş ise Amr b. Âs'tan (v. 43/664) yapılan bir rivayette⁴⁵ böyle bir durumda teyemmüm eden kimseye namazını kaza etmesinin gerekli olmadığı sonucuna varılmıştır. Ebû Hanîfe bu görüştedir.⁴⁶

Ebû Hanîfe seferî ya da mukîm iken cünüp olan birinin sağlıklı olsun ya da olmasın suyla gusül aldığında soğuk sebebiyle ölmekten korkarsa teyemmüm edebileceği görüşündedir. Soğuk sebebiyle hayatı veya sağlığı açısından sorun teşkil etmediğinde ise suyla yıkanması gerektiğini söylemiştir. Hastalığının şiddetlenmesi ya da ölüme sebep olmasından endişe ettiği durumlarda soğuk nedeniyle kişinin teyemmüm ederek namazını

⁴² Bkz. Şirbînî, I, 269.

⁴³ Şeybânî, *el-Asl*, I, 42; Cessâs, I, 441-42; Kudûrî, *el-Muhtasar*, 18; Serahsî, I, 74; Kâsânî, I, 13-4; Merğînânî, I, 32; Mevsilî, I, 25; Zeylâî, I, 52-3; Bâbertî, I, 157-58; Haddâdî, I, 29; Aynî, I, 613-14; Zeynuddîn İbn Nüceym, I, 194-96; Meydânî, I, 41; Vehbe Zuhaylî, I, 501-02.

⁴⁴ Şirbînî, I, 297.

⁴⁵ Buhârî, I, 77.

⁴⁶ Bkz. Şirbînî, I, 297.

bu şekilde kılabilceği ve şartlar normalleşse de namazını kaza etmesine gerek olmadığını ifade etmiştir.⁴⁷

2.1.3. Nifâs Kitabı

2.1.3.1. Nifâsın En Uzun Müddeti

..... وقال أبو حنيفة أربعون ولعله أخذ بظاهر الحديث المتقدم⁴⁸

Şirbînî: Lohusalığın/nifâsın en uzun müddeti altmış gün olarak kabul edilmiştir. Ancak genel kabule göre ise bu müddet kırk gündür. Ebû Hanîfe konuyla alakalı daha önce geçen hadisi⁴⁹ delil olarak aldığı için en uzun müddetin kırk gün olduğu görüşünü benimsemiştir.⁵⁰

Ebû Hanîfe'ye göre nifâsın en uzun müddeti kırk gündür. Ona göre kırk gün tamamlandıktan sonra gelen kan istihâze kanıdır.⁵¹

⁴⁷ Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad, *el-Asl I-XII* (1. Baskı), Darü İbn Cezm, Beyrût 2012, I, 104; Kudûrî, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed, *Muhtasarü'l-Kudûrî Fî'l-Fıkhi'l-Hanefî* (1. Baskı), Thk.: Kamil Muhammed, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 1997, I, 15; Serahsî, I, 122; Kâsânî, I, 48; Mergînânî, Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelil el-Fergânî, *el-Hidâyetü Fî Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî I-IV*, Daru'l-İhyâi't-Turâsî, Beyrût 1356, I, 27; Nesefî, Ebû'l-Berekât Hâfizüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Kenzu'd-Dekâik* (1. Baskı), Thk. Said Bektaş, Darü'l-Beşâirü'l-İslâmiyye 2011, 144; Bâbertî, I, 124; Haddâdî, Radiyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed, *el-Cevheretü'n-Neyriyye I-II* (1. Baskı), Matbaatü'l-Hayriyye, 1332, I, 22; Aynî, I, 518; Zeynuddîn İbn Nüceym, I, 148-49; Meydânî, I, 31.

⁴⁸ Şirbînî, I, 328.

⁴⁹ İbn Mâce, "Ṭahâret", 128; Tirmizî, "Ṭahâret", 105.

⁵⁰ Bkz. Şirbînî, I, 328.

⁵¹ Şeybânî, II, 45-7; Kudûrî, *et-Tecridü Li'l-Kudûrî I-XII* (2. Baskı), Dârus's-Selâm, Kâhire 2006, I, 371; Serahsî, II., 19; Ebû Bekr es- Semerkandî, I, 33; Kâsânî, I.,41; Mevsilî, I, 30; Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid Nihâyetü'l-Muktesid I-IV*, Daru'l-Hadis, Kâhire 2004, I, 58; İbnu'l-Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *İ'lâmu'l-En'âm Şerhi Buluği'l-Merâm Min Ehâdîsi'l-Ahkâm I-IV* (9. Baskı), Dâru'l-Ferfûr, Dımeşk 1998, I, 329; Aynî, I, 692; İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî, *Fethu'l-Kadir I-X* (3. Baskı), Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye Lübnân 2017, I, 189-91; Meydânî, I, 41; Vehbe Zuhaylî, I, 622.

2.1.4. Namaz Kitabı

2.1.4.1. Özürsüz Kazaya Bırakılan Namazlarda Tertibe Uyulması

.....قولُ أَبِي حَنِيفَةَ: يَجِبُ التَّرْتِيبُ⁵²

Şirbînî: Kazaya bırakılan namazların tertibe uygun olarak kılınması müstehap olarak görülmüştür. Bu durum namazların tamamının özürlü ya da tamamının özürsüz olduğu hallerde geçerlidir. Namazların bir kısmının özürlü bir kısmının özürsüz olarak kazaya bırakıldığında özürsüz olarak kazaya bırakılan namazların önce kılınması farz olarak değerlendirilir. Ebû Hanîfe'ye göre ise kaza namazlarında tertibe riayet farzdır.”

Ebû Hanîfe'ye göre kaza namazı kılacak olan kişi sâhib-i tertîp⁵³ ise kazaya kalan namazlarında tertibe riayet etmesi gerekir. Mesela sabah namazı kazaya kalan kimse öğle vaktinin girmesiyle kazaya kalan sabah namazını kıldıktan sonra öğle namazını eda etmesi gerekir. Vakit namazının çıkmasından endişe ediyorsa tertibe riayet etmez, kaza namazını vakit namazından sonra kılar. Kişi eğer sahib-i tertîp değilse kaza namazlarında tertibe riayet etmez.⁵⁴

2.1.4.2. Namazı Kıldıktan Sonra Buluğa Eren Kimsenin Namazını İade Etmesi

بِحَبِّ الإِعَادَةِ؛ لِأَنَّ الْمَأْتِيَّ بِهِ نَفْلٌ فَلَا يَسْقُطُ بِهِ الْفَرَضُ، وَهُوَ مَذْهَبُ الأَئِمَّةِ الثَّلَاثَةِ كَمَا لَوْ حَجَّ ثُمَّ بَلَغَ⁵⁵

Şirbînî: Namazını kıldıktan sonra buluğa eren kişinin namazını iade etmesi gerekir. Çünkü kıldığı namaz nafiyledir. Nafile de farzı düşürmez. Üç mezhep imamı bu görüştedir.⁵⁶

Ebû Hanîfe'ye göre bir kimse vakit içinde namaz kıldıktan sonra buluğa ererse namazını tekrar kılması gerekir. Bu durumda sadece vakti içinde bulunduğu namazı iade

⁵² Şirbînî, I, 353.

⁵³ “Ergen olduğu andan beri en az altı vakit (beş vakit + vitir) namazı kazaya kalmamış kimse”. Bkz. Erdoğan, 490.

⁵⁴ Merğînânî, I, 73; Mevsilî, I, 63; Nesefî, 181; Zeylaî, Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân b. Alî b. Mihcen b. Yûnus es-Sûfî el-Bârî, *Tebyînu'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik* (1. Baskı), Matbaatü'l-Kübra'l-Emîriyye Kahire 1313, I, 186; Haddâdî, I, 67; Bâbertî, I, 485; Zeynuddîn İbn Nüceym, II., 76; Sirâcuddîn İbn Nüceym, I, 316; İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr Ale'd-Düreri'l-Muhtâr I-VI* (2. Baskı), Dâru'l-Fikr Beyrût 1992, II, 68.

⁵⁵ Şirbînî I, 365.

⁵⁶ Bkz. Şirbînî I, 365.

eder. Önce vakit namazını tekrar etmez, çünkü bir önceki vaktin namazını kılmasına engel olan durum halini korumaktaydı. Özürlü bulunan kimsenin buluş çağına girmiş olması ve adet halinin kesilmesiyle özür ortadan kalkacağı için vakit içinde yapılan farz namazın iade edilmesi gerekir. Özür kalktığı halde namaz iade edilmeyecek olursa hükmen bu namaz nafilere yerine geçecektir. Nafilere namaz ise farzın yerine bedel olarak geçmediğinden namazını iade etmeyen kişi farz ibadetini yerine getirmemekle günahkâr olmuştur.⁵⁷

2.1.4.3. Caiz Olan Resim Mahiyeti

ويُحْرَمُ تَصْوِيرَ حَيَوَانَ لِلْحَدِيثِ الْمَارِ؛ وَلَمَّا فِيهِ مِنْ مُضَاهَاةِ خَلْقِ اللَّهِ تَعَالَى. قَالَ الْمُتَوَلَّى: وَسِوَاءَ أَعْمَلِ لَهَا رَأْسًا أَمْ لَا خِلَافًا لِأَبِي حَنِيفَةَ⁵⁸

Şirbini: Canlıların resmedilmesi/tasvîr⁵⁹ daha önce geçen hadis⁶⁰ sebebiyle haramdır. Çünkü bunda kişinin kendi fiilini Allah'ın yaratmasına benzetmeye çalışması vardır. Mütevellî,⁶¹ (v. 478/1086) “*Ebû Hanîfe'nin aksine canlının başı çizilsin ya da çizilmesin bizce haramdır.*” demiştir.⁶²

Ebû Hanîfe'ye göre resmedilen nesne/canlı başı ile birlikte çizildiğinde haramdır. Çünkü hadiste Cebrail (as) bu tür resimlerin başı gövdeden ayrılmadıkça ya da minder/yastık yapılmadıkça o eve girmeyeceğini beyan etmiştir.⁶³ Ebû Hanîfe bu hadisten yola çıkarak resmin baş ile gövdesinin birbirinden ayrılması onu resim olmaktan çıkardığını söylemiştir. Çünkü baş olmadığı zaman canlılık ve ruh manası yoktur. Böyle olmadığı takdirde temsilin/resim-heykel bulunması haram olmaz.⁶⁴

⁵⁷ Serahsî, IV, 173; İbn Âbidîn, I, 357.

⁵⁸ Şirbîni IV, 356.

⁵⁹ Tuncay Başoğlu, “Resim”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2007, XXXIV, 579-582.

⁶⁰ Buhârî, Libâs 91,95; Tahâvî, Me'âni'l-âsâr, IV, 287.

⁶¹ Ebû Sa'd Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Me'mûn b. Alî el-Mütevellî en-Nisâbü'rî. Şafî fakihi ve Eş'ârî kelamcısı. Ayrıca bkz. Metin Yurdagür, “Mütevellî”, Abdurrahman b. Me'mûn”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2006, XXXII, 220.

⁶² Bkz. Şirbîni IV, 356.

⁶³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/308; Nesâî, Ziyet 114; Beyhâkî, *es-Sunenu 'l-kubra*, VII/270.

⁶⁴ Serahsî, I, 210; Kâsânî, I, 116; Bâbertî, I, 416; Aynî, II, 455-56; Zeynuddîn İbn Nüceym, II, 30.

2.1.4.4. İftitâh Tekbîrinin Farklı Dilde Söylenilmesi

..... وانفرد أبو حنيفة بجواز الترجمة للقادر⁶⁵

Şîrbînî: Konuşma kabiliyeti olduğu halde Arapça tekbir getiremeyen kişi vakit içinde Arapça olarak söylemeyi öğrenemezse farklı bir dilde tekbir getirebileceği görüşü kabul edilmiştir. Çünkü Kur'an'da olduğu gibi tekbirde i'cazlık durumu söz konusu değildir. Bir görüşe göre buna güç yetiremeyen kişi istediği dilde tekbiri söyleyebilirken, diğer görüş ise Süryanice ya da İbranice bilen kimsenin bu dillerde tekbiri söylemesi gerekli görülmüştür. Bu dillerde semâvî kitapların nâzil olmasına hürmeten diğer dillere nispetle bu konuda önceliğe sahiptirler. Bu dillerden sonra Farsça ile tekbir getirilmesi gerekmektedir. Çünkü Farsça dilde tekbir getirilmesi Türkçe ve Hintçe'ye göre daha kabule şayandır.

Ebû Hanîfe Arapça tekbir getirebildiği halde kişinin farklı dilde tekbir getirilebileceğini caiz gören tek âlimdir.⁶⁶

Ebû Hanîfe'ye göre Arapça dışında başka bir dil ile tekbiri söyleyen kimse -iftitâh tekbiri- şartını yerine getirmiştir. Çünkü ona göre ayette “*Rabbinin adını anarak namaz kıl*”⁶⁷ emri herhangi bir dille de olsa bu şartın yerine getirilmesi anlamı taşımaktadır.⁶⁸

2.1.4.5. İki Secde Arasında Oturmanın Keyfiyeti

..... وهذا فيه ردُّ على أبي حنيفة حيث يقول: يكفي أن يرفع رأسه عن الأرض أدنى رفع كحد السيف.⁶⁹

Şîrbînî: “*Hız. Peygamber (sav) başını secdeden kaldırdığında dimdik oturur hale gelmedikçe ikinci secdeyi yapmazdı.*”⁷⁰, hadisi Ebû Hanîfe'nin “*kişi başını kılıcın keskin ucu kadar bile kaldırması kâfidir*” sözünü reddettiği anlaşılmaktadır.⁷¹

⁶⁵ Şîrbînî, I, 413.

⁶⁶ Bkz. Şîrbînî, I, 413.

⁶⁷ A'lâ 87/15.

⁶⁸ Şeybânî, I, 16; Kudûrî, I, 472; Serahsî, I, 137; Kâsânî, I, 595; Halebî, İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm, *Mülteka'l-Ebhûr I-IV* (1. Baskı), Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye Beyrût 1998, I, 139; İbn Âbidîn, I, 484; Bilmen, *Büyük İslam İlmihâli*, Kahraman Cilt yay. İstanbul 1992, 125; Vehbe Zuhaylî, II, 818.

⁶⁹ Şîrbînî, I, 467.

⁷⁰ Buhârî, Ezân: 792; Müslîm, Ezân, 1110.

⁷¹ Ayrıca bkz. Şîrbînî, I, 467.

Ebû Hanîfe'ye göre iki secde arasında oturmanın keyfiyeti, kişinin secdeden başını kaldırdığında oturma haline yakın olmasıyla tamamlanır. Başını oturur pozisyonuna getirdikten sonra ikinci secdeyi yapmasıyla iki secde arası oturma gerçekleşmiştir. Ancak kişi başını birinci secdeden kaldırdığında eğer başı oturuşa değil de secde edeceği yere yakın olursa bu caiz olmaz. Ayrıca ona göre organlar müsâvi/mütmain olacak şekilde oturulması farz değildir.⁷²

2.1.4.6. Secde Ayetlerinin Geçtiği Sureler

..... وصرح المصنف كأصله بسجدي الحج لخلاف أبي حنيفة في الثانية⁷³ .....

Şîrbînî: Nevevî *el-Muharrer* de olduğu gibi bu kitabında da Hac suresinin iki secde ayetini zikretmiştir. Bu Ebû Hanîfe'nin Hac suresinin ikinci ayetini secde ayeti olarak değerlendirmemesi sebebiyledir.⁷⁴

Şâfiî mezhebinde kabul edilen görüş secde ayetlerinin on dört tane oluşudur. Bunlar: A'râf 18, Ra'd 15, Nahl 49, İsrâ 107, Meryem 58, Hac 11 ve 77, Furkân 60, Neml 25, Secde 15, Fussilet 31, Sad 24, Necm 62, İnşâk 21, Alak 19 ayetleridir. Sâd suresi 24. ayet şükür secdesini ifade eden namaz dışında müstehap olan bir secde ayetidir. Namaz içinde okunması sebebiyle secde yapılması haram olup yapıldığında namaz bâtil olur.⁷⁵ Buhârî' nin İbn Abbas'tan rivayet etmiş olduğu hadisi⁷⁶ Şâfiîlerin bu konuya dair delili olmuştur.

Ebû Hanîfe'ye göre secde ayetlerinin sayısı on dördtür.⁷⁷ Nevevî' nin işaret etmiş olduğu ihtilaf Ebû Hanîfe'nin Hâc suresinde sadece bir tane secde ayeti bulunduğunu söylediği görüşü sebebiyledir. Öğrencisi Muhammed'in Hâc suresinin sonundaki ayet hakkında sorduğunda, "*secde ayeti değildir*" şeklinde cevap vermiştir.⁷⁸

⁷² Neseî, 118; Zeylâî, I, 118; Aynî, II, 250.

⁷³ Şîrbînî, I, 588.

⁷⁴ Bkz. Şîrbînî, I, 588.

⁷⁵ Vehbe Zuhaylî, II, 1138.

⁷⁶ Nesâî, Kıyamü'l-Leyl, 40; Ebû Dâvud, Vitir, 3; İbn Mâce, İkâme, 123.

⁷⁷ Bu konuda taranan kaynaklar arasında Ebû Hanîfe'ye atfedilen -secde ayetlerinin on iki- olduğu görüşüne rastlayamadık. İbn Rüşd, Bidayetül Müctehid adlı eserinde böyle bir nakilde bulunmuştur. Bkz. (İbn Rüşd, I, 235.)

⁷⁸ Şeybânî, I, 274.

Ona göre Hâc suresinde sadece 18. ayet secde ayetidir. İhtilafa konu olan Hâc suresinde bulunan diğer ayeti, secde ayeti kapsamında değil dua kapsamında değerlendirmiştir. Ancak Hâc süreside ki ikinci ayetin yerine Sâd suresi 24. ayetin secde ayetlerinden biri olduğu görüşündedir.⁷⁹

2.1.4.7. Vitir Namazının Hükümü

80 .....فَإِنْ قِيلَ: هَذَا أَمْرٌ وَظَاهِرُهُ الْوَجُوبُ كَمَا يَقُولُ بِهِ أَبُو حَنِيفَةَ

Şirbînî: Vitir namazı cemaatle kılınması sünnet olmayan namazların kapsamında değerlendirilmiştir. Vitir namazının farz olmadığı halde icma sebebiyle kılınması gerektiği görüşü kabul edilmiştir. Ebû Hanîfe konuyla alakalı hadisin zâhirine bakarak vitir namazının vacip olduğunu söylemiştir.⁸¹

Ebû Hanîfe'ye göre vitir namazı vaciptir. “*Vitir namazı her Müslümana vaciptir. Kim ki 5 rekât kılmak isterse kılsın. Kim ki üç rekât kılmak isterse kılsın. Kim bir rekât kılmak isterse kılsın.*”⁸² ve “*Allah’u Teâlâ namazlarınıza bir tane daha ziyade etmiştir. Onu yatsı ile fecrin doğuşu arasında kılın*”⁸³ hadisleri Ebû Hanîfe'nin vitir namazının vacip olduğu görüşüne delil olarak getirdiği ve bu konuda varmış olduğu hükmü destekleyen rivayetlerdir.⁸⁴ Vitir namazının sünnet olmasıyla alakalı ona atfedilen görüşü Hanefî alimler burada geçen “sünnet” ifadesinin vitir namazının vucûbiyetinin Kur'an'la değil de sünnet ile sabit olduğu şeklinde açıklamışlardır.⁸⁵

⁷⁹ İmâm Mâlik, *Muvatta'l-İmâm Mâlik Bi Rivayeti Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî*, I, 21-5; Şeybânî, I, 273-74; Kudûrî, 37; Serahsî, II, 6.; Kâsânî, I, 193; Merğînânî, I, 78; Mevsîlî, I, 75; Nesefî 185; Zeylaî, I, 204-05; Haddâdî, I, 81; Aynî, II, 654; Halebî, 231; Zeynuddîn İbn Nüceym, II, 128-29; Sirâcuddîn İbn Nüceym, I, 338-39; İbn Âbidîn, II, 103; Meydânî, I, 201.

⁸⁰ Şirbînî, I, 604.

⁸¹ Bkz. Şirbînî, I, 604.

⁸² Nesâî, Kıyamü'l-Leyl, 40; Ebû Dâvud, Vitir, 3; İbn Mâce, İkâme, 123.

⁸³ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 180, 206, 208.

⁸⁴ İmâm Mâlik, *Muvatta'l-İmâm Mâlik Bi Rivayeti Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî*, II, 6-7; Kudûrî, II, 292; Serahsî, I, 150-51; Kâsânî, I, 272; Cemâluddîn Ebû Muhammed Ali bn. Ebî Yahyâ Zekerıyyâ bn. Mes'ûd el-Ensârî el-Hazrecî el-Mencebî, *el-Lubâb Cem'i Beyne's-Sünneti ve'l-Kitâb I-II (2. Baskı)*, Dâru'l-Kalem, Dımeşk 1994, I, 166-70; Merğînânî, I, 66; İbn Rüşd, I, 209; Mevsîlî I., 54-5; Bâberti, I, 423; Haddâdî, I, 42, 57; Aynî, II, 473; Zeynuddîn İbn Nüceym, II, 40; Sirâcuddîn İbn Nüceym, I, 66; Vehbe Zuhaylî, II, 1011.

⁸⁵ Merğînânî, I, 66.

2.1.4.8. Vitr Namazının Faslederek Kılınabilmesi

.....وقيل: الوصل أفضل خروجاً من خلاف أبي حنيفة فإنه لا يصح الفصل⁸⁶

Şirbînî: Mezhep içinde kabul edilen bir görüş vitir namazının fasledilmeden kılınmasının daha faziletli olduğu şeklindedir. Böylece Ebû Hanîfe ile görüş ayrılığından çıkılmış olunur. Ebû Hanîfe vitir namazının fasledilerek kılınmasını sahih görmemiştir.⁸⁷

Ebû Hanîfe'ye göre vitir namazı üç rekâttır. Bu namazın keyfiyeti ise tek selam ile rekâtlar fasledilmeksizin kılınmasıdır.⁸⁸

Ebû Hanîfe'nin bu konudaki delili, Hz. Âişe'den (v. 58/678) Rasulullah'ın vitir namazını fasletmeksizin üç rekât olarak kıldığına dair nakledilen rivayettir.⁸⁹ Ayrıca İmam Muhammed hocası Ebû Hanîfe'den naklettiği başka bir hadiste İbn Mes'ud(v. 32/652-53) vitir namazını akşam namazı gibi bir namaz olarak tanımlamıştır.⁹⁰ Leknevî (v. 1304/1886-87) vitir namazının akşam namazına benzetilmesini keyfiyet bakımından aynı olması sebebiyle olduğunu söylemiştir. Yani vitir namazı da akşam namazı gibi üç rekât olmasıyla birlikte rekâtlar arası fasledilmeksizin kılınan bir namazdır.⁹¹

2.1.4.9. Mutlak Nâfile Namazlarında En Az Rekât Sayısı

ولو أحرَمَ مطلقاً لم يكره له الاقتصار على ركعة في أحد وجهين يظهر ترجيحاً، بل قال في المطلب الذي يظهر
استحبابه خروجاً من خلاف بعض أصحابنا. وإن لم يخرج من خلاف أبي حنيفة من أنه يلزمه بالشروع ركعتان⁹²

Şirbînî: Mezhep içindeki en güçlü olan görüş mutlak nâfile namazı⁹³ kılmak isteyen kişinin rekât sayısı tayin etmeksizin tek rekât kılmasının mekruh olmadığı

⁸⁶ Şirbînî, I, 106.

⁸⁷ Bkz. Şirbînî, I, 106.

⁸⁸ İmâm Mâlik, *Muvatta 'l-İmâm Mâlik Bi Rivayeti Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî*, II, 20; Bâbertî, I., 426; Merğînânî, I, 66; Haddâdî, I, 57; Aynî, II, 482, 484; Meydânî, I, 75-76;

⁸⁹ “Rasulullah vitir namazını üç rekât kılar ve üçüncü rekâtı tamamlamadan selam vermezdi.” Ayrıca bkz. Müslim, *Müsâfirün*, 153; Ebû Davud, *Vitr*, 3; Nesai, *Kıyâmu'l-Leyl*, 34

⁹⁰ İmâm Mâlik, *Muvatta 'l-İmâm Mâlik Bi Rivayeti Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî*, II, 15.

⁹¹ Bkz. Leknevî şerhiyle, İmâm Mâlik, *Muvatta 'l-İmâm Mâlik Bi Rivayeti Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî*, II, 15.

⁹² Şirbînî, I, 626.

⁹³ Mutlak nâfile namazı: “Vakte bağlı olmayan ve rekât sayıları belirlenmeyen nâfile namazlar ise mutlak nâfile namazlardır.” Bkz. Fahrettin Attar, “Nâfile”, *DİA*, TDV. Yay., İstanbul 2006, XXXII, 290-292; Ayrıca bkz. Vehbe Zuhaylî, I, 1094.

şeklindedir. *el-Matlâb*⁹⁴ kitabında Ebû Hanîfe'ye olan ihtilâftan çıkmaktan ziyade mezhebimizde ki âlimlere ihtilâftan çıkmak için başlanılan bir namazda en az iki rekât olması gerekli denilmiştir.⁹⁵

Ebû Hanîfe'ye göre başlanılan bir namazda en az iki rekât olması gerekir. Hz. Peygamber'den (sas) rivayet edilen “*mesnê mesnê*”⁹⁶ ifadesinin yer aldığı hadisi, başlanılan bir namazın en az iki rekât olması gerektiğine delil olarak getirmiştir.⁹⁷

Nafile namazların kılınması hususunda delil olarak getirilen hadiste en az iki rekât olmak kaydıyla dört, altı ve sekiz rekât olarak kılınabileceğine hükmedilir. Ancak ikişer rekât halinde kılmak diğerlerine nazaran faziletlidir. Aynı zamanda hadisin zahirinden yola çıkarak, ikiden az olan bir ve üç rekât kılmayı nafile namazları için mubah görmemişlerdir.⁹⁸ İki mezhep arasında görüş ayrılığının sebebi metodolojik yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır. Zira Hanefiler vitir namazı için vaciptir derken⁹⁹, Şâfiîler bu namaz için müekket sünnet demektedirler.¹⁰⁰ Şâfiîlere göre ise vitir namazı varit olan hadislere göre bir, üç, beş ve on bir rekâtın her birinde selam vermek üzere kılınabilir.¹⁰¹ Şâfiî mezhebi Hz. Peygamber'den nakledilen “*يوتِرُ بواحدة*”¹⁰² ifadesini ve diğer hadislerde vitir namazının en az miktarının bir rekât olarak kılınabilmesi dolayısıyla mutlak nafilelerde teşehhüt miktarının en az bir olduğu sonucuna varmışlardır.¹⁰³

⁹⁴ İmâmu'l-Haremeyn el-Cüveynî' nin eseridir. Tam adı *Nihâyetü'l-Matlab Fî Dirâyeti'l-Mezheb* tir. İmâm Cüveynî hayatının meyvesi olarak isimlendirdiği bu eser Şafîî fıkıh eserleri arasında çok önemli bir yere sahiptir. Ayrıca bkz. Abdulazîm Mahmûd ed-Dîb, “Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn”, *DİA*, TDV. Yay, İstanbul 1993, VIII, 141-144.

⁹⁵ Bkz. Şirbînî, I, 626.

⁹⁶ Buhârî, Vitir: 2; Tirmizî, Vitir: 8.

⁹⁷ Serahsî, I, 150-51; Kâsânî, I, 272; Şeyh Bedreddin Mahmud, *Letâ'ifü'l-işârât Fî Beyâni'l-Mesâili'-Hilâfiyyat*, (Çev.: H. Yunus Apaydın), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul 2012, 76.

⁹⁸ Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed b. İsmâil ed-Dûkâtî, *Hâşiyetü't-Tahâvî Alâ Merâği'l-Felâh Şerhu Nûru'l-İzâh (I. Baskı)*, Daru'l-Mektebetü'l-İlmiyye Beyrût 1997, 393; Vehbe Zuhaylî, I, 1096.

⁹⁹ Serahsî, I, 150-51; Kâsânî, I, 272; Hazrecî I, 166-70; Mergînânî, I, 66; Mevsilî I, 54-5; Bâberti, I, 423; Haddâdî, I, 42, 57; Aynî, II, 473; Zeynuddîn İbn Nuceym, II, 40; Sirâcuddîn İbn Nuceym, I, 66; Vehbe Zuhaylî, II, 1011.

¹⁰⁰ Şirbînî, I, 604.

¹⁰¹ Nesâî, Kıyamü'l-Leyl, 40; Ebû Dâvud, Vitir, 3; İbn Mâce, İkâme, 123.

¹⁰² Buhârî, Deavât, 69; Müslim, Zikir, 5-6; Nesâî, Kıyamü'l-Leyl, 27; Tirmizî, Vitir, 2; EbuDâvud, Vitir, 1.

¹⁰³ İbn Rüşd, I, 217; Şirbînî, I, 604.

2.1.4.10. Seferde Namazın Kısaltılmasının Hükümü

وَالْقَصْرَ أَفْضَلَ مِنَ الْإِتْمَامِ عَلَى الْمَشْهُورِ إِذَا بَلَغَ سَفَرَهُ ثَلَاثَ مَرَاهِلَ لِلاتِّبَاعِ. وَخُرُوجًا مِنْ خِلَافٍ مِنْ أَوْجِبِهِ
كَأَبِي حَنِيفَةَ¹⁰⁴

Şirbînî: Kabul edilen görüş, üç merhaleye¹⁰⁵ ulaşan yolculuklarda namazı kısaltmanın efdal olduğudur. Böylece namazı kasretmenin farz olduğuna hükmeden Ebû Hanîfe gibi fakîhlere muhalefetten çıkılmış olur.¹⁰⁶

Ebû Hanîfe'ye göre üç merhaleye ulaşan yolculuklarda namazın kısaltılarak kılınması vaciptir.¹⁰⁷

2.1.4.11. Denizde Yolculuk Yapanların Namazlarını Kısaltması

إِلَّا الْمَلَّاحَ الَّذِي يَسَافِرُ فِي الْبَحْرِ بِأَهْلِهِ وَمَنْ لَا يَزَالُ مُسَافِرًا بِلَا وَطَنِ فَلَا يُتَمَّامُ لَهُمَا أَفْضَلُ... لِأَنَّهُ الْأَصْلُ
وَخُرُوجًا مِنْ خِلَافٍ مِنْ أَوْجِبِهِ كَأَبِي حَنِيفَةَ.¹⁰⁸

Şirbînî: Denizde ailesiyle birlikte sürekli yolculukta olup vatansız hükmünde olan denizciler hakkında efdal olan namazı tam kılmalarıdır. Asıl olan görüş budur. Bu şekilde Ebû Hanîfe'ye muhalefetten çıkılmış olunur.¹⁰⁹

Ebû Hanîfe'ye göre seferîlikte üç günlük geceli ve gündüzlü yol gitme şartı, deniz yolculuğuna çıkan bir kimse içinde aynen geçerlidir. Bu durumda kişi namazlarını kısaltarak kılar. Ancak sürekli denizde yolculuk halinde olup ailesiyle birlikte sefer yapan kimse ise geceli ve gündüzlü yapılan yolculuk mesafesini aştıktan sonra namazlarını tam

¹⁰⁴ Şirbînî, I, 739.

¹⁰⁵ "Bir konaklık mesafe, sekiz saatlik yaya yolu ya da yüklü deve ile alınan yol. (24 mil= 8 fersah= 44352 metre)." Erdoğan, 363.

¹⁰⁶ Bkz. Şirbînî, I, 739.

¹⁰⁷ İmâm Mâlik, *Muvatta' l-İmâm Mâlik Bi Rivayeti Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî*, I, 560-61; Şeybânî, *el-Asl*, I, 232; Şeybânî, *el-Hüccetü Alâ Ehli Medîne I-IV* (3.Baskı) Thk. Mehdî Hasan el-Keylânî el-Kâdirî, Âlemü'l-Küttüb Beyrût 1404, I, 166; Cessâs, Ebû Bekir er-Râzi, *Şerhu Muhtasarü't-Tahâvî I-IV* (1.Baskı), Daru'l-Beşâri'l-İslâmiyyeti 2010, II, 88; Serahsî, I, 235; Merğînânî, I, 80; İbn Rüşd, I, 177-78, Mevsîlî, I, 79; Haddâdî, I, 85; Aynî, III, 3-4; Vehbe Zuhaylî, I, 1339;

¹⁰⁸ Şirbînî, I., 739.

¹⁰⁹ Bkz. Şirbînî, I., 739.

kılar. Ayrıca ona göre gemide yolculuk yapan kimsenin namazını ayakta kılmasına bir engel olmasa dahi oturarak kılabilir.¹¹⁰

2.1.4.12. Namazların Cem' Edilmesi

..... يجوز إلى أن الأفضل ترك الجمع خروجاً من خلاف أبي حنيفة¹¹¹

Şirbînî: Mezhep içinde namazların cem' edilmesine hüküm verilmiştir. Ancak cem'i terk etmenin daha faziletli olduğu görüşü kabul edilmiştir. Böylece Ebû Hanîfe ile görüş ayrılığından çıkmış olunur.¹¹²

Ebû Hanîfe'ye göre kişi ister mukim olsun ister seferî olsun iki namazı tek bir vakitte kılması caiz değildir. Bunun istisna durumu ancak Müzdelife¹¹³ ve Arafat¹¹⁴'tır. Sadece vaktin sonuna kalmış olan namaz ile sonraki vaktin peş peşe kılınmasında bir beis görmemiştir.¹¹⁵

2.1.4.13. Cuma Namazı Bölümü

2.1.4.13.1. Köy Halkına Cuma Namazının Farz Olması

.....أما المسألة الأولى فالأن القرية كالمدينة خلافاً لأبي حنيفة لعموم الأدلة¹¹⁶

Şirbînî: Köy halkına cuma namazının farz olması, şehirdekilere farz olmasıyla arasında fark gözetilmeksizin aynı hüküm verilmiştir. Ebû Hanîfe bu konuda farklı görüştedir.¹¹⁷

¹¹⁰ Ebû Leys es-Semerkandî, 32; Cessâs, II, 113; Serahsî, II, 2-3; Ebû Bekr es-Semerkandî, I, 156; Zeynuddîn İbn Nüceym, I, 308, 139; Siracuddîn İbn Nüceym, I, 345; Tahtâvî, 408-09.

¹¹¹ Şirbînî, I, 741.

¹¹² Bkz. Şirbînî, I, 741.

¹¹³ Mekke'ye dört, Arafat'a iki saatlik uzaklıkta bulunan bir yerdir. Hacıların Arafat'tan ayrıldıktan sonra yatsı ve akşam namazlarını cem'i te'hîr şeklinde yatsı vaktinde kıldığı bölgenin adıdır. Ayrıca bkz. Erdoğan, 442.

¹¹⁴ Mekke'nin güney doğusunda bulunan ve Mekke'ye 12 mil uzaklıkta bulunan mevkidir. Ayrıca bkz. Erdoğan, 28.

¹¹⁵ Şeybânî, I, 124; Kudûrî, *et-Tecrid*, II, 905-07; Serahsî, I, 149; Mevsîlî, I, 41; Burhânî, Ebu'l-Meâlî Burhaneddin el-Buhârî, *el-Muhîtü'l-Burhânî Fî'l-Fıkhü'l-Nu'mânî I-IX* (1. Baskı), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye Beyrût 2004, I, 26; Aynî, *Minhetü's-Sülûk Fî Tuhfetu'l-Mülûk* (1. Baskı) Thk. Ahmed Abdurrezâk el-Kebîsî, Vüzerâtü'l-Efgâfi Ve's-Şüunü'l-İslâmiyyeti Katar 2007, 110.

¹¹⁶ Şirbînî, I, 742.

¹¹⁷ Bkz. Şirbînî, I, 742.

Ebû Hanîfe'ye göre cuma namazının sahih olabilmesinin şartlarından bir tanesi de namazın kılınacağı yerin şehir ya da şehir gibi köyler olmasıdır.¹¹⁸

2.1.4.13.2. Cuma Namazının Sadece Şehirde Kılınması

ولو وجدت قرية فيها أربعون كاملون فدخلوا بلدا وصلوها فيها سقطت عنهم، سواء سمعوا النداء أم لا، وحرّم عليهم ذلك لتعطيلهم الجمعة في قريتهم. وقيل: لا يحرم: لأن فيه خروجاً من خلاف أبي حنيفة¹¹⁹

Şirbînî: Şâfiî mezhebine göre cuma namazı kılabilmek için bütün şartların olduğu bir köyde, halk namazlarını kılmak için bir şehre gidip orada cuma namazını kılsalar, -girdikleri şehirdeki ezanı duymaları ya da duymamış olmaları fark etmeksizin - kıldıkları cuma namazı sahih olur. Böylece cuma namazının farzı üzerlerinden düşmüş olur. Ancak kendi mukim oldukları köylerinde Cuma namazının kılınmasına engel oldukları için yaptıkları fiil haram olur. Zayıf bir rivayette cuma namazını kendi köylerinde iptal olmasına sebebiyet verdiklerinden dolayı bu fiil haram olmaz. Çünkü Ebû Hanîfe'ye göre köyde cuma namazı farz değildir. Bundan dolayı iptaline sebebiyet verdikleri cuma namazı zaten üzerlerine farz değildir.¹²⁰

Ebû Hanîfe'ye göre cuma namazının sıhhat şartlarından birisi de namazın şehirde ya da şehrin yakınındaki bölgelerde kılınmasıdır.¹²¹ Buradan hareketle köylerde¹²² Cuma namazının farz olmadığı anlaşılmaktadır.¹²³ Şehre yakın olan köyler ise istisna edilerek

¹¹⁸ Şeybânî, I, 299; Cessâs, II,123; Kudûrî, *el-Muhtasar*, 39; Serahsî, II, 23; Kâsânî, I, 259; Merğînânî, I, 82; Mevsilî, I, 81-2; Zeylaî, I, 217; İbn Hacer, II, 140; Bâbertî, II, 50; Haddâdî, I, 88; Aynî, III, 41-2; Zeynuddîn İbn Nüceym, II, 151-53; Sirâcuddîn İbn Nüceym, I, 352; İbn Âbidîn, II, 157; Tahtâvî, 506; Meydâni, I, 189; Hamdi Döndüren, "Cuma Namazı ve Kılınma Şartları", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 1987, 141-150; Hayreddin Karaman, "Cuma", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1993, VIII, 85-89; Ali İhsan Pala, "Cuma Namazına Dair" *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (8), 2006, 285-302.

¹¹⁹ Şirbînî, I, 759.

¹²⁰ Bkz. Şirbînî, I, 759.

¹²¹ Şeybânî, I, 299; Cessâs, II,123; Kudûrî, *el-Muhtasar*, 39; Serahsî, II, 23; Kasani, I, 259; Merğînânî, I, 82; Mevsilî, I, 81-2; Zeylaî, I, 217; İbn Hacer, II, 140; Bâbertî, II, 50; Haddâdî, I, 88; Aynî, III, 41-2; Zeynuddîn İbn Nüceym, II, 151-53; Sirâcuddîn İbn Nüceym, I, 352; İbn Âbidîn, II, 157; Tahtâvî, 506; Meydâni, I, 189; Hamdi Döndüren, "Cuma Namazı ve Kılınma Şartları", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 1987, 141-150; Hayreddin Karaman, "Cuma", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, VIII, 85-89; Ali İhsan Pala, "Cuma Namazına Dair" *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (8), 2006, 285-302.

¹²² Köy/karye(قرية) içerisinde sultanın naibi, hâkim bulundurmayan küçük yerleşim birimi. Ayrıca bkz. Hamdi Döndüren, "Cuma Namazı ve Kılınma Şartları", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 1987, 141-150; Erdoğan, 50-51

¹²³ Şeybânî, I, 299; Cessâs, II,123; Kudûrî, *el-Muhtasar*, 39; Serahsî, II, 23; Kâsânî, I, 259; Merğînânî, I, 82; Mevsilî, I, 81-2; Zeylaî, I, 217; İbn Hacer, II, 140; Bâbertî, II, 50; Haddâdî, I, 88; Aynî, III, 41-2;

buralarda cuma namazının kılınması farzdır.¹²⁴ *el-Asl*'da¹²⁵ geçen Ebû Hanîfe'nin ifadesiyle emsâr(الامصار)¹²⁶ ya da medâyîn(المدائين)¹²⁷ olarak tanımlanan bölgelerde cuma namazının kılınması farzdır.¹²⁸

2.1.4.13.3. Cuma Namazının Birçok Yerde Kılınabilmesi

129 وَقَدْ قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ بِالْتَّعَدُّدِ.....

Şirbînî: Ebû Hanîfe cuma namazını birkaç yerde kılınmasının caiz olduğunu söylemiştir.¹³⁰

Ebû Hanîfe'den cuma namazının birkaç yerde kılınabilmesiyle ilgili iki rivayet vardır:

Görüşlerden biri; Ebû Hanîfe'ye göre cuma namazı şehirlerde birçok yerde kılınabilir. Müfta bih¹³¹ olan görüş budur.¹³²

İkincisi: Ebû Hanîfe'ye göre cuma namazı şehirlerde sadece bir yerde kılınabilir. Seleften bu konuda bir rivayet ulaşmamasını delil gösterirken, uygulanagelen şeklin bu olduğunu söylemiştir.¹³³

Zeynuddîn İbn Nüceym, II, 151-53; Siracuddîn İbn Nüceym, I, 352; İbn Âbidîn, II, 157; Tahtâvî, 506; Meydâni, I, 189.

¹²⁴ Serahsî, II, 23.

¹²⁵ Halit Ünal, "el-Asl", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1991, III, 494-95.

¹²⁶ Kelimenin müfredi mısır(مصر)' dır. Bu kavram Ebû Yûsuf'tan naklediğine göre içinde sultanın naibinin bulunduğu, hadleri ve davaları görece hâkimin bulunduğu yerdir. Ayrıca bkz. Merğînanî, I, 82; başka tanımda ise şehrin en büyük mescidinin namaz kılmakla mükellef olan kişilerin tamamını içine alamayacak kadar kalabalık olan yer olarak tarif edilir. Ayrıca bkz. Serahsî, II, 23; Merğînanî, I, 82; Mevsilî, I, 81-2; Nesefî, 189; Erdoğan, 376.

¹²⁷ Şehrin kelimesinin yerine kullanılan tekili medîne olan kavramdır. Belde ise karakol, mahkeme ya da pazarı olan yerleşim yeri. Üçünün beraber bulunduğu yer ise medîne ya da şehir olarak adlandırılır. Ayrıca bkz. Erdoğan, 50-51.

¹²⁸ Şeybânî, I, 299; Merğînanî, I, 82; Mevsilî, I, 81-2; İbn Hacer, II, 140.

¹²⁹ Şirbînî, I, 767.

¹³⁰ Bkz. Şirbînî, I, 767.

¹³¹ "Bir mesele hakkında kendisiyle hüküm verilen şerî hüküm. Bir olay hakkında farklı görüşlerden tercih yoluyla kendisiyle fetva verilen kavi." (Erdoğan, 415.)

¹³² Kâsânî, I, 261; Zeylâi, I, 218; Molla Hüsrev, Muhammed b. Firâmûz, *Dürerü'l-Hukkâm Fî Şerhi Ğureru'l-Ahkâm I-II*, Daru İhyâi Kütübi'l-Arabiyye, b.y., II, 138; Siracuddîn İbn Nüceym, I, 354; Damad, Şeyhizâde Abdurrahman b. Muhammed, *Mecmeu'l-Enhur Fî Şerhi Mülteka'l-Ebhûr I-II*, Dâru İhyâi'-Turâsî'-Arabî, b.y., I, 167.

¹³³ Serahsî, II, 121; Mevsilî, I, 83; Haddâdî, I, 89; Damad, I, 167; Tahtâvî, 506; Ali İhsan Pala, "Cuma Namazına Dair" *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (8) 285-302.

2.1.4.13.4. Namazda İktidâ'nın Uygun Olmadığı Durum

فَقَوْلُهُمْ يَسْنُ لِلْمُفْتَرِضِ أَنْ لَا يَقْتَدِيَ بِالْمُتَنَفِّلِ لِيُخْرَجَ مِنْ خِلَافِ أَبِي حَنِيفَةَ مُحَلُّهُ فِي الْأَمْنِ وَفِي غَيْرِ الصَّلَاةِ
المعادة¹³⁴

Şîrbînî: Alimler, farz namazı kılan kimsenin nafîle kılan kişiye “güvenli durumda kılınan namaz” ve “iade edilmeyen namazlarda” uyamayacağını söyleyerek Ebû Hanîfe'ye muhalefetten çıkmışlardır.¹³⁵

Ebû Hanîfe'ye göre farz namazı kılan birinin nafîle namazı kılan birine uyması/iktidâ¹³⁶ caiz değildir. Kılınan namazların vasfı itibariyle bakıldığında farz olan namaz, nafîle olan namaz üzerine bina edilemez. Farz namazını kılmaya niyet eden nafîle namaz kılan kişiye uyduğunda güçlü olan güçsüz olan üzerine bina edilmiş olur. Böyle bir durumda imamın namazının farz niteliği olmadığı için ona uyan kişinin namazı farz yerine geçmez.¹³⁷

2.1.4.14. Bayram Namazı Bölümü

2.1.4.14.1. Bayram Namazındaki Tekbirlerin Sayısı

وَعَلِمَ مِنْ عِبَارَةِ الْمُصَنِّفِ أَنَّ تَكْبِيرَةَ الْإِحْرَامِ لَيْسَتْ مِنَ السَّبْعَةِ ..... وَهُوَ حُجَّةٌ عَلَى أَبِي حَنِيفَةَ أَيْضًا حَيْثُ
قال: يكبر ثلاثاً.¹³⁸

Şîrbînî: Nevevî'nin ifadesinden iftitâh tekbirinin bayram namazındaki zevâid olan yedi tekbirden biri olmadığı anlaşılmaktadır. Ebû Davûd'un (v. 275/889) rivayet etmiş olduğu hadis, Ebu Hanîfe'nin iftitâh tekbiri dışında üç tekbir sözünün aleyhinedir.¹³⁹

¹³⁴ Şîrbînî, I, 826.

¹³⁵ Bkz. Şîrbînî, I, 826.

¹³⁶ Birisine uymak, onun yaptığı gibi yapmak. Namazda imama uyma. (Ayrıca bkz. Erdoğan, 242-43; Yunus Vehbi Yavuz, “İktidâ”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2000, XXII, 54-55.)

¹³⁷ Kudûri, *et-Tecrîd*, II, 828; Merğînânî, I, 59; Bâbertî, I, 371-72; Haddâdî, I, 62; İbn Âbidîn, I, 580; Meydânî, I, 82; Yunus Vehbi Yavuz, “İKTİDÂ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXII, 54-55.

¹³⁸ Şîrbînî, I, 850.

¹³⁹ Bkz. Şîrbînî, I, 850.

Ebû Hanîfe'ye göre ise bayram namazında, iftitâh ve rükû tekbiri dışında üç zevâid tekbir getirilir.¹⁴⁰

2.1.4.15. Cenaze Namazı Bölümü

2.1.4.15.1. Giyâbi Cenaze Namazı

وَيُصَلَّى عَلَى الْغَائِبِ عَنِ الْبَلَدِ وَإِنْ قَرِبَتِ الْمَسَافَةُ وَلَمْ يَكُنْ فِي جِهَةِ الْقِبْلَةِ خَلَاْفًا لِأَبِي حَنِيفَةَ¹⁴¹

Şîrbînî: Gıyâbî cenaze namazını¹⁴² öleninin yakın bir şehirde olması ya da kible yönünde bulunmasına bakılmaksızın kılınabilir. Ebû Hanîfe bu konuda farklı görüş tercih etmiştir.¹⁴³

Ebû Hanîfe'ye göre giyâbî cenaze namazı kılmak caiz değildir.¹⁴⁴

2.1.4.15.2. Definden Sonra Cenaze Namazının Kılınması

.....ثَانِيهَا إِلَى ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ دُونَ مَا بَعْدَهَا، وَبِهِ قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ¹⁴⁵

Şîrbînî: Mezhep içinde kabul edilen ikinci görüş, ölü defnedildikten sonra üç güne kadar cenaze namazı kılınabileceği, daha fazlasında ise kılınamayacağı şeklindedir. Ebû Hanîfe bu görüştedir.¹⁴⁶

Ebû Hanîfe'ye göre cenaze namazı kılınmaksızın defnedilen ölünün cesedinin dağılmadığı düşüncesi daha kuvvetli olduğunda cenaze namazı kılınabilir.¹⁴⁷

¹⁴⁰ İmâm Mâlik, *Muvatta' l-İmâm Mâlik Bi Rivayeti Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî*, I, 617-18; Şeybânî, I, 319-20; Kudûrî, *el-Muhtasar*, 41; Cessâs, II, 151; Serahsî, I., 38; Kâsânî, I, 277; Merğînânî, I, 85; İbn Rüşd, I, 228; Mevsilî, I, 86; Zeylaî, I, 225; Neseî, 191; Bâbertî, II, 74; Haddâdî, I, 93; Aynî, III, 107; Halebî, 256; Sirâcuddîn İbn Nüceym, I, 368; İbn Âbidîn, I, 172; Meydânî, I, 116.

¹⁴¹ Şîrbînî, I, 959.

¹⁴² Mehmet Ayhan, "Necâşî Rivâyetleri Bağlamında Gıyâbî Cenaze Namazı ile İlgili Tartışmalar", *İslâmi İlimler Dergisi*, 13(2), 2018, 239-264.

¹⁴³ Bkz. Şîrbînî, I, 959.

¹⁴⁴ Serahsî, II, 67; Kudûrî, *et-Tecrîd*, III, 1109; Kâsânî, I, 321.

¹⁴⁵ Şîrbînî, I, 960.

¹⁴⁶ Bkz. Şîrbînî, I, 960.

¹⁴⁷ Kudûrî *el-Muhtasar*, 48; Merğînânî, I, 90; Mevsilî, I, 94; Bâbertî, 120-21; Aynî, III, 213; Haddâdî, I, 106; Meydânî, I, 130.

2.1.4.15.3. Şehidin Cenaze Namazı

وَالْإِجْمَاعُ يَدُلُّ عَلَى هَذَا؛ لِأَنَّ عِنْدَنَا لَا يَصَلَّى عَلَى الشَّهِيدِ وَعِنْدَ الْمُخَالِفِ، وَهُوَ أَبُو حَنِيفَةَ لَا يَصَلَّى عَلَى الْقَبْرِ
بَعْدَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ¹⁴⁸

Şîrbînî: Şehidin¹⁴⁹ yıkanmayacağı ve namazının da kılınmayacağı icma ile sabittir. Ebû Hanîfe bu konuda farklı görüş belirtmiştir. O, ölenin üzerine üç günden sonrasında cenaze namaz kılınmayacağı görüşünü kabul eder.¹⁵⁰

Ebû Hanîfe şehidin yıkanmaksızın¹⁵¹ namazının kılınacağı ve elbiseleriyle defnedileceği görüşündedir.¹⁵² Ebû Hanîfe'ye göre cenaze namazı kılınmaksızın defnedilen ölünün cesedinin dağılmadığı düşüncesi daha kuvvetli olduğunda cenaze namazı kılınabilir.¹⁵³

2.1.4.15.4. Cenaze Namazını Kıldırma Önceliği

وَالْقَدِيمُ أَنَّ الْوَالِيَّ أَوْلَى، ثُمَّ إِمَامُ الْمَسْجِدِ ثُمَّ الْوَلِيُّ كَسَائِرِ الصَّلَوَاتِ، وَهُوَ مَذْهَبُ الْأُمَّةِ الثَّلَاثَةِ¹⁵⁴

Şîrbînî: İmam Şâfiî'ye göre cenaze namazını kıldırma önceliği vâliye aittir. Ondan sonra sırayla mescidin imam, ondan sonra veliye sıra gelir. Diğer üç mezhebin imamı bu görüştedir.¹⁵⁵

Ebû Hanîfe'ye göre cenaze namazı kıldırma öncelik eğer sultan/hükümdar ya da onun nâibi bulunuyorsa iktidar yetkisi ve ta'zim sebebiyle onundur. Daha sonra

¹⁴⁸ Şîrbînî, I, 972.

¹⁴⁹ Harpte gayr-ı müslimler tarafından öldürülen kimseye şehit denir. Ayrıca aldığı yara sebebiyle savaş meydanında ölü bulunan ya da Müslümanlar tarafından haksız yere öldürülen kişi de bu şekilde vasıflandırılır. (Ayrıca bkz: Merğînânî, I, 92; Mevsilî, I, 97; Bayram Demir, "İslâm Hukukçularının Şehitlerin Yıkanması ve Üzerlerine Namaz Kılınmasıyla İlgili Farklı Yaklaşımları", *EKEV Akademi Dergisi*, (66), 2016, 143-158.)

¹⁵⁰ Bkz. Şîrbînî, I, 972.

¹⁵¹ Ebû Hanîfe, cünüp olarak şehit olan kişinin yıkanacağı görüşündedir. (Ayrıca bkz. Kudûrî, *el-Muhtasar*, 49; Merğînânî, I, 92; Zeynuddîn İbn Nüceym, II, 185; Meydânî, I, 134)

¹⁵² Şeybânî, I, 338; Cessâs, II, 197; Serahsî, II, 49-51; Ebû Bekr es-Semerkindî, I, 258; Kâsânî, I, 321; Merğînânî, I, 92; Mevsilî, I, 97; Bâbertî, II, 143; Aynî, III, 264; Şurunbilâlî, 123; Tahtâvî, 626-27; Meydânî, I, 134; Bayram Demir, "İslâm Hukukçularının Şehitlerin Yıkanması ve Üzerlerine Namaz Kılınmasıyla İlgili Farklı Yaklaşımları", *EKEV Akademi Dergisi*, (66), 2016, 143-158.)

¹⁵³ Kudûrî *el-Muhtasar*, 48; Merğînânî, I, 90; Mevsilî, I, 94; Bâbertî, 120-21; Aynî, III, 213; Haddâdî, I, 106; Meydânî, I, 130.

¹⁵⁴ Şîrbînî I, 963.

¹⁵⁵ Bkz. Şîrbînî I, 963.

sırasıyla hüküm sahibi olması sebebiyle sultan ya da naibinin olmadığı durumlarda namazı kıldırma önceliği kâdıya geçer. Eğer kâdı yoksa mahalle imamı namaz kıldırılmaya en layık olandır zira o, hayatta iken ölen kişi ona tabi olup arkasında namaz kılmıştır. Mahalle imamının olmadığı durumlarda ölünün velisi namazı kıldırılmaya en evla olan kişidir. Velinin izni olmadan namaz kılınırsa namazı tekrar kendisi kıldırabilir.¹⁵⁶

2.1.5. Zekât Kitabı

2.1.5.1. Atların Zekâtı

157 ..... وَأَوْجِبُهَا أَبُو حَنِيفَةَ فِي إِمَائِثِ الْخَيْلِ

Şirbînî: Atlar zekâta tabi değildir. Ebû Hanîfe dişi atlardan zekât alınmasının farz olduğuna hükmetmiştir.¹⁵⁸

Ebû Hanîfe, sâime¹⁵⁹ olan atları diğer sâime hayvanlara kıyas ederek bunlara zekâtın farz olduğu hükmüne varmıştır. Çünkü ona göre sâime hayvanların otlaklarda yayılması sahibinin masrafını daha az indirgemıştır. Bu durumda diğerlerinde olduğu gibi sâime olan atlar da zekâta tabi olur.¹⁶⁰

Yukarıdaki ibarede Ebû Hanîfe'ye atfedilen görüşte dişi atlara zekâtın düştüğü çok genel ifadeler ile zikredilmiştir. Ancak Ebû Hanîfe'nin atlara zekât düşmesini belli şartlara bağlamıştır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

Sâime olan dişi ve erkek atlar bir arada bulunduğu durumlarda atların cinsiyeti fark etmeksizin zekâta tabi olurlar.¹⁶¹

¹⁵⁶ Serahsî, II, 62; Kâsânî, I, 317; Merğınanî I, 90; Mevsilî, I, 94; Bâbertî, II, 118; Aynî, III, 208; Neseфі, 198; Zebidî, I, 106; İbn Âbidîn, II, 222; Zeynuddîn İbn Nüceym, II, 198; Sirâcuddîn İbn Nüceym, I, 389; Tahtâvî, 558; Vehbe Zuhaylî, II, 1510-11.

¹⁵⁷ Şirbînî, II, 9.

¹⁵⁸ Bkz. Şirbînî, II, 9.

¹⁵⁹ Yılım büyük çoğunluğunu otlaklarda geçirip; etleri, sütleri ve çoğalmasından faydalanılan hayvanlardır. Ayrıca bkz. Erdoğan, 492.

¹⁶⁰ Ebû Yûsuf, Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî, *Kitâbu'l-Harâc*, Thk.: Tahâ Abdurrauf, el-Mektebetü'l-Ezheriyye Li't-Turâs, Kâhire ts., 90; Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdi el-Hacri el-Misri, *Şerhu Mâni'l-Asâr I-V* (1. Baskı), Âlemü'l-Kütüp, 1994, II, 26-29; Cessâs, II, 280; Serahsî, II, 188-89; Merğınanî, I, 99; İbn Rüşd, II, 12; Mevsilî, I, 108; Zeylaî, I, 256; Bâbertî, II, 183; Haddâdî, I, 119; Aynî, III, 337-38; Damad, I, 200; Meydânî, I, 143;

¹⁶¹ İmâm Mâlik, *Muvatta'l-İmâm Mâlik Bi Rivayeti Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî*, II, 151-53; Ebû Yûsuf, 90; Tahâvî, *Şerhu Mâni'l-Asâr*, II, 26-29; Cessâs, II, 280; Serahsî, II, 188-89; Merğınanî, I, 99; Mevsilî, I, 108; Zeylaî, I, 256; Bâbertî, II, 183; Haddâdî, I, 119; Aynî, III, 337-38; Damad, I, 200; Meydânî,

Atların tamamı erkek olduğunda bunlar zekâta tabi olmazlar. Çünkü içlerinde dişi olmadığı için üreme durumu söz konusu değildir. Üzerlerine yıl geçmesi değerlerini arttırmayacaktır. Ayrıca Ebû Hanîfe'ye göre at eti yenilmediği için bu hayvanlar besiyeye çekilip satılamazlar. Bu sebeplerden dolayı bunlardan zekât verilmez.¹⁶² Merğînânî, Ebû Hanîfe'den içlerinde dişinin bulunmadığı erkek atların da zekâta tabi olduğuna dair bir görüş nakleder.¹⁶³

Atların tamamı dişi olduğu durumda ise Ebû Hanîfe'den nakledilen iki görüş vardır.¹⁶⁴

Atların tamamı dişi olduğunda zekâta tabi olmazlar. Çünkü tamamı dişi olan atlarda artma/üreme olmayacağından dolayı bunlara zekât düşmez.¹⁶⁵

Atların tamamı dişi olduğunda zekâta tabi olurlar. Çünkü erkek bir at kiralanıp üreme sağlanabilir. Bu şekilde artma gerçekleşebileceğinden zekâta tabi olurlar.¹⁶⁶

Bunların zekatının verilmesinde ise sahibi muhayyerdur. Her at karşılığı bir dirhem verebileceği gibi bütün atların toplam tutarı üzerinden her iki yüz dirhemde beş dirhem olarak da verebilir.¹⁶⁷

2.1.5.2. Zekâta Tabii Olan Hayvanların Yavrularının Zekattaki Durumu

ولا المتولد من غنم وظباء. أبو حنيفة: إن الإناث غنما¹⁶⁸

Şirbînî: Koyun/keçi ve geyik/ceylan çiftleşmesi sonucunda doğan hayvanlar zekâta tabi tutulmamıştır. Kendisinden zekâtın verilmesinin farz olduğu bir canlı ile bir başkası birleşecek olsa bu durumda da zekât yavrulara taalluk etmez. Çünkü hakkında herhangi bir hüküm tanımlanmamış eşyada asıl olan zekâta tabi olmamasıdır. Ebû Hanîfe

I, 143; Yusuf Erdem Gezgin, "Ebû Yusuf'un Kitâbu'l-Haracındaki Altın ve Gümüş", *ASEAD*, 4(12), 2017, 490-508.

¹⁶² Tahâvî, Şerhu *Mâni'l-Asâr*, II, 29; Cessâs, II, 280; Kudûrî, *el-Muhtasar*, 55; Merğînânî, I, 99.

¹⁶³ Merğînânî, I, 99.

¹⁶⁴ Serahsî, II, 189.

¹⁶⁵ Tahâvî, Şerhu *Mâni'l-Asâr*, II, 29; Serahsî, II, 189.

¹⁶⁶ Tahâvî, Şerhu *Mâni'l-Asâr*, II, 29; Cessâs, II, 280; Serahsî, II, 189.

¹⁶⁷ İmâm Mâlik, *Muvatta'l-İmâm Mâlik Bi Rivayeti Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî*, II, 151-53; Ebû Yûsûf, 90; Tahâvî, Şerhu *Mâni'l-Asâr*, II, 26-29; Cessâs, II, 280; Serahsî, II, 188-89; Merğînânî, I, 99; Mevsilî, I, 108; Zeylâî, I, 256; Bâbertî, II, 183; Haddâdî, I, 119; Aynî, III, 337-38; Damad, I, 200; Meydânî, I, 143.

¹⁶⁸ Şirbînî II, 9.

böyle bir çiftleşme söz konusu olduğunda dişi olan hayvan koyun/keçi ise bunlardan doğana zekât gerektiği görüşündedir.¹⁶⁹

Ebû Hanîfe'ye göre bu tür birleşmelerde anneye itibar edilir. Eğer birleşmeden doğan hayvanın annesinden zekât vermek gerekiyorsa doğan yavrusu içinde aynı durum geçerlidir. Genel kurala göre yavrunun zekattaki durumu anneye bağlıdır. Bu durumda yavrunun yabanî ya da evcil olmasına bakılmaz.¹⁷⁰

2.1.5.3. Zekâtların Taksimi

2.1.5.3.1. Yolda Kalmışlara Zekât Verilmesi

.....وَلَا يُرِيدُ السَّفَرَ مَحْتِاجًا إِلَىٰ أَسْبَابِهِ، وَخَالَفَ فِي ذَلِكَ أَبُو حَنِيفَةَ¹⁷¹

Şîrbînî: Sefere çıkmak isteyen kişi yolculuğun gerektirdiği ihtiyaçları hazırlaması gerekir. Ebû Hanîfe buna muhalefet etmiştir.¹⁷²

Ebû Hanîfe'nin zekât verilecek kimselerden olan yolculara/ibnu's-sebîl yaptığı tanımın farklılık arz etmesi sebebiyle bu konuda farklı görüştedir. Ebû Hanîfe bu kavramı yolculuğa çıkıp ta memleketinde malı olan, ulaştığı ya da bulunduğu yerde kendine ait malı olmayan kimse olarak tanımlamıştır. Yola çıkmayı niyet edipte yola çıkmayan kişi yolcu olarak isimlendirilmez. Bu sebepten bu kimselerin zekât almaya hak kazanamayacağı görüşündedir.¹⁷³

2.1.5.3.2. Fitrenin Bir Kişiye Verilmesi

وَقِيلَ يَجُوزُ صَرْفُهَا لِوَاحِدٍ، وَهُوَ مَذْهَبُ الْأُمَّةِ الثَّلَاثَةِ¹⁷⁴

Şîrbînî: Diğer üç mezhep imamı fitrenin tek kişiye verilebileceğine cevaz vermiştir.¹⁷⁵

¹⁶⁹ Bkz. Şîrbînî II, 9.

¹⁷⁰ Serahsî, II, 183.

¹⁷¹ Şîrbînî III., 775.

¹⁷² Bkz. Şîrbînî III., 775.

¹⁷³ Serahsî, III, 10; Kâsânî, II, 46; Mevsilî, I, 119; Haddâdî, II, 268; Zeynuddîn İbn Nüceym, II, 260.

¹⁷⁴ Şîrbînî II, 122.

¹⁷⁵ Bkz. Şîrbînî II, 122.

Ebû Hanîfe'ye göre fitrenin birkaç fakir arasında bölüştürülmesinde bir beis yoktur. Ancak buradaki ölçü her birine verilecek olan tutar bir fitreden az olmamasıdır. Aynı şekilde ona göre fitre birkaç fakir arasında dağıtılacağı gibi tek bir kişiye de tamamı verilebilir.¹⁷⁶

2.1.6. Hac Kitabı

2.1.6.1. Âdet Halindeki Kadının Tavaf Edebilmesi

177
 إِنَّ كَانَتْ شَافِعِيَّةً تَقْلِدُ الْإِمَامَ أَبَا حَنِيفَةَ

Şirbînî: Şâfiî olan kadın Ebû Hanîfe ve Ahmed b. Hanbel'den nakledilen iki rivayetten birini taklit ederek tavafını yapar.¹⁷⁸ Mescid-i Harâma hayızlı olarak giren bir kadın bu fiilinden dolayı günah işlemiş olsa da yapmış olduğu ifâda¹⁷⁹ tavafı geçerlidir. Ancak tövbe etmesi gerekir.¹⁸⁰

Ebû Hanîfe'ye göre ihrama girme esnasında hayız olan kadın yıkandıktan sonra ihrâma girer. Ancak bu durumda tavaf yapamaz. Arafat vakfesinden sonrası ya da ziyaret tavâfi sonrası hayız olan kadın memleketine döner. Veda tavâfini terk etmiş olması cezayı gerektirmez.¹⁸¹

2.1.6.2. Temettu' Kurbanı

..... خلافاً لأبي حنيفة¹⁸²

Şirbînî: Temettu'¹⁸³ haccı yapan kimse için kurban kesmek gereklidir. Ancak zikredilen şartların yerine gelmiş olması temettu' haccı olarak isimlendirilmesi içinde geçerli midir? Mezhep içindeki iki görüşten birincisi; bunlardan biri olmaz ise yapılan

¹⁷⁶ Serahsî, III, 107; Kâsânî, II, 544; Vehbe Zuhaylî, III, 2049.

¹⁷⁷ Şirbînî II, 410.

¹⁷⁸ Biz araştırmalarımızda Ebû Hanîfe' den rivayet edilen bu görüşe ulaşamadık.

¹⁷⁹ "Arafat'tan inildikten sonra yapılan tavaftır. Buna ziyaret tavafıdır." (Erdoğan, 550)

¹⁸⁰ Bkz. Şirbînî, II, 410.

¹⁸¹ İmâm Mâlik, *Muvatta'l-İmâm Mâlik Bi Rivayeti Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî*, II, 365; Kudûrî, *et-Tecrid*, IV, 1856; Serahsî, III, 152, VI, 179; Kâsânî, II, 127; Merğînânî, I, 156; Mevsilî, I, 156; Zeylaî, II, 51; Aynî, III, 22; Zeynuddîn İbn Nüceym, I, 207, II, 398; Siracuddîn İbn Nüceym, II, 114.

¹⁸² Şirbînî II., 429.

¹⁸³ Hac mevsiminde ihrama girip umre yaptıktan sonra evine dönmeden aynı mevsim içinde tekrar ihrama girerek hac ibadetini yerine getirmeye denir. (Ayrıca bkz. Merğînânî, I, 153; Erdoğan, 164.)

ifrad¹⁸⁴ haccı olur. Daha meşhur olan görüş ise; bu şartlar dikkate alınmaz. Bu sebepten alimlerimiz Ebû Hanîfe'den farklı olarak “Mekkeli bir kimsenin yaptığı temettu’ ve kıran haccı sahihtir.” demişlerdir.¹⁸⁵

Ebû Hanîfe’ye göre temettu’ ve kıran haccı âfâkiler¹⁸⁶ için caizdir. Mekkeli olan bir kimse temettu’ ya da kıran haccı yaptığında ceza kurbanı kesmesi gerekir ve bunun etinden kendisi yiyemez.¹⁸⁷

2.1.6.3. Temettu’ Kurbanının Kesilme Vakti

وَلَكِنَّ الْأَفْضَلَ ذَبْحَهُ يَوْمَ النَّحْرِ لِلتَّبَاعِ وَخُرُوجًا مِنْ خِلَافِ الْأُمَّةِ الثَّلَاثَةِ فَإِنَّهُمْ قَالُوا لَا يَجُوزُ فِي غَيْرِهِ وَلَمْ يَنْقُلْ
عَنْ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَلَا عَنْ أَحَدٍ مِمَّنْ كَانَ مَعَهُ أَنَّهُ ذَبَحَ قَبْلَهُ¹⁸⁸

Şîrbînî: Temettu’ kurbanı ihrama girmekle farz olur. Bununla birlikte efdal olan vakit kurban kesme günleridir. Zira hem sünnete tabi olma ve diğer üç mezhep imamıyla görüş ayrılığına girmemek için bu vakit daha faziletlidir. Çünkü onlar “*Kurban Bayramı günü dışında temettü kurbanının kesilmesini caiz değildir.*” demişlerdir. Ne Hz. Peygamber’den (sas) ne de başka bir kimseden temettu’ kurbanının Kurban Bayramı günleri dışında bir vakitte kesilebileceğine dair bir rivayet nakledilmemiştir.¹⁸⁹

Ebû Hanîfe’ye göre temettu’ haccına niyet eden kişi mikat sınırında ihrama girdikten sonra umre için tavafını yapar ve sa’yını yaptıktan sonra saçını tıraş eder böylece ihramdan çıkmış olur. Hac mevsimi geldiğinde ise bu kişi Mekkeli hükmünde olduğu için Mekke’nin mikat mahalli olan Harem bölgesine gelir. Hac menasikini yerine getirir. Daha sonra temettü kurbanını keser ve haccını tamamlamış olur. Kurbanın kesim vakti bayramın ilk günü fecri sadıktan başlayarak bayramın üçüncü günü güneş batıncaya kadar olan süredir.¹⁹⁰

¹⁸⁴ “Umre niyeti olmaksızın hacca niyet etme” (Erdoğan, 232.)

¹⁸⁵ Bkz. Şîrbînî II., 429.

¹⁸⁶ Mikat sınırlarına Mekke’nin dışından gelen kimse. (Ayrıca bkz. Erdoğan, 14.)

¹⁸⁷ İmâm Mâlik, *Muvatta’-l-İmâm Mâlik Bi Rivayeti Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî*, II, 341-43; Kudûrî, IV, 1733; Serahsî, IV, 182-83; Kâsânî, II, 169; Mergînânî, I, 155; Mevsilî, I, 159; Zeylaî, II, 50; Bâbertî, III, 10; Haddâdî, I, 166; Aynî, IV, 313-14; Zeynuddîn İbn Nüceym, II, 394; Meydânî, I, 200.

¹⁸⁸ Şîrbînî II, 429.

¹⁸⁹ Bkz. Şîrbînî II, 429.

¹⁹⁰ Serahsî, IV, 32.

2.1.6.4. Temettü Kurbanı Kesmeyen Kişinin Oruç Tutma Vakti

إِذَا فَرَغَ مِنَ الْحَجِّ؛ لِأَنَّهُ الْمُرَادُ بِالرُّجُوعِ فَكَأَنَّهُ بِالْفَرَاغِ رَجَعَ عَمَّا كَانَ مُقْبِلًا عَلَيْهِ، وَهُوَ قَوْلُ الْأَئِمَّةِ الثَّلَاثَةِ¹⁹¹

Ebû Hanîfe'ye göre temettu' kurbanı kesmeyen kişi Şevval ayında tutmuş olmaksızın üç günü hac esnasında, yedi günü de evine döndükten sonra olmak üzere on gün oruç tutar.¹⁹²

Şîrbînî: Kurban kesmeyen kişi bunun mukabilindeki orucunu hacdan döndükten sonra tutabilir. Dönmekten kasıt budur. Sanki bu kimse haccı bitirdiğinde daha önce yöneldiği şeyden dönmüş olur. Diğer üç mezhep imamı bu görüştedir.¹⁹³

2.1.6.5. Arafat Vakfesinden Sonra Cima Serbestliği

وبعده خلافا لأبي حنيفة¹⁹⁴.....

Şîrbînî: Ebû Hanîfe, Arafat vakfesinden sonra yapılan cimanın haccı fasit etmeyeceği görüşünü kabul etmiştir. Şafîî mezhebinde ise haccın fasit olacağı hükmü tercih edilmiştir.¹⁹⁵

Ebû Hanîfe'ye göre Arafat vakfesinden sonraki cima haccı bozmaz. Ancak bu kişinin bedene¹⁹⁶ kesmesi gerekir.¹⁹⁷

2.1.7. Zebâih Kitabı

2.1.7.1. Kurban Kesme Vakti

.....وقال الأئمة الثلاثة: يومان بعده¹⁹⁸

¹⁹¹ Şîrbînî, II, 431.

¹⁹² Kudûrî, *el-Muhtasar*, 71; Merğînânî, I, 153; Bâbertî, III, 6; Haddâdî, I, 165; Aynî, IV, 305; Meydânî, I, 199.

¹⁹³ Bkz. Şîrbînî, II, 431.

¹⁹⁴ Şîrbînî, II, 445.

¹⁹⁵ Bkz. Şîrbînî, II, 445.

¹⁹⁶ Hacda kurban edilen sığırlara ve develere verilen isim. (Ayrıca bkz. Erdoğan, 49.)

¹⁹⁷ Serahsî, IV, 57; Kâsânî, II, 218; Merğînânî, I, 161; Mevsilî, I, 164; Bâbertî, III, 26; Haddâdî, I, 170; Aynî, IV, 326; Zeynuddîn İbn Nüceym, III, 10.

¹⁹⁸ Şîrbînî V, 572.

Şirbînî: Kurban kesme vakti, teşrik günlerinin sonunda güneş batıncaya kadar devam eder. Diğer üç mezhep imamı “*kurban kesme vakti bayram günü ve sonrasındaki iki gün*” olarak kabul etmişlerdir.¹⁹⁹

Ebû Hanîfe’ye göre kurban, bayramın ilk günü fecri sadıktan başlayarak bayramın üçüncü günü güneş batıncaya kadar kesilebilir.²⁰⁰

2.1.7.2. Kurban Kesmenin Vacip Olduğu Kimseler (Şehir-Köy Farkı)

201^۳ وَلِلتُّلُوحِ بِمُخَالَفَةِ أَبِي حَنِيفَةَ حَيْثُ أُوجِبَهَا عَلَى مُقِيمٍ بِالْبَلَدِ مَالِكٍ لِنَصَابِ زَكْوِيٍّ

Şirbînî: Musannif, Ebû Hanîfe’nin kurbanın vacip olabilmesi için şehirde oturan ve nisaba malik olan kişi kaydına atıfta bulunmuştur.²⁰²

Ebû Hanîfe’ye göre Müslüman ve hür olan, kendisinin ve çocuklarının nafakasını temin edebilen ve seferi olmayan herkese kurban kesmek vaciptir. Yukarıdaki ibarede geldiği üzere Ebû Hanîfe şehirde mukîm olan kimse ile köydeki arasında bir fark gözetmemiştir. O kurban kesmekle mükellef olan zümreyi sınıflandırırken -mukîm olmayı- zikretmiş ve bunu herhangi bir kimseye tahsis etmemiştir. Ona göre asıl olan mukîm durumda olup diğer şartlarda tahakkuk ettiği zaman bu kişiye kurban kesmek vacip olur.²⁰³

Şeybânî’in *el-Asl* kitabında hocası Ebû Hanîfe’den rivayet ettiği “*Hac yolculuğuna çıkanlar müstesna şehirde bulunan kişilere kurban kesmek vaciptir.*”²⁰⁴ hadisinde yer alan *على أهل الأمصار* ifadesi şehir ya da köy fark etmeksizin burada yaşayan insanları kapsamaktadır. Zira Şeybânî “*bunun tefsiri nedir*” diye sorduğunda Ebû Hanife; “*Kurban, şehirlerde ve onun dışında (şehir gibi olan) yerleşim yerlerinde mukim olan kişilere vaciptir*”, şeklinde cevap vermiştir.²⁰⁵

¹⁹⁹ Bkz. Şirbînî V, 572.

²⁰⁰ Serahsî, IV, 32; Kâsânî, II, 132; Mevsilî, V, 19;

²⁰¹ Şirbînî V, 561.

²⁰² Bkz. Şirbînî V, 561. (Ebû Hanîfe’nin şehir dışında yaşayan kimselerin kurban kesemeyeceğine dair kavil ya da ona atfedilen bu görüşe ulaşamadık.)

²⁰³ Şeybânî, V, 411-12; Cessâs, VII, 305; Ebû Bekr es-Semerkindî, III, 81; Kudûrî, *el-Muhtasar*, 208; Serahsî, VIII, 12; Merğînânî, IV, 355; Mevsilî, V, 16; Zeylaî, VI, 2; Babertî, IX, 506; Haddâdî, II, 186; Aynî, XII, 4; Zeynuddîn İbn Nüceym, VIII, 197; Meydânî, III, 232.

²⁰⁴ Şeybânî, V, 411.

²⁰⁵ Şeybânî, V, 411-12.

2.1.7.3. Uzvu Kesik ya da Eksik Olan Hayvanın Kurban Edilebilmesi

وَلَا مَقْطُوعَةٌ بَعْضُ أُذُنٍ وَإِنْ كَانَ يَسِيرًا لِدَهَابِ جُزْءٍ مَأْكُولٍ. وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ: إِنْ كَانَ الْمَقْطُوعُ دُونَ الثُّلُثِ أَجْرًا²⁰⁶

Şirbînî: Kulağının bir kısmı kopmuş hayvan kurban olarak kesilmez; çünkü yenen bölgenin bir miktarı kopmuştur. Ebû Hanîfe'ye göre üçte birinden az kısmı kopmuş ise kurban olur.²⁰⁷

Ebû Hanîfe'ye göre kulağında delik ya da kesik bulunan hayvanın bu kusurları kurban olmasına engel olması ancak bu kusurların hayvanın organının üçte birinden fazla olmasıyla gerçekleşir. Üçte birinden az ise kesilir ve eti yenilir.²⁰⁸

2.1.8. Eşribe Kitabı

2.1.8.1. Üzümün Şarap Olmasının Şartı

وَالْخَمْرُ الْمُسْكِرُ مِنْ عَصِيرِ الْعَنْبِ وَإِنْ لَمْ يَقْدَفْ بِالزَّيْدِ، وَاشْتَرَطَ أَبُو حَنِيفَةَ أَنْ يَقْدَفَ²⁰⁹

Şirbînî: Hamr/şarap köpük atmasa da üzüm suyundan yapılan sarhoş edici özelliği olan şey olarak isimlendirilmiştir. Ebû Hanîfe şarap olabilmesi için üzüm suyunun köpük atması şartını koşmuştur.²¹⁰

Ebû Hanîfe'ye göre hamr kaynatılmaksızın kabarıp köpük atmasıyla haramlık doğuracak kerteğe ulaşmış üzüm suyudur.²¹¹

2.1.8.2. Nebîz ile Şarabın Farkı

وَخَالَفَ أَبُو حَنِيفَةَ فِي الْقَدْرِ الَّذِي لَا يَسْكُرُ مِنْ نَقِيعِ التَّمْرِ وَالزَّبِيبِ وَغَيْرِهِ، وَاسْتَدَانَ لِأَحَادِيثَ مَعْلُومَةٌ بَيْنَ الْحَفَاطِ²¹²

²⁰⁶ Şirbînî V, 570.

²⁰⁷ Bkz. Şirbînî V, 570.

²⁰⁸ Şeybânî, V, 409; Kudûrî, 208; Merğînânî, IV, 358; Mevsilî, I, 173; Bâbertî, IX, 514; Aynî, XII, 34.

²⁰⁹ Şirbînî V, 325.

²¹⁰ Bkz. Şirbînî V, 325.

²¹¹ Kudûrî, *el-Muhtasar*, 204; Merğînânî, IV, 393; Mevsilî, IV, 99; Neseфі, 619; Zeylaî, VI, 44; Bâbertî, X, 89; Aynî, XII, 343; Zeynuddîn İbn Nüceym, VIII, 247; İbn Âbidîn, VI, 448.

²¹² Şirbînî V, 326.

Şirbînî: Ebû Hanîfe kuru hurma ve kuru üzümün suda bekletilmesiyle haram olacağı hükmünde ihtilaf etmiştir. Bu hükmünü hadis alimlerinin -zayıf olarak- nitelendirdiği hadislerle dayandırmıştır.²¹³

Ebû Hanîfe'ye göre kuru hurma ve üzüm suda pişirilmeksizin beklemesiyle köpük atması ve bu halden sonra durulup dinlenmesiyle sarhoş edici vasfına ulaşmış olur. Ona göre hurma ve üzüm suda beklemesi, ateş olmaksızın kaynaması ve köpük attıktan sonraki durulma haliyle hamr olur. Yukarı da ibarede geçen ihtilafın sebebi Ebû Hanîfe'nin yapmış olduğu tarif sebebiyledir.²¹⁴

2.1.8.3. Telef Olan Malın Tazmîni

وَالثَّلَاثُ التَّلَافُ بِهِ مَضْمُونٌ فِي الْأَصْحَحِّ خِلَافًا لِأَبِي حَنِيفَةَ²¹⁵

Şirbînî: Ta'zir cezası uygulanırken telef edilen mal tazmîn ettirilir. Ebû Hanîfe bu konuda farklı görüştedir.²¹⁶

Ebû Hanîfe'ye göre bir mal gasp eden kişi günah işlemiş olmasıyla birlikte malın helâkından dolayı tazmîn sorumluluğunu da yüklenir. Eğer mal telef olmamışsa geri iade etmesi gerekir. Ancak malı telef ettiği durumda telef ettiği şeyin tazminatı talep edilir. Gasp edilen mal eğer tartılabilen ya da ölçülebilene bir şey olduğunda ise malın misli kadarı tazmîn edilir. Gasp eden kişinin elinde malın keyfiyeti/ismi değişirse ya da malın menfaati değişmiş olarak artarsa bu durumda malın mülkü gasp edenin eline geçmiş olur. Bu mülkiyet ödünç alınan mal ya da borç hüviyetindedir. Gasp ettiği malın bedelini ödemedikçe maldan faydalanamaz. Gasp etmiş olduğu malın tutarı kendisinden tazmin edilip ilk sahibine ödenir. Artış olan miktarda gasp edende kalır.²¹⁷

²¹³ Bkz. Şirbînî V, 326.

²¹⁴ Kâsânî, VI, 306; Merğînânî, IV, 393 Mevsilî, IV, 99; Nesefî, 619; Zeylaî, VI, 44; Bâbertî, X, 88-9; Aynî, XII, 343; Zeynuddîn İbn Nüceym, VIII, 247; İbn Âbidîn, VI, 448; Meydânî III, 213; Vehbe Zuhaylî, VII, 5490.

²¹⁵ Şirbînî V, 338.

²¹⁶ Bkz. Şirbînî V, 338.

²¹⁷ Merğînânî, IV, 296-99; Mevsilî, III, 64; Bâbertî, IX, 332; Haddâdî, I, 341; Aynî, XI, 203; Meydânî, II, 191.

2.1.9. Av Kitabı

2.1.9.1. Su Yüzüne Çıkan Balığın Yenilmesi

وَلَأَنَّ ذُبُّهُمَا لَا يُمْكِنُ عَادَةً فَسَقَطَ اعْتِبَارُهُ سِوَاءَ مَا تَابَ بِسَبَبِ أَمِّ لَا، وَسِوَاءَ كَانِ طَافِيَا أُمَّ رَاسِبًا، خَلَافًا لِأَبِي حَنِيفَةَ
فِي الطَّائِي 218

Şirbînî: Balık ve çekirgenin boğazlanması mümkün olmadığından ölü yahut diri olarak su yüzeyine çıkmış yahut batmış olsun yenilmesi helaldir. Ebû Hanîfe su yüzüne çıkan balık hususunda helal olmadığını söyleyerek farklı görüş beyan etmiştir.²¹⁹

Ebû Hanîfe'ye göre suda yaşayan canlılardan balık cinsi dışında olanların yenmesi caiz değildir. Ayrıca balık cinsi olan canlılardan herhangi birisi kendiliğinden ölürek su yüzüne çıktığında yenilmesinin uygun olmadığına hükmetmiştir.²²⁰

2.1.9.2. İki Parçaya Ayrılan Avın Durumu

وَلَوْ رَمَاهُ أَيْ الصَّيْدَ فَقَدَهُ أَيْ قَطَعَهُ نِصْفَيْنِ مِثْلًا حَلَالًا أَيْ النِّصْفَانِ تَسَاوِيًا أَوْ تَفَاوُتًا لِحُصُولِ الْجُرْحِ الْمُدْفَفِ؛ لَكِنْ
إِنْ كَانَتْ الَّتِي مَعَ الرَّأْسِ فِي صُورَةِ التَّفَاوُتِ أَقَلَّ حَلَالًا بَلَا خَلَافٍ، فَإِنَّ ذَلِكَ يَجْرِي مَجْرَى الذَّكَاءِ، وَإِنْ كَانَ الْعُكْسُ حَلَالًا
أَيْضًا خَلَافًا لِأَبِي حَنِيفَةَ 221

Şirbînî: Bir kimse ava atış yapıp onu iki parçaya bölse, bu parçalar hacim olarak ister eşit olsun ister farklı büyüklükte olsunlar her ikisi de helal olur. Çünkü yaralama öldürücü şekilde cereyan etmiştir. İkiye ayrılan kısımda başın daha küçük olan kısımda bulunduğu durumlarda helal olduğu konusunda ihtilaf yoktur. Bunun aksi söz konusu olduğunda da -Ebû Hanife'nin görüşünün aksine- iki parça yine helal olur.²²²

Ebû Hanîfe'ye göre ava bıçak ve kılıç atıldığında eğer av ikiye bölünürse eti helal olur. Bu darbelerden biriyle üç parçaya ayrılırsa burada etin helal olması başın, ayrılan

²¹⁸ Şirbînî V, 524.

²¹⁹ Bkz. Şirbînî, V, 524.

²²⁰ Şeybânî, V, 370; Cessâs, VII, 274; Kudûrî, XII, 6362; Serahsî, XI, 247-48; Ebû Bekr es-Semerkandî, 121; Kâsânî, V, 36; Merğînânî, IV, 353; Mevsilî, V, 15; Zeylâî, V, 297; Bâbertî, IX, 502; Haddâdî, II, 186; Aynî, XI, 609; Halebî, 163.

²²¹ Şirbînî V, 529.

²²² Bkz. Şirbînî V, 529.

parçalardan birbirine oranla büyük ya da küçük parçada olmasına göre hükmedilir. Bölünen parçalardan az olanı baş ile birlikte olduğunda etin yenmesi helal olur.²²³

2.1.9.3. Besmelesiz Kesim Yapılması

وَلَا تَجِبُ، فَلَوْ تَرَكَهَا عَمْدًا أَوْ سَهْوًا حَلٌّ. وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ: إِنْ تَعَمَّدَ لَمْ تَحَلَّ²²⁴

Şirbînî: Hayvan boğazlanırken besmele farz değildir. Kişi kasıtlı veya kasıtsız olarak bunu terk edip hayvanı boğazlarsa helal olur. Ebû Hanîfe'ye göre kişi besmeleyi kasten terk ederse boğazlanan hayvan helal olmaz.²²⁵

Ebû Hanîfe'ye göre bir Müslüman kasıtlı olarak hayvanı kesim sırasında besmeleyi terk ederse hayvanın eti helal olmaz. Ancak unutarak besmeleyi çekmeden hayvanı boğazlayacak olursa hayvanın eti helal olur.²²⁶

2.1.9.4. Hayvanı Boğazlama Esnasında Salavat Getirmenin Hükümü

وَأَنْ يُصَلِّيَ عَلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عِنْدَ ذَلِكَ؛ لِأَنَّهُ مَحَلُّ شَرْعٍ فِيهِ ذِكْرُ اللَّهِ، فَشَرَعَ فِيهِ ذِكْرَ نَبِيِّهِ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - كَالْأَذَانِ وَالصَّلَاةِ، وَكَرِهَهَا فِي هَذِهِ الْحَالَةِ ابْنُ الْمُنْذِرِ وَأَبُو حَنِيفَةَ وَغَيْرُهُمَا، وَقَالُوا: لَا يَذْكَرُ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ²²⁷

Şirbînî: Boğazlama esnasında salavat getirmekte sünnettir. Hayvan boğazlanırken peygambere (sas) salavat getirilmesinde bir beis yoktur. Çünkü ezan ve kamette Allah'ın adıyla birlikte peygamberin adının zikredilmesi bu durumu meşru kılmaktadır. İbn Münzîr, Ebû Hanîfe ve bazı ulema bunu kerih görmüşürler. Onlara göre boğazlama esnasında bir olan Allah'tan başkasının adı zikredilmez.²²⁸

Ebû Hanîfe'ye göre hayvan boğazlanırken Allah'ın adından başka bir şey zikredilmez.²²⁹

²²³ Merğînânî, IV, 409; Mevsilî, V, 8; Bâbertî, X, 132; Aynî, XII, 456; İbn Âbidîn, VI, 473; Meydânî, III, 222.

²²⁴ Şirbînî V, 535.

²²⁵ Bkz. Şirbînî V, 535.

²²⁶ Şeybânî, V, 381; Serahsî, XI, 236.

²²⁷ Şirbînî V, 537.

²²⁸ Bkz. Şirbînî V, 537.

²²⁹ Şeybânî, V, 355; Cessâs, VI, 346; Serahsî, V, 12; Kâsânî, V, 60; Merğînânî, IV, 348; Mevsilî, V, 10; Neseî, 599; Zeylâî, V, 288; Bâbertî, IX, 492; Aynî, XI, 545-46; Molla Hüsrev, I, 278; Halebî, 154; Sirâcuddîn İbn Nüceym, VIII, 192.

2.1.9.5. Köpeğin Yediği Avın Durumu

محلُّ الخِلافِ في الأكلِ مرَّةً كما قدَّرتهُ في كلامه، فلو تَكَرَّرَ الأكلُ منه حرم الأخرُ جزماً، وما أكلَ منه قبله في الأصحِّ. وهو كذلكُ خلافاً لأبي حنيفة²³⁰

Şirbînî: Bu konudaki görüş ayrılığı daha önce açıkladığım gibi bir defa yemekle alakalıdır. Eğer köpek avdan yeme işini tekrar ederse kesinlikle haram olur. Daha önce yediği etin durumu ise en sahih görüşe göre haram olmasıdır. Ebû Hanîfe bu konuda ihtilaf etmiştir.²³¹

Ebû Hanîfe'ye göre azı dişleri olan hayvanlar ve köpeklerin yakaladığı avın durumu onların avcılık talimi görmüş olmasıyla doğru orantılı olarak yakaladıkları av helal ya da haram olur. Bu hayvanların talim görüp görmemiş olması ise avcılık işinde uzman olan kimselerin tasdiğiyle olur.²³²

Köpeğin avladığı hayvanı yemiş olması onun talim görmediğine delalet ederken yakaladığı hayvandan yemediğinde ise bu talim görmüş olduğuna delildir. Uzman bir göz köpeğin eğitilmiş olduğuna kanaat getirdikten sonra eğer hayvan tekrar yakaladığı etten yer ya da çağrıldığında geri dönmez ise tekrar talimli olmadığına hükmedilir. Bu son durumu itibara alınarak bu halden önceki tutmuş olan hayvanın arta kalan kısmı haram olur. Ebû Hanîfe'ye göre de köpeğin talimli olmasının alameti, köpeğin üç kez yapacağı ava karşı olan tutumudur. Üç avlamada da eğer ondan yemezse bu durumda hayvan talimlidir hükmü verilir.²³³

Yukarıdaki girizgahtan anlaşıldığı üzere Ebû Hanîfe, köpeğin avdan yemesi onun bu avı kendisi için yakaladığı manasına geldiğinden avın yenmesinin helal olmayacağını söylemiştir.²³⁴ Ancak köpek avı yakalayıp ondan bir parça koparıp attıktan sonra dönüp avını öldürür ve önceden koparmış olduğu parçayı yerse Ebû Hanîfe'ye göre avın etinin yenmesi helal olur.²³⁵

²³⁰ Şirbînî V, 544.

²³¹ Bkz. Şirbînî V, 544.

²³² Serahsî, XI, 243; Merğînânî, IV, 403; Mevsilî, V, 5; Bâbertî, X, 116; Aynî, XII, 414; Zeynuddîn İbn Nüceym, VIII, 252-53.

²³³ Şeybânî, V, 349, 376; Serahsî, XI, 245; Merğînânî, IV, 403; Mevsilî, V, 5; Bâbertî, X, 116; Aynî, XII, 414; Zeynuddîn İbn Nüceym, VIII, 252-53.

²³⁴ Buhârî, Sayd, c. 2 s. 824.; Müslim Sayd, c.2 s. 145.

²³⁵ Şeybânî, V, 366; Kâsânî, V, 54; Merğînânî, IV, 403; Mevsilî, V, 6; Bâbertî, X, 120; Aynî, XII, 412; Zeynuddîn İbn Nüceym, VIII, 253; İbn Âbidîn, VI., 468.

2.1.9.6. Tavşan ve Sırtlan Etinin Haram Olması

بعث بوركها إلى النبي - صلى الله عليه وسلم - فقبله وأكل منه» ، رواه البخاري، ولم يبلغ أبا حنيفة ذلك
فحرمها محتجا بأنها تحيض كالضبع وهي محرمة عنده أيضا²³⁶

Şirbînî: Hz. Peygamber'e (sas) tavşanın but kısmı gönderilmişti. Onu kabul etti ve tavşanın budundan yedi. Bu rivayet Ebû Hanîfe'ye ulaşmadığı için ayrıca tavşanın sırtlan gibi adet gören bir hayvan olması sebebiyle etinin haram olduğunu söylemiştir. Sırtlanda Ebû Hanîfe'ye göre haramdır.²³⁷

Ebû Hanîfe'ye göre tavşan etinin yenmesinde herhangi bir beis yoktur. Musa b. Talha'nın (ra) rivayet ettiği hadiste²³⁸ Rasulullah'a (sas) ikram edilen tavşan etini yediğini ve getiren kişiyi de yemesi için davet ettiği zikredilmiştir. Yukarıda geçen ibarede tavşanın tıpkı sırtlan gibi adet görmesi meselesinde Rasûlullah'ın (sas), tavşan etini kızartıp kendisine ikram eden bedevinin “*Onda kan gördüm*” ifadesi üzerine “*önemli değil, ye*” buyurması tavşanın adet görmesinin onun yenmesine engel olmadığına delil olarak getirilir.²³⁹ Ebû Hanîfe bu hadisi delil almış ve tavşan etinin yenmesinde herhangi bir haramlık söz konusu olmadığı söylemiştir.

el-Asl kitabında nakledildiğine göre Ebû Hanîfe sırtlanın etinin yenmeyeceğini söylemiş, tilki, sırtlan ve bunların benzerinde olan hayvanların yenmesinde herhangi bir hayır olmadığını söylemiştir. Ayrıca bu hayvanların yenmesinde ki sakıncayı yırtıcı hayvan kategorisinde yer almaları sebebiyle olduğunu belirtmiştir.²⁴⁰

Şirbînî burada Ebû Hanîfe'ye atfetmiş olduğu görüşünde isabet edememiştir. Hanefî kaynaklar incelendiğinde bu görüşün aksi karşımıza çıkmamaktadır.

²³⁶ Şirbînî V, 605.

²³⁷ Bkz. Şirbînî V, 605. (Şirbînî'nin bu görüşü hangi kaynaktan aldığı zikretmemiştir. Ulaştığımız Hanefî kadim ve muasır fıkıh eserlerinde bu görüşü destekleyecek bir ifadeyi -biz- ulaşamadık.)

²³⁸ Ebu Ya'la, *Müsned*, III/186.; Heysemi, *Mecmu'z-Zevaid*, IV/49.

²³⁹ Ebu Ya'la, *Müsned*, III/186.; Heysemi, *Mecmu'z-Zevaid*, IV/49.

²⁴⁰ Şeybânî, V, 393; Serahsî, XI, 230; Kâsânî, V, 39; Merğînânî, IV, 352; Mevsilî, V, 15; Neseî, 601; Zeylâî, V, 296; Bâbertî, IX, 502; Aynî, XI, 599-601; Sirâcuddîn İbn Nüceym, VIII, 196; Meydanî, III, 230.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HATİB eş-ŞİRBİNÎ'NİN MUĞNİ'L-MUHTÂC ESERİNİN MUÂMELÂT BÖLÜMÜNDE EBÛ HANÎFE'YE YAPTIĞI ATIFLAR

3.1. MÂLÎ MUÂMELÂT BÖLÜMÜ

3.1.1. Alışveriş Kitabı

3.1.1.1. Şarabın Temlikî

..... وَالَّتَمَنُّ مَيْتَةً أَوْ دَمًا أَوْ نَحْوَ ذَلِكَ مِمَّا لَا يَمْلِكُ بِهِ أَصْلًا بِخِلَافِ مَا إِذَا كَانَ التَّمَنُّ نَحْوَ خَمْرٍ كَخَنْزِيرٍ؛ لِأَنَّ الشَّرَاءَ بِهِ يَفِيدُ الْمَلِكَ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ²⁴¹

Şirbînî: Fâsid bir şartın bulunması ya da bulunması gereken şartlardan biri olmaksızın yapılan alım-satım akdinde müşterinin elde etmiş olduğu mal, gasp edilen mal hükmünde değerlendirilmiştir. Bu durumda bu mal müşterinin tazmin yükümlülüğü altındadır. Eğer satın alınan ürün telef olursa misli ile ya da kıymeti miktarınca sahibine ürünün değerini öder. Bu kimse almış olduğu ürüne masraf yapmış olsa bile satım akdi fâsid olduğu için bu masrafı satıcıdan geri alamaz.

Alışverişe konu olan şey eğer bir cariye ise, müşteri cariye ile ilişkiye girdiğinde akdin fâsid olduğunu bilse de had uygulanmaz. Fakat müşteri akdin fâsid olduğunu bilmekle beraber bedel olarak ödenen şey dinin temlik edinilmesine yasak koyduğu ölmüş hayvan, kan vb. şeylerden olursa bu durumda müşteriye had gerekir. Ancak bedel şarap olursa Ebû Hanîfe'ye göre mal satın alanın mülkü olur.²⁴²

Ebû Hanîfe'ye göre mütekavvim mal²⁴³ sınıfına dahil olmaması sebebiyle şarap ve domuzla yapılan alım satım akdi fasittir. Ancak bunlar gayr-i müslimler için mal değerinde olduğundan satım akdinde bedeli para olmaksızın satılabilir. Ancak bunlar para karşılığında satılacak olursa o zaman akit bâtil olur.²⁴⁴

²⁴¹ Şirbînî, II, 586.

²⁴² Bkz. Şirbînî, II, 586.

²⁴³ “Mali değeri olan şey.” (Erdoğan, 438.)

²⁴⁴ Kudûrî, *el-Muhtasar*, 83; Merğînânî, III, 43; Mevsilî, III, 58; Bâbertî, VI, 402; Aynî, VIII, 139; Meydânî, II, 24; Hasan Hacak, “Mal”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2003, XXVII, 461-465; Şevket Topal, “İslâm Hukuku

3.1.1.2. Satılan Malın El Değişmeden Artması

245 خَلَا فَا لِأَبِي حَنِيفَةَ.....

Şirbînî: Satın aldığı malı henüz teslim almamış olan müşteri, maldan doğan fazlalığın alıp alamaması konusunda iki görüş aktarılmıştır: Birinci ve daha sahih olan görüşte maldan doğan fazlalık müşteriye aittir. İkinci görüşte ise bu durumda feshedilen akit hiç yapılmamış hükmünde olur ve müşterinin maldan doğan fazlalığı alamayacağı kabul edilmiştir.²⁴⁶

Ebû Hânîfe'ye göre malın teslim alınmasından önce yavru olan bir koyun için müşterinin muhayyerlik hakkı yoktur ve malı alması gerekir. Çünkü bu fazlalık başta yapılan akde dahildir. Malı alacağı zaman ikisi birlikte müşterinin olur. Ancak geri vereceği zaman yavru müşteri de kalmaz çünkü bu hal yavruyu bedelsiz almak olacağından faiz durumuna düşer. Anne ve yavruyu birlikte geri vermek zorundadır. Ancak koyunda bir kusur görürse bu durumda malı geri iade edebilir. Ayrıca dilerse yavruyla annesinin bedelinin ödeyerek ikisini de birden alabilir. Anne ve yavrunun arasının ayrılması uygun olmayacağından sadece anneyi ya da yavruyu alamaz.²⁴⁷

3.2. MÜRÂFAÂT BÖLÜMÜ

3.2.1. İkrâr Kitabı

3.2.1.1. İkrârda Bahsi Geçen Kavramların Belirli Ya da Belirsiz Olması

248 ..... ؛ لِأَنَّ أَبَا حَنِيفَةَ وَافَقَ عِنْدَ التَّعْرِيفِ وَيُخَالَفُ عِنْدَ التَّنْكِيرِ فَأَشَارَ إِلَى النَّصِّ عَلَى خَلَا فِهِ

Şirbînî: Müşteri bir köleyi satın aldıktan sonra satıcının henüz parayı almadığına dair ikrârda²⁴⁹ bulunması muteberdir. Nevevî -köle- kelimesini nekre/belirsiz olarak zikretmesiyle mârife/belirli olarak zikretmesi arasında fark görmemiştir. Ancak Ebû

Açısından Satış Sözleşmelerinde Mülkiyetin Devrine Yönelik Engeller”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, 12-13, 517-538.

²⁴⁵ Şirbînî, II, 636.

²⁴⁶ Bkz. Şirbînî, II, 636.

²⁴⁷ Şeybânî, II, 566; Serahsî, XIII, 187;

²⁴⁸ Şirbînî, III, 89.

²⁴⁹ Ferhat Koca, “İkrâr”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2000, XXII, 38-40.

Hanîfe mârifet olarak söylenmesi durumunda bizimle aynı görüşte iken; nekre olarak zikredilmesi hâlinde bizden farklı görüştedir. Nevevî'nin burada köle kelimesini zikretmesinin sebebi Ebû Hanîfe'ye olan ihtilafa işaret etmek içindir.²⁵⁰

Ebû Hanîfe'ye göre bir kişi -bir köle- sattığını ve bunun mukabilinde bin dirhem alacağı olduğunu ikrar etse bu geçerli değildir. Çünkü burada köle muayyen değildir/belirtilmemiştir. Ancak bu borç karşılığındaki köleyi muayyen olarak zikrederse bu ikrar geçerlidir.²⁵¹

3.2.2. Hüküm/Kada' Kitabı

3.2.2.1. Kadının Hâkim Olabilmesi

شَمَلُ إِطْلَاقِ الْمُصَنَّفِ مِنْهَا وَلَوْ فِيمَا تَقْبَلُ شَهَادَتَهَا فِيهِ وَهُوَ كَذَلِكَ، وَفِيهِ إِشَارَةٌ إِلَى الرَّدِّ عَلَى أَبِي حَنِيفَةَ حَيْثُ
جُوزَ حِينَئِذٍ²⁵²

Şîrbînî: Nevevî'nin ifadesinden kadınların şahitliğinin kabul edildiği konularda da hâkim olarak atanamayacağı anlaşılır ki doğru olan budur. Bu ifade musannifin Ebû Hanîfe'nin görüşünü reddettiğine işaret eder. Çünkü Ebû Hanîfe kadınların şahitliğinin kabul edildiği konularda hâkim olarak atanmasını caiz görmüştür.²⁵³

Ebû Hanîfe'ye göre şahitliğinin kabul edildiği alanlarda kadının hâkim olması caizdir.²⁵⁴

²⁵⁰ Bkz. Şîrbînî, III, 89.

²⁵¹ Kudûrî, et-Tecrîd, VII, 3235; Kudûrî, *el-Muhtasar*, 99; Merğînânî, III, 183; Mevsilî, II, 135; Neseî, 511; Babertî, VIII, 363; Aynî, VIII, 363; Halebî, 409; Zeynuddîn İbn Nuceym, VII, 235; Meydânî, II, 82; Ferhat Koca, "İkrâr", *DİA*, TDV Yay., XXII, 38-40.

²⁵² Şîrbînî V, 772.

²⁵³ Bkz. Şîrbînî V, 772.

²⁵⁴ Kudûrî, *el-Muhtasar*, 226; Merğînânî, III, 106; Mevsilî, II, 84; Bâbertî, VII, 297; Aynî, IX, 46; Haddâdî, II, 243; Halebî, 234; Meydânî, IV, 84; Ayrıca bkz. Karadağ, B., "İslâm Hukukuna Göre Kadının Hâkimliği", *Şarkiyat*, 10(2), 2018, 690-707.

3.2.2.2. Hükümün Zahiri Oluşu

وَفِي حَدِّهِ بِالْوَطْءِ وَجِهَانِ أَوْجِهَهَا كَمَا جَزَمَ بِهِ صَاحِبُ الْأَنْوَارِ وَابْنُ الْمُقَرِّي عَدَمَ الْحَدِّ: لِأَنَّ أَبَا حَنِيفَةَ يَجْعَلُهَا
مَنْكُوحَةً بِالْحُكْمِ²⁵⁵

Şirbînî: Hâkimin verdiği hüküm zâhiren geçerlidir. Şüpheli bir durum sebebiyle örneğin evliliğe taalluk eden meselelerde lehine karar verilen kişinin kadınla ilişkiye girmesi helal olmaz. Bu durumda ilişkide bulunan kişiye had uygulanmaz. Güçlü olan görüş budur. Çünkü Ebu Hanife'ye göre kadın hükmen evlidir.²⁵⁶

Ebû Hanîfe'ye göre şüpheli olması sebebiyle böyle bir haktan yararlanan kişiye had uygulanmaz. Çünkü fasit bile olsa nikah akdi şüphe doğurduğu için had düşmektedir. Bu durumda lehine karar verilen erkeğin, bahsi geçen kadından yararlanması durumunda haddin uygulanması söz konusu değildir.²⁵⁷

3.2.3. Şahitlikler Kitabı

3.2.3.1. Kâfirin Kâfire Olan Şahitliğinin Geçerliliği

شَرَطُ الشَّاهِدِ أَيُّ شُرُوطِهِ مُسْلِمٌ وَلَوْ بِالتَّبَعِيَّةِ، فَلَا تَقْبَلُ شَهَادَةُ الْكَافِرِ عَلَى مُسْلِمٍ وَلَا عَلَى كَافِرٍ خِلَافًا لِأَبِي حَنِيفَةَ
فِي قَبُولِهِ شَهَادَةَ الْكَافِرِ عَلَى الْكَافِرِ²⁵⁸

Şirbînî: Farklı bir kişiye tabi olsa da şahitliğin sıfatlarından bir tanesi de Müslüman olmasıdır. Kâfirin Müslüman üzerine şهادeti kabul edilmediği gibi -Ebû Hanîfe'nin görüşünün aksine- kâfirin kâfir üzerine şهادeti de geçerli değildir.²⁵⁹

Ebû Hanîfe'ye göre kâfirin Müslüman aleyhine şahitliği geçerli değildir. Ama Müslüman olan kişi onların davalarında şahitlik edebilir. Aynı şekilde gayr-i müslimler kendi aralarında ki davalarda birbirleri aleyhine şahitlik edebilirler.²⁶⁰

²⁵⁵ Şirbînî V, 825.

²⁵⁶ Bkz. Şirbînî V, 825.

²⁵⁷ Kudûrî, *et-Tecrid*, XI, 5908; Serahsî, IX, 58; Mevsilî, IV, 91; Molla Hüsrev, II, 67.

²⁵⁸ Şirbînî V, 889.

²⁵⁹ Bkz. Şirbînî V, 889.

²⁶⁰ Şeybânî, XI, 512; Cessâs, VIII, 118; Serahsî, XVI, 133-34; Kâsânî, VI, 269; Merğînânî, III, 123; Burhaneddin, VIII, 317; Mevsilî, II, 49; Zeylaî, IV, 223-24; Haddâdî, II, 232; Aynî, IX, 152;

3.2.3.2. Karı Kocanın Birbiri Lehine Olan Şehadeti

..... لَا تَقْبَلُ؛ لِأَنَّ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا وَارِثٌ لَا يَحِبُّ فَأَشْبَهَ الْأَبَ، وَهُوَ قَوْلُ الْأَئِمَّةِ الثَّلَاثَةِ²⁶¹

Şîrbînî: Karı-kocanın birbiri lehine yaptığı şahitlik kabul edilmez. Çünkü ikisinin durumu mirasta birbirine hacbolunmayacak şekildedir. Eşin bu durumu babaya benzemektedir. Diğer üç mezhep imamı bu görüştedir.²⁶²

Ebû Hanîfe'ye göre karı kocadan herhangi birinin diğerine lehine yaptığı şahadet geçerli değildir.²⁶³

3.2.3.3. Hisbe Şahitliği

..... وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ: تَقْبَلُ فِي عَتَقِ الْأَمَةِ دُونَ الْعَبْدِ²⁶⁴

Şîrbînî: Köle azadına ilişkin hisbe şahitliği²⁶⁵ kabul edilir. Ebû Hanîfe: “*hisbe şahitliği kölede değil cariye'nin azadı mevzusunda kabul edilir.*” demiştir.²⁶⁶

Ebû Hanîfe'ye göre hisbe şahitliği cariye'nin azadı konusunda geçerlidir.²⁶⁷

3.2.3.4. Bir Şahit ve Bir Yeminle Hüküm Verilmesi

..... وَخَالَفَ فِي ذَلِكَ أَبُو حَنِيفَةَ أَجْمَعِينَ²⁶⁸

Şîrbînî: Bir erkek ve iki kadınla sabit olan her dava, bir erkek ve bir yeminle de sabit olur. Ebû Hanîfe bu konuda dört halife başta olmak üzere, Ömer b. Abdü'l-Azîz (v. 101/720), İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'e muhalefet etmiştir.²⁶⁹

²⁶¹ Şîrbînî V, 912.

²⁶² Bkz. Şîrbînî V, 912.

²⁶³ Serahsî, XVI, 122; Kâsânî, V, 104; Merğînânî, III, 122; Mevsilî, II, 147; Aynî, IX, 141.

²⁶⁴ Şîrbînî V, 916.

²⁶⁵ “Çağırılmadan gelip tanıklık etme.” Erdoğan, 199; Ayrıca bkz. Cengiz Kallek, “Hisbe”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1998, XVIII, 133-143.

²⁶⁶ Bkz. Şîrbînî V, 916.

²⁶⁷ Serahsî, XVII, 151.

²⁶⁸ Şîrbînî V, 932.

²⁶⁹ Bkz. Şîrbînî V, 932.

Ebû Hanîfe'ye göre bir erkek ve bir yeminle hüküm sabit olmaz. “*Delil getirme yükümlülüğü davacıya, yemin etme yükümlülüğü ise davalının üzerindedir.*”²⁷⁰ hadisi, davacı ve davalı arasında hükmün sabit olabilmesi ya da davanın düşmesi için asli hakları taksim edilmiştir. Davacı delil getirme ve iddia ettiği şeyi delilleriyle ispatlamak zorundadır. Ayrıca kendisinin davalıdan yemin isteme hakkı vardır. Davalı, davacının kendisinden talep ettiği takdirde yemin eder ya da bunu reddedebilir. Hüküm de bu şekilde lehine ya da aleyhine sabit olur.

Davacının yemin etmesi delil olmadığı gibi, bir tanık ile yemin etmiş olması da hükmü doğurmaz ve delil olarak kabul edilmez. Hadiste geçen tarafların sorumluluk ve hakları dışında -beyyine ve yemin- üçüncü bir yol olmuş olur ve bu hadisle ihtilafli bir durumdur. Bu durumda davacı sadece bir tanık getirme ve yemin etmekle davayı lehine sonuçlandırmış olur ki bu durum davalarda anlaşmazlığı gidermeye yeterli değildir.²⁷¹

3.2.3.5. Davalının Yeminden Kaçınması Durumu

272 وَلَا يَقْضِي بِنُكُولِهِ أَيُّ الْمُدَّعَى عَلَيْهِ خِلَافًا لِأَبِي حَنِيفَةَ

Şirbînî: Davalıdan istenen yemini etmemesi durumunda yemin hakkı müddeiye döner. Müddei yemin ederse hâkim onun lehine hükmeder. Ebû Hanîfe davalının yeminden kaçınmasıyla iktifa ederek hüküm verir, ayrıca davacıya yemin hakkı vermez.²⁷³

Ebû Hanîfe'ye göre hâkim, aleyhinde suçlama bulunan kişiye suçlandığı şey hakkında söz hakkı verir. İtiraf etmesi durumunda aleyhine hükmedilir. Aynı şekilde hâkim davalının itiraf etmesini beklemeden davacının iddiasını delilleriyle ispat etmesi durumunda yine davalı aleyhine hükmeder. Hâkim, davacının -delilim şehirde hazırды- sözünü itibara alarak davalıdan yemin istemez. Ancak davacı herhangi bir delil sunamazsa o zaman davalıdan yemin ister. Davalık olan kişi eğer yemin eder de davacı

²⁷⁰ Buhari, Şehâdât, 20; Müslim, Akziye, 1.

²⁷¹ Serahsî, XVII, 29.

²⁷² Şirbînî V, 1002.

²⁷³ Bkz. Şirbînî V, 1002.

delil getiremezse dava düşer. Davalının yemini reddetmesiyle ya da yeminden çekinmesiyle aleyhine hükmedilir. Ayrıca müddeiye yemin verilmez.²⁷⁴

3.2.4. Da'va Kitabı

3.2.4.1. Nesebin Kâif Tarafından Belirlenmesi

275 ..... وخالف أبو حنيفة وقال: لا اعتبار بقول القائف

Şirbînî: Ebû Hanîfe nesebin kâif²⁷⁶ tarafından belirlenmesi görüşüne muhalefet etmiştir. Çünkü o “*kâifin sözüne itibar edilmez.*”, demiştir.²⁷⁷

Ebû Hanîfe’ye göre iki kişinin müşterek olan cariyesi doğduğunda ortaklardan biri çocuğun nesebini kendine ait olduğunu iddia ederse çocuğun nesebi iddia eden kişi üzerine sabit olur. Ancak her iki ortağında çocuğun nesebinin kendilerinden olduğunu söylemesi durumunda İmam Şâfi’î’nin aksine Ebû Hanîfe nesep bilimcinin/kâifin sözüne itibar etmez. Doğan çocuğun nesebini iki adamın üzerinde sabit olduğu görüşünü tercih etmiştir. Bu durumda çocuk her iki adama da mirasçı olur.²⁷⁸

Kanaatimizce buradaki isabetli görüş İmam Şâfi’î’ye ait olmalıdır. Zira bir kimsenin nesebinin iki farklı babaya bağlanıyor olması yaratılış itibariyle mümkün görünmemektedir. Ayrıca fıkın bu şekilde günümüz teknolojisiyle daha kesin sonuçlar alınabilmesi mümkün olan meselelerinde kâife danışılmasının geçerliliğinin kalmadığı söylenebilir. Çünkü kâifin yanılma payı DNA testi sonucundan çok daha fazladır. Kadim kitaplarımızda buna benzer konularda gelişen teknolojinin doğru hükmü tespit edilmesine yardımcı olacağı göz ardı edilemez bir gerçektir.

²⁷⁴ Şeybânî, VII, 574; Cessâs, III, 205; Serahsî, XVII, 29; Kâsânî, VI, 230; Merğînânî, III, 155-56; Mevsilî, II, 111-12; Zeylaî, IV, 294; Aynî, IX, 327.

²⁷⁵ Şirbînî V, 1024.

²⁷⁶ Birtakım fizyolojik özellikleri inceleyerek nesep hakkında bilgi veren kişi, organların benzerliği yoluyla nesep bilgisine ulaşan kimse. Bkz. Mehmet Serhan Tayşî, “Kıyâfe”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2002, XXV, 508; Erdoğan, 286.)

²⁷⁷ Bkz. Şirbînî V, 1024.

²⁷⁸ Cessâs, VIII, 223-33; Serahsî, XVII, 69-70; Kâsânî, VI, 244; Merğînânî, II, 316; Mevsilî, IV, 34; Zeylaî, III, 105; Aynî, VI, 105-06; Zeynuddîn İbn Nüceym, IV, 297.

3.2.4.2. Nesebi Bilinmeyen Çocuğun Durumu

وقال أبو حنيفة: يلحق الولد في هذه الصور بحما ولا اعتبار بقول القائف .....²⁷⁹

Şirbînî: Bir kadının iki erkekle ilişkiye girdiği durumlarda doğacak olan çocuğun nesebi belirleme de kâife danışılır. Ebû Hanîfe çocuğun nesebinin kadınla ilişkiye giren iki adama bağlanacağını ve kâifin sözüne itibar edilmeyeceğini söylemiştir.²⁸⁰

Ebû Hanîfe'ye göre iki kişinin mülküne ortak olduğu cariyesi doğduğunda taraflardan biri çocuğun nesebini kendine ait olduğunu iddia ederse çocuğun nesebi iddia eden kişi üzerine sabit olur. Ancak her iki taraf çocuğun nesebinin kendilerinden olduğunu iddia etmeleri halinde Ebû Hanîfe'ye göre nesep bilimcinin sözüne itibar edilmez ve doğan çocuğun nesebi iki adam üzerine sabit olur.²⁸¹

3.2.5. Gasp Kitabı

3.2.5.1. Nebîzin Tazminî

ولا تضمن الخمر.... والبيد كالخمر مع أن اسمها لا يتناوله عند الأكثرين..... فإنه عند أبي حنيفة مال.²⁸²

Şirbînî: Şarabın mülkünün Müslümana ya da gayr-i müslime ait oluşu fark etmeksizin tazmin edilmez. Çünkü dinde kan, kendiliğinden ölmüş hayvan ve diğer necis maddelerde olduğu gibi şarabın da mali bir değeri yoktur. Alimlerin çoğu nebîzin, şarap kelimesinin kapsamında değerlendirilmemesine rağmen hükümde ortak olduğu görüşündedirler. Ebû Hanîfe'ye göre ise nebîz maldır.²⁸³

Ebû Hanîfe'ye göre şarap zimmiler için mütekavvim olan bir maldır. Bu durumda itlâf edilmesi ya da zararına sebebiyet verilmesi durumunda tazmin edilir. Ancak şarap Müslümana aitse tazmin edilmez.²⁸⁴ Nebîz ise Ebu Hanîfe'ye göre sarhoş edilmediği

²⁷⁹ Şirbînî V, 1027.

²⁸⁰ Bkz. Şirbînî V, 1027.

²⁸¹ Cessâs, VIII, 223-33; Serahsî, XVII, 69-70; Kâsânî, VI, 244; Merğînânî, II, 316; Mevsilî, IV, 34; Zeylaî, III, 105; Aynî, VI, 105-06; Zeynuddîn İbn Nüceym, IV, 297.

²⁸² Şirbînî, III, 161.

²⁸³ Ayrıca bkz. Şirbînî, III, 161.

²⁸⁴ Şeybânî, XII, 140; Serahsî, XI, 96.

sürece içilmesinde beis olmayan bir meşrubattır.²⁸⁵ Dolayısıyla itlaf edilen şarap tazmin edilirken ona nispetle dinin belli ölçülerde tüketilmesini yasaklamadığı nebîzin itlafında da tazmin gerekir. Zira nebîz mal hükmündedir.²⁸⁶

3.2.6. Lukata Kitabı

3.2.6.1. Lukatanın Temlikî

لَا فَرْقَ عِنْدَنَا فِي جَوَازِ تَمْلُكِ اللَّفْطَةِ بَيْنَ الْهَاشِمِيِّ وَغَيْرِهِ، وَلَا بَيْنَ الْفَقِيرِ وَغَيْرِهِ. وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ: لَا يَجُوزُ تَمْلُكُهَا لِمَنْ لَا تَحِلُّ لَهُ الصَّدَقَةُ²⁸⁷

Şirbînî: Bize göre lukatanın²⁸⁸ zengin, fakir, Hâşim oğulları soyundan ya da herhangi birisi tarafından mülk edinebilmesi arasında fark yoktur. Ebû Hanîfe ise şöyle demiştir: “*Kendisine zekât malı alması helal olmayan kişinin buluntu*²⁸⁹ malı alması da caiz olmaz.”²⁹⁰

Ebû Hanîfe’ye göre buluntu malın Hâşimî soyundan²⁹¹ olanlar tarafından mülk edilmesi caiz değildir. Çünkü bu kimseler Hz. Peygamber tarafından zekât ve sadaka almaktan şu hadisle men edilmiştir²⁹²: “*Bu sadakalar ancak insanların kirleridir, Muhammed ve Muhammed’in ehline helal değildir.*”²⁹³ Ebû Hanîfe, buluntu olan malın ilan edildikten sonra sahibi gelirse bu malın iade edileceği, eğer dönmezse malı bulan kişinin tasadduk edeceği hükmünü vermiştir. Yukarıda geçen hadiste zekât ve sadaka almasının caiz olmadığı kişiler arasında Hz. Peygamber’in (sas) ailesi dahil edildiği için

²⁸⁵ Mâlik b. Enes, *Muvatta’-l-Îmâm Mâlik Bi Rivayeti Muhammed bn. Hasan eş-Şeybânî*, III, 117; Semerkandî, III, 325-28; Kâsânî, VI, 458; Mevsilî, IV, 100; Meydânî, III, 214.

²⁸⁶ Serahsî, XI, 102; Kâsânî, VII, 147; Zeylaî, V, 234.

²⁸⁷ Şirbînî, III, 462.

²⁸⁸ Kaybolmuş, yitirilmiş ya da düşürmüş eşya. (Ayrıca bkz. Bilmen, VII, 242; Erdoğan, 329; Saffet Köse, “Lukata”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2003, XXVII, 223-253.)

²⁸⁹ Kaynaklarda biz bu ifadeye ulaşamadık.

²⁹⁰ Bkz. Şirbînî, III, 462.

²⁹¹ Hz. Muhammed’in (sav) kabilesine mensup olanlara verilen isim. (Ayrıca bkz. Erdoğan, 184.)

²⁹² Kudûrî, *et-Tecrid*, VIII, 4169-20 Serahsî, III, 12; Mevsilî, I, 120; Halebî, 329; Zeynuddîn İbn Nüceym, II, 265; Siracuddîn İbn Nüceym, I, 465; Damad, I, 224; İbn Âbidîn, II, 350.

²⁹³ Müslim, Zekât, 167; Neseî, Zekât, 95, Fey, 15; Malik, Muvatta, Sadaka, 13, 15; Ahmed b. Hanbel, III, 402.

buluntu mal tasadduk edildiğinde Hâşimî soyundan gelen kimseler bu malı mülk edinemez.²⁹⁴

3.3. TERİKÂT BÖLÜMÜ

3.3.1. Feraiz Kitabı

3.3.1.1. Zevi'l-Erhâmın Mirasçı Olma Hakkı

وَلَوْ فَقَدُوا كُلَّهُمْ فَأَصَلَ الْمَذْهَبُ أَنَّهُ لَا يورثُ ذَوُو الْأَرْحَامِ ..... إِنْهُمْ يَرِثُونَ كَمَذْهَبِ أَبِي حَنِيفَةَ.²⁹⁵

Şirbînî: Mezhepte kabul edilen görüş, hiçbir mirasçının olmaması durumunda bile zevi'l-erhâmın²⁹⁶ mirasçı olamayacağı şeklindedir. Bu mal beytül-mala aktarılır. Ebû Hanîfe'ye göre ise zevi'l-erhâm mirasçı olur.²⁹⁷

Ebû Hanîfe asabe²⁹⁸ olmayan ve mirasta kendisi için hisselerin bulunmadığı akrabaları zevi'l-erhâm olarak tanımlamıştır.²⁹⁹ Ebû Hanîfe'ye göre, hisseleri tayin edilmiş miras sahiplerinden ve asabeden kimse olmadığında yakınlık derecesine göre zevi'l-erhâmdan olan akraba malın tamamını alır.³⁰⁰

3.3.1.2. Ölenin Dedesi ve Kardeşlerinin Mirasta Bir Arada Bulunmaları Durumu

وَإِخْتَلَفُوا بَعْدَ ذَلِكَ عَلَى مَذْهَبَيْنِ: أَحَدُهُمَا: أَنَّ الْجَدَّ بِمَنْزِلَةِ الْأَبِّ فَيَحْجِبُ الْإِخْوَةَ وَالْأَخَوَاتِ ..... وَهُوَ مَذْهَبُ أَبِي حَنِيفَةَ.³⁰¹

²⁹⁴ Şeybânî, IX, 505; Cessâs, IV, 45; Kâsânî, VIII, 331; Merğınânî, II, 418; Hazrecî, II, 561; Mevsilî, III, 33.

²⁹⁵ Şirbînî, III, 524.

²⁹⁶ Ashabı ferâizle asabe gruplarına dahil olmayan mirasçılar. Mirasta belli muayyen bir payı olmayan ve asabe olarak mirastan pay elde edemeyen akrabalarıdır. Dört kısımdır: 1. Ölünün ferileri, 2. Fâsid olan ced ve ceddeler, 3. Ölenin baba ve annesinin ferileri, 4. Büyük anne ve büyü babanın ferileri. (Ayrıca bkz. Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 475-78; Erdoğan, 620; Hamza Aktan, "Zevi'l-Erhâm", *DİA*, TDV Yay., Ankara 2013, XL, 307-308)

²⁹⁷ Bkz. Şirbînî, III, 524.

²⁹⁸ Hayrettin Karaman, "Asabe", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1991, III, 452-453.

²⁹⁹ Mevsilî, V, 105.

³⁰⁰ Şeybânî, VI, 69; Cessâs, IV, 112-13; Kudûrî, 247; Serahsî, XXX, 2; Mevsilî, V, 105-06; Haddâdî, II, 309; Halebî, 496; İbn Nüceym, VIII, 577; İbn Âbidîn, VI, 791-92; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 475-78.

³⁰¹ Şirbînî III, 560.

Şîrbînî: Ölenin dedesi ve kardeşlerin birlikte mirasçı olması durumunda mezhepte iki görüş benimsenmiştir. Birinci görüşte dede ve kardeşler birlikte mirasçı olması halinde baba yerine geçen dede kardeşleri hacbeder/düşürür. Ebû Hanîfe bu görüştedir.³⁰²

Ebû Hanîfe, ölenin babasının olmadığı durumlarda, dedeyi babanın mirastaki konumunda değerlendirir. Bu durumda dede babanın sahip olduğu miras payına malik olmakla birlikte; baba mirastan kimi düşürüyorsa dede de aynı durumdadır. Hangi cihetten olursa olsun dede, kız ve erkek kardeşleri mirastan düşürür.³⁰³

3.3.2. Vasiyetler Kitabı

3.3.2.1. Vasiyet Edilen Malın Kullanım Hakkı

304 ..... وليست مجرد إباحة خلافاً لأبي حنيفة.

Şîrbînî: Bir malın menfaati kendisine vasiyet³⁰⁵ edilen kimse, maldan sadece yararlanma hakkını elde etmiş olmaz, aynı zamanda malın menfaatine malik olur. Ebû Hanîfe'ye göre ise malın sadece menfaatinden yararlanma hakkı kazanır.

Kendisine vasiyet edilen bir malın menfaatinden faydalanması hususunda Şâfi mezhebinde kabul edilen görüş; örneğin bir evin menfaatinden yararlanma söz konusu olduğunda evi kullanma menfaatinden yararlanabilmesinin yanında evi kiraya vererek vasiyet edilmiş olan malın menfaatinden de yararlanılabilir.³⁰⁶

Ebû Hanîfe'ye göre ise vasiyet edilen mal ne ise bizzat o malın menfaatinden yararlanılabilir. Konumu itibariyle mûsâ leh olan kişi maldan faydalanma hakkı elde etmiş olur, mülkiyetini elde edemez. Kendisine içinde oturmak için vasiyet edilen bir evi, mûsâ leh ancak o evde oturmak kaydıyla kullanabilir. Böyle bir vasiyet olduğunda kendisine vasiyet edilen kişi evi satamaz. Bu durum vakfedilen mala benzetilmiştir.

³⁰² Bkz. Şîrbînî III, 560.

³⁰³ Şeybânî, VI, 58; Kuduri, *et-Tecrid*, VIII, 3944; Cessâs, IV, 94; Serahsî, IXXX, 180; Mevsilî, V, 95; Neseî, 696; Haddâdî, II, 311; Zeynuddîn İbn Nüceym, VII, 565; Damad, II, 757; İbn Âbidîn, VI, 770; Mustafa Uzunpostalcı, "Dede", *DİA*, TDV Yay, İstanbul 1994, IX, 74-75; Muhsin Koçak, v.dğr., *İslâm Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2014, 350-52.

³⁰⁴ Şîrbînî, III, 660.

³⁰⁵ Ali Abdurrahman er-Rebi'a, "el-Vasiyye", *Mecelletu'l-Mecmai'l-Fıkhiyyi'l-İslâmî: Râbitatü'l-Âlemi'l-İslâmî*, 1989, (3), 79-109; Abdüsselam Arı, "Vasiyet", *DİA*, TDV Yay, İstanbul 2012, XLII, 552-55.

³⁰⁶ Bkz. Şîrbînî, III, 660.

Menfaatinden yararlanmak üzere vasiyet edilen eşya vakfedilen malda olduğu gibi kişinin kullanımında olsa da sonuç itibariyle sahibinin mülkü olmaya devam eder.³⁰⁷

3.3.2.2. Ölüye Okunan Kur'an'ın Sevabının Hediye Edilmesi

أَنَّ ثَوَابَ الْقِرَاءَةِ يَصِلُ إِلَى الْمَيِّتِ كَمَا ذَهَبَ الْأُئِمَّةُ الثَّلَاثَةُ³⁰⁸

Şirbînî: Sevabından hissedar etmek kaydıyla ölü arkasından okunan Kur'an'dan hasıl olan sevaplar hediye edilir ve ölüye ulaşır. Diğer üç mezhep imamı bu görüştedir.³⁰⁹

Ebû Hanîfe'ye göre Kur'ân tilavetinden, kılınan namazdan ve tutulan oruçtan hasıl olan sevabı kişi ölüsünün ruhuna hediye edebilir.³¹⁰

3.4. MÜNÂKEHÂT VE MÜFÂRAKÂT

3.4.1. Nikâh Kitabı

3.4.1.1. Nikah Kelimesinin Hakiki ve Mecazî Manası

وَالثَّانِي: أَنَّهُ حَقِيقَةٌ فِي الْوَطْءِ مَجَازٌ فِي الْعَقْدِ، وَبِهِ قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ³¹¹

Şirbînî: Mezhep içindeki ikinci görüş nikâhın³¹² hakiki manası cinsî münasebet olduğu yönündedir. Nikah akdi olarak kullanıldığında mecaz mana kastedilmiştir. Ebû Hanîfe nikah kelimesini mecaz manada kullanıldığında akit olarak değerlendirmiştir.³¹³

Nikâh kelimesi ıstılah bakımından lügat alimleri ile fıkıh usûlcülerine göre cinsi münasebet olarak anlaşıldığında hakiki mana, akit kastedildiğinde ise mecaz mana kastedilir.³¹⁴ Ebû Hanîfe'ye göre de nikah kelimesi mecaz manaya hamledilir. Ona göre nikah kelimesi hakiki manada cinsi münasebet olarak tanımlanırken, mecaz manada

³⁰⁷ Kudûrî, *el-Muhtasar*, 244; Merğînânî, IV, 532-33; Mevsilî, V, 70; Bâbertî, X, 485; Haddâdî, II, 300; Aynî, XIII, 482; Meydânî, IV, 183.

³⁰⁸ Şirbînî III, 672.

³⁰⁹ Bkz. Şirbînî III, 672.

³¹⁰ Şiblî, *el-Gurretü'l-Münife fi Tahkiki Ba'zı Mesâ'ili'l-İmâm Ebî Hanîfe*, 192; Haddâdî, I, 269; İbnü'l-Hümâm, VI, 132; Zeynuddîn İbn Nüceym, VII, 379; İbn Âbidîn, VI, 57.

³¹¹ Şirbînî IV, 7.

³¹² Fahrettin Atar, "Nikâh", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2007, XXXIII, 112-117.

³¹³ Bkz. Şirbînî IV, 7.

³¹⁴ Vehbe Zuhaylî, IX8, 6519.

kastedilen ise akittir. Mecaz manası ise şer’i manaya daha yakındır. Nikâh, akit manasıyla şer’an evlilik olmayan bir kadından helal bir akitle yararlanmaktır ³¹⁵

3.4.1.2. Eşlerin Birbirlerinin Avret Yerlerine Dokunabilmesi

..... وَقَالَ: سَأَلَ أَبُو يُوسُفَ أَبَا حَنِيفَةَ عَنْ مَسِّ الرَّجُلِ فَرْجَ زَوْجَتِهِ وَعَكْسَهُ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ، وَأَرْجُو أَنْ
يُعْطَمَ أَجْرُهَا ³¹⁶

Şirbînî: Subkî’nin³¹⁷ (v. 756/1355) yapmış olduğu rivayette, Ebû Yûsuf eşlerin birbirinin cinsel organlarına dokunması ile ilgili Ebû Hanîfe’ye görüşünü sorduğunda şöyle cevap vermiştir: “*Bunda herhangi bir beis yoktur. Yapmış oldukları bu fiilden dolayı sevaplarının büyük olacağını ümit ederim.*”³¹⁸

Ebû Hanîfe, eşlerin birbirlerinin avret mahalli de dahil bütün bedenine bakmasından bir beis görmemiştir. Aynı şekilde bakabildiği avret bölgesine dokunmasında da bir mahzur olmadığını söylemiştir. Hatta Ebû Hanîfe bu dokunmanın sevabının çok olacağını ifade etmiştir.³¹⁹

3.4.1.3. Fâsığın Velayet Hakkı

وَلَا وِلَايَةَ لِفَاسِقٍ عَلَى الْمَذْهَبِ ..... وَالْقَوْلُ الثَّانِي: أَنَّهُ يَلِي، وَبِهِ قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ ³²⁰

Şirbînî: Mezhepte kabul edilen asıl görüş, fâsığın³²¹ velayetinin³²² kabul edilmediği şeklindedir. Diğer görüş ise fâsığın velayet hakkı olduğu yönündedir. Ebû Hanîfe bu görüştedir.³²³

³¹⁵ Serahsî, IV, 213; Mevsilî, III, 81; Vehbe Zuhaylî, IX, 6513.

³¹⁶ Şirbînî IV, 51.

³¹⁷ Ebü'l-Hasen Takıyyüddîn Alî b. Abdilkâfi b. Alî b. Temmâm es-Sübki. Ayrıca bkz. Bilal Aybakan, “Subkî, Takıyyüddîn”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2010, XXXVIII, 14-15.

³¹⁸ Bkz. Şirbînî IV, 51.

³¹⁹ Serahsî, X, 149; Ebû Bekr es-Semerkandî, III, 331; Kâsânî, V, 119; Mevsilî, IV, 155; Damad, II, 539; İbn Âbidîn, VI, 367; Meydânî, IV, 164-64.

³²⁰ Şirbînî IV, 121.

³²¹ Dinin emir ve nehiyelerine asi olan ve büyük günah işleyen, günahta ısrarcı olan Müslüman. Ayrıca bkz. Yusuf Şevki Yavuz, “Fâsık”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1995, XII, 202-205; Erdoğan, 136.)

³²² Hacı Yunus Apaydın, “Velâyet”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2013, XLIII, 15-19.

³²³ Bkz. Şirbînî IV, 121.

Ebû Hanîfe'ye göre velâyetin sabit olması için velinin adil olması gerekmez. Çünkü kızların dengi olanlarla evlendirilmesini ifade eden hadisteki³²⁴ emir; adil ve fâsık olan veliyi de kapsar.³²⁵ Bu sebepten velinin fâsık olması nikâhın sıhhati için engel değildir.³²⁶

3.4.1.4. Kölenin Evlenebilme Şartı (Velisinin İzni Meselesi)

327 مَا حَكَاهُ الرَّافِعِيُّ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ مِنْ أَنَّ نِكَاحَهُ مَوْقُوفٌ عَلَى إِجَازَةِ السَّيِّدِ

Şirbînî: Râfîî'nin³²⁸ (v. 623/1226) Ebû Hanîfe'den aktardığına göre; “*Kölenin nikâhı, efendisinin onayına bağlıdır.*”³²⁹

Ebû Hanîfe'ye göre müdebber,³³⁰ ümmü'l-veled,³³¹ köle ve câriyeler ancak efendilerinin izniyle evlenebilirler.³³²

3.4.1.5. Nikahta Muhayyerlik Hakkı (Eşin Köle Olması)

وخرج بقوله: تَحْتَ رَقِيقٍ مَا إِذَا عَتَقْتَ تَحْتَ حُرِّ فَإِنَّهُ لَا خِيَارَ لَهَا خِلَافًا لِأَبِي حَنِيفَةَ، وَمَا إِذَا عَتَقْنَا مَعًا فَإِنَّهُ لَا خِيَارَ لَهُ 333

Şirbînî: Bütünüyle ya da kısmen köle olan bir kocanın nikahı altında bulunan cariye -kâfir ya da mükâtepe³³⁴ olduğuna bakılmaksızın- azat edildiğinde kadına nikahı feshetme hakkı doğar. Nevevî “*köle olan koca*” kaydını, kocanın hür olduğu durumda azat edilen

³²⁴ İbn Mâce, Nikâh, 46.

³²⁵ Muhammed Ebû Zehre, *Ahvâlü 'ş-Şahsiyye* (3. Baskı), Daru'l-Fikri'l-Arabî, Kâhire ts., 127.

³²⁶ Kudûrî, *et-Tecrid*, IX, 4323; Kâsânî, II, 239; İbn Rüşd, III, 39; Vehbe Zuhaylî, IX., 6701.

³²⁷ Şirbînî IV, 157.

³²⁸ Abdülkerîm b. Muhammed Râfîî. Nevevî'nin, *Minhâcu't-Tâlibin* isimli eserini muhtasar hale getiren Şafîî fakihî. Ayrıca bkz. Bilal Aybakan, “Râfîî, Abdülkerîm b. Muhammed”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2007, XXXIV, 394-396.

³²⁹ Ayrıca bkz. Şirbînî IV, 121.

³³⁰ Efendinin, hürriyetini kendi ölümüne bağladığı köle. (Ayrıca bkz. Erdoğan, 413)

³³¹ Efendisinden yatağında, onun ikrarı ile birlikte doğurmuş olan cariye. (Ayrıca bkz. Erdoğan, 592.)

³³² Şeybânî, X, 274; Serahsî, V, 117; Kâsânî, III, 330-31; Merğınani I, 197; Mevsilî, II, 234; Nesevî, 262; Zeylâî, II, 161; Bâbertî, III, 390; Haddâdî, II, 17; Aynî, V, 207-08; Zeynuddîn İbn Nüceym, II, 267; Siracuddîn İbn Nüceym, III, 202; İbn Âbidîn, III, 137; Meydânî, III, 19.

³³³ Şirbînî IV, 251.

³³⁴ Değeri karşılığında kendisini efendisinden kitabet akdiyle satın almış olan köle. (Ayrıca bkz. Erdoğan, 417.)

cariyenin muhayyerlik hakkı olmadığı görüşüne reddiye olarak koymuştur. Ebû Hanîfe bu görüşe muhalefet etmiştir.³³⁵

Ebû Hanîfe'ye göre mükâtebe olan köleler ve cariyeler azat edildikleri zaman evliliğin devamı hususunda muhayyerdirler. Dolayısıyla eşlerinin hür ya da köle olmaları bu duruma engel değildir.³³⁶

3.4.1.6. Mehrin En Az Miktarı

337 وَيَسْنَ أَنْ لَا يَنْقُصَ الْمَهْرُ عَنْ عَشْرَةِ دَرَاهِمٍ خُرُوجًا مِنْ خِلَافِ أَبِي حَنِيفَةَ، وَأَنْ لَا يَزِيدَ عَلَى خَمْسِمِائَةِ دَرَاهِمٍ

Şirbînî: Mehrin³³⁸ miktarı hususunda sünnet olan on dirhemden az olmamasıdır. Bu şekilde Ebû Hanîfe'ye ihtilaftan çıkılmış olunur.³³⁹

Ebû Hanîfe'ye göre mehrin en az miktarı on dirhem gümüş ya da on dirhem ederinde kıymetli mallardır.³⁴⁰

3.4.2. Talâk Kitabı

3.4.2.1. Mükrehin Talâkı

341 وَلَا يَقَعُ طَلَاقٌ مُكْرَهُ بغيرِ حَقِّ خِلَافًا لِأَبِي حَنِيفَةَ

Şirbînî: Mezhebimize göre haksız yere, baskı ve şiddet altında karısını boşayan/mükrehin³⁴² kişinin talâkı geçersizdir. Ebû Hanîfe mükrehin talâkının geçerli olduğunu savunmuştur.³⁴³

³³⁵ Bkz. Şirbînî IV, 251.

³³⁶ Şeybânî, X, 266; Kudûrî, *el-Muhtasar*, 150; Cessâs, IV, 376; Serahsî, V, 131; Kâsânî, II, 328; Merğînânî, I, 211; Mevsilî, II, 110; Bâbertî, III, 492; Haddâdî, II, 21; Aynî, V, 221; Damad, I, 367; Meydânî, III, 24.

³³⁷ Şirbînî IV, 275.

³³⁸ Fıkıh ıstılahında evlilik esnasında kadına verilen mal ya da para için kullanılan kavram. (Ayrıca bkz. Mehmet Âkif Aydın, "Mehir", *DİA*, TDV Yay., Ankara 2003, XXVIII, 389-391; Erdoğan, 356.)

³³⁹ Ayrıca bkz. Şirbînî IV, 275.

³⁴⁰ Şeybânî, IV, 440; Cessâs, IV, 398; Kudûrî, *et-Tecrid*, IX, 4612; el-Muhtasar, 147; Serahsî, V, 66-81; Kâsânî, II, 275; Mevsilî, III, 101; Nesefî, 258; Zeylai, II, 136; Bâbertî, III, 317-18; Haddâdî, II, 13; Aynî, V, 131; Zeynuddîn İbn Nüceym, III, 153; Siracuddîn İbn Nüceym, II, 229; İbn Âbidîn, III, 101; Meydânî, II, 14.

³⁴¹ Şirbînî IV, 482.

³⁴² Tehdit ya da zor kullanarak bir şahsa rızası olmadığı işi yaptırmak. (Ayrıca bkz. Ali Bardakoğlu, "İkrâh", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2000, XXII, 30-37; Erdoğan, 417.)

³⁴³ Bkz. Şirbînî IV, 482.

Ebû Hanîfe'ye göre baskı ve şiddet altında bırakılarak karısını boşamaya mecbur bırakılan kimsenin yapmış olduğu talak geçerlidir.³⁴⁴

3.4.2.2. Talâk Hakkının Sıfırlanması

وَلَوْ طَلَّقَ الزَّوْجُ الْحُرُّ دُونَ ثَلَاثٍ وَرَاجَعَ مِنْ طَلَّقَهَا أَوْ جَدَّدَ نِكَاحَهَا وَلَوْ بَعْدَ زَوْجٍ وَإِصَابَةً كَمَا فِي بَعْضِ نَسَخِ
الْمُحَرَّرِ عَادَتِ بَقِيَّةُ الثَّلَاثِ أَمَّا إِذَا لَمْ يَكُنْ بَعْدَ زَوْجٍ فَبِالْإِجْمَاعِ، وَأَمَّا بَعْدَ الزَّوْجِ فَخَالَفَ فِي ذَلِكَ أَبُو حَنِيفَةَ وَقَالَ: تَعُودُ
بِالثَّلَاثِ؛ لِأَنَّ الزَّوْجَ يَهْدِمُ الثَّلَاثَ فَمَا دُونَهُ³⁴⁵

Şirbînî: Hür bir koca karısını üç defadan az boşasa, kadının başka bir adamla olan evliliğinden sonra -zifâf gerçekleşsin ya da gerçekleşmesin- eski karısını tekrar nikahlasa önceden yapmış olduğu talâk baki kalır. Ebû Hanîfe bu görüşe muhalefet etmiştir. Ona göre araya başka bir kocanın girmesiyle talak sayısı sıfırlanır, kadın eski kocasına üç talâk hakkıyla dönmüş olur.³⁴⁶

Ebû Hanîfe'ye göre üçten az olan talaklarda araya ikinci kocanın girmesiyle talak hakkı sıfırlanır.³⁴⁷

3.4.2.3. Hür Kocanın Boşama Hakkı

348 واعتبره أبو حنيفة بالنساء كالعدة

Şirbînî: Hür kocanın hanımı cariye de olsa talâk hakkı üçtür. Burada kadının cariye olması dikkate alınmamıştır. Ebû Hanîfe iddette olduğu gibi talâkta da kadınları dikkate almıştır.³⁴⁹

Ebû Hanîfe'ye göre talâkın adedini belirleyen erkek değil kadının sıfatıdır. Kadın eğer hür ise erkeğin üç boşama hakkı, câriye ise iki boşama hakkı vardır.³⁵⁰

³⁴⁴ Şeybânî, VII, 298; Kudûrî, *et-Tecrid*, X, 4912; Serahsî, XXIV, 40; Mevsilî, III, 124; Aynî, V, 299; Bâbertî, III, 488.

³⁴⁵ Şirbînî IV, 492.

³⁴⁶ Bkz. Şirbînî IV, 492

³⁴⁷ Kudûrî, *et-Tecrid*, X, 4961; Serahsî, VI, 95; Kâsânî, III, 127; Merğînânî, II, 258; Mevsilî, III, 151; Zeylaî, II, 259; Bâbertî, IV, 183; Haddâdî, II, 54; Aynî, V, 483; Damad, I, 440; İbn Âbidîn, III, 337; Meydânî, III, 59.

³⁴⁸ Şirbînî IV, 493.

³⁴⁹ Bkz. Şirbînî IV, 493.

³⁵⁰ Şeybânî, IV, 413; Cessâs, V, 234; Kudûrî, *el-Muhtasar*, 157; Serahsî, VI, 39; Kâsânî, III, 97; Merğînânî, I, 224; Mevsilî, III, 123; Neseî, 269; Zeylaî, II, 192; Bâbertî, III, 492; Haddâdî, II, 42; Aynî, V, 302; Zeynuddîn İbn Nuceym, III, 352; Siracuddîn İbn Nuceym, II, 321; Damad, I, 385; İbn Âbidîn, III, 331;

3.4.2.4. Ölüm Hastalığı Anında Yapılan Talakın Sonuçları

351 وَبِهِ قَالَ الْأُئِمَّةُ الثَّلَاثَةُ؛ لِأَنَّ تَطْلِبَهَا بِغَيْرِ اخْتِيَارِهَا يَدُلُّ عَلَى قَصْدِهِ حَرَمَاتِهَا مِنَ الْإِرْثِ

Şirbînî: Bâin talakla boşanmış olan kadın iddet beklerken kocanın onu tekrar boşaması sahih olmaz. Kadın adama mirasçı olur. Diğer üç mezhep imamı da bu görüştedir. Çünkü kadının isteği olmaksızın adamın onu boşamasında, kadını mirastan mahrum etme kastı vardır.³⁵²

Ebû Hanîfe'ye göre neticesi ölümle sonuçlanan bir hastalığa/maraz-ı mevt³⁵³ müptela olmuş bir koca, karısını bâin talak ile boşayacak olursa bu talak geçerli olur. Karsını mirastan düşürme şüphesinden dolayı eğer adam karsını maraz-ı mevt halinde iken boşarsa ve kadının iddeti müddeti içerisinde ölecek olursa; kadın kocasına mirasçı olur. Ancak burada bekleyeceği iddet hususunda Ebû Hanîfe, kadının iddetinin en uzun süresini beklemekle yükümlü olduğu görüşünü savunur. Bu durumda kadın ölüm iddeti süresini bekler ve kocasına mirasçı olur.³⁵⁴

Şirbînî, Ebû Hanîfe'nin diğer iki imam gibi maraz-ı mevtte yapılan talâkın geçerli olduğunu ifade ettiği görüşünde hata etmiştir.

3.4.3. Zihâr Kitabı

3.4.3.1. Zimmînin Yaptığı Zihârın Geçerliliği

وَلَوْ هُوَ ذَمِّي لَعَمَّومِ الْآيَةِ، وَإِنَّمَا صَرَّحَ بِهِ مَعَ دَخُولِهِ فِيمَا سَبَقَ لِخِلَافِ أَبِي حَنِيفَةَ وَمَالِكٍ فِيهِ مِنْ جِهَةِ أَنَّ اللَّهَ شَرَطَ فِيهِ الْكِفَارَةَ، وَلَيْسَ هُوَ مِنْ أَهْلِهَا³⁵⁵

Şirbînî: Zimmînin yaptığı zihâr³⁵⁶ geçerli değildir. Bu konuyla ilgili ayetlerin genelinden çıkan sonuç bu hükmü doğurur. Daha önce geçmiş olmasına rağmen konunun

³⁵¹ Şirbînî IV, 494.

³⁵² Bkz. Şirbînî IV, 494.

³⁵³ Tecrübelerle göre çaresi bulunmayan ve fasılası olmayıp ölümle sonuçlanan hastalıktır. (Bkz. Ali Bakkal, "Maraz-ı Mevt" *DİA*, TDV Yay., Ankara 2003, XXXVIII, 39.)

³⁵⁴ Serahsî, VI, 155; Mevsilî, III, 173.

³⁵⁵ Şirbînî IV, 644.

³⁵⁶ Kocanın karısını kendisine neseben, sıhriyyen ya da süt emme sebebiyle evlenmesi ebediyyen haram olan birinin bakması caiz olmayan bir uzvuna benzetmesidir. (Ayrıca bkz. Ahmet Yaman, "Zihâr", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2013, XLIV, 387-390; Erdoğan, 620.)

burada tekraren zikredilmesinin sebebi Ebû Hanîfe'nin ihtilafına işaret etmek içindir. Ona göre Allah zihârda kefareti şart koşmuştur. Zimmi ise kefareti ödemeyi ehil değildir.³⁵⁷

Ebû Hanîfe'ye göre kâfirin ibadeti nasıl kabul olmuyorsa; yapmış olduğu zihârda geçerli değildir. Ona göre zihârın şartlarından birisi de Müslüman olmaktır. Zimmînin yaptığı zihâr bâtıldır.³⁵⁸

3.4.4. İddetler Kitabı

3.4.4.1. Henüz İddet Görmeyen ve İddetten Kesilmiş Kadının İddet Müddeti

وعن ابن بنت الشافعي أنَّ جميع الأشهر تنكسر وتعتدُّ بتسعين يوماً كما ذهب أبي حنيفة³⁵⁹

Şîrbînî: Hayız görmeyen ve hayızdan kesilmiş kadının iddet süresi üç aydır. Ayn ortasında boşanmış ise sonraki iki hilal dikkate alınır, kesintiye uğrayan ayda otuz güne tamamlanır. İmam Şâfî'nin torunun rivayet ettiğine göre Ebû Hanîfe'nin dediği gibi bütün aylar bölünür, doksan günlük süre tamamlanır.³⁶⁰

Ebû Hanîfe'ye göre adetten kesilmiş yaşlı kadınlar ve henüz adet görmemiş küçük kızların iddet müddeti üç aydır.³⁶¹

3.4.4.2. İki Farklı Kişi İçin İddet Bekleyen Kadının Durumu

أو لشخصين بأن كانت في عدَّة زوج، أو شبهة فوطئت بشبهة أو نكاح فاسد أو كانت زوجة معتدَّة عن شبهة
فطلقت فلا تداخل خلافاً لأبي حنيفة³⁶²

³⁵⁷ Bkz. Şîrbînî IV, 644.

³⁵⁸ Şeybânî, V, 13; Cessâs, V, 201; Kudûri, *et-Tecrid*, X, 5067; Serahsî, VI, 231; Kâsânî, III, 230; Zeylaî, III, 2; Bâbertî, VII, 24; Aynî, V, 531; Vehbe Zuhaylî, IX, 7124; Ahmet Yaman, "Zihâr", *DIA*, TDV Yay., XLIV, 387-390.

³⁵⁹ Şîrbînî IV, 727.

³⁶⁰ Bkz. Şîrbînî IV, 727.

³⁶¹ Şeybânî, IV, 425; Kudûrî, *el-Muhtasar*, 169; Serahsî, VI, 56; Kâsânî, III, 195; Merğînânî, II, 274; Mevsilî, III, 172; Bâbertî, IV, 309; Haddâdî, II, 74; Aynî, V, 288, 596; Zeynuddîn İbn Nuceym, IV, 141; Meydânî, III, 80.

³⁶² Şîrbînî IV, 740.

Şirbînî: İki farklı erkekten iddet bekleyen kadının iddet süreleri birbiri içine girmez. Ancak bu şüpheli birliktelik, fâsid nikah sonucu ilişki, şüpheli boşama ve bir erkek için iddet beklerken başka biriyle ilişkide bulunma durumları için söz konusudur.³⁶³

Ebû Hanîfe'ye göre bâin talakla boşanmış olarak iddet bekleyen bir kadın, kocasıyla ya da başka bir kimseyle cinsel ilişkide bulunması durumunda beklediği ilk iddet ve cinsî münasebetten sonra doğan ikinci iddetin süreleri birbiri içine dahil olur. Bu durumda kadın ilk iddet süresine ikinciye de ekleyerek bekler ve bu şekilde süreyi tamamlar.³⁶⁴

3.4.5. Rada' Kitabı

3.4.5.1. Süt Hısımlığı Doğuracak Emme Miktarı

365 وقيل: يَكْفِي رَضْعَةً وَاحِدَةً، وَهُوَ مَذْهَبُ أَبِي حَنِيفَةَ.....

Şirbînî: Süt hısımlığının³⁶⁶ oluşması için gerekli olan emme adedi beştir. Müslim'in Hz. Âişe'den (r.anh) nakletmiş olduğu “Allah'ın Kur'an-ı indirdikleri arasında bilinen on emme haramlık doğurur. Bu, bilinen beş emzirme ifadesiyle nesh olmuştur. Rasulullah (sas) vefat ettiğinde bu ifadeler Kur'an'dan olarak okunuyordu.”³⁶⁷ Şafiî mezhebinin konuya ilişkin delil olarak sunduğu hadistir. Ebû Hanîfe'ye göre bir kez emzirmek süt hısımlığının oluşması için yeterlidir.³⁶⁸

Ebû Hanîfe'ye göre süt hısımlığının oluşması için emme miktarının çok ya da az olması arasında bir fark yoktur. Bir kez emme yoluyla dahi süt hısımlığının oluşacağı ve emen ile emilen arasında ki hükümler câri olacağı görüşündedir.³⁶⁹

³⁶³ Bkz. Şirbînî IV, 740.

³⁶⁴ Kudûrî, X, 5321; Ebû Bekr es-Semerkandî, II, 247; Serahsî, VI, 41; Kâsânî, III, 190; Merğînânî, II, 276; Mevsilî, III, 175; Zeylaî, III, 31; Bâbertî, IV, 325-26; Haddâdî, II, 77; Aynî, V, 608.

³⁶⁵ Şirbînî IV, 793.

³⁶⁶ Hacı Murat Kumbasar, “Süt Akrabalığı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, (16), 317-332; Osman Kaşıkçı, “Radâ”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2007, XXXIV, 384-386.

³⁶⁷ Müslim, Rada', 3582.

³⁶⁸ Bkz. Şirbînî IV, 793.

³⁶⁹ Cessâs, V, 258; Kudûrî, *et-Tecrîd*, X, 5348; Kudûrî, 152; Serahsî, V, 126; Ebû Bekir es-Semerkandî, II, 237; Kâsânî, IV, 7; Merğînânî, I, 217; Mevsilî, III, 117; Zeylaî, II, 182; Bâbertî, III, 438; Haddâdî, II, 27; Aynî, V, 256; Meydânî, III, 31; Ayrıca bkz. Fatih Karataş, “İslâm Hukukunda İddet” *Şirnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 4 (8), 2013, 162-190.

Dergisi

3.4.5.2. Ölü Kadından Emilen Sütün Haramlık Doğurması

وقيل: يحرم، وبه قال الأئمة الثلاثة؛ لأنَّ المعنى الذي يقع به التحريم هو اللبن³⁷⁰

Şirbînî: Ölü kadından süt emilmesinin haramlık doğuracağı hükmüne varılmıştır. Diğer üç mezhebin imamı bu görüştedir.³⁷¹

Ebû Hanîfe'ye göre ölü kadından sağılan süt haramlık hükmünü doğurur. Süt herhangi bir organ gibi ölüp de besleyici özelliğini kaybetmez. Çocuğun midesine gider ve bünyesinde fayda sağlar. Ölü bir kadının sütünün sağılıp çocuğa içirilmesi dinen uygun bir iş değildir. Ancak bu şekilde dahi gerçekleşecek emme haramlık doğurur.³⁷²

3.4.6. Nafaka Kitabı

3.4.6.1. Nafakası Karşılanmayan Kadının Nikahı Fesih Hakkı

.....ولأنَّها إذا فسخت بالجب والعنة فبالعجز عن النفقة أولى؛ لأنَّ البدن لا يقوم بدونها بخلاف الوطاء. والثاني: المنع، وهو قول أبي حنيفة³⁷³

Şirbînî: Kadın, kocasının cinsel iktidarsızlık ya da cinsel uzvunun kopuk olması sebepleriyle nikahı feshetme hakkına sahip olur. Ancak kocasının nafakasını karşılayamaması durumu bundan daha önemli kabul edilmiştir ve bu sebeple nafakanın karşılanmaması halinde kadının nikahı feshetme hakkının doğacağı hükmü verilmiştir. Zira nafaka olmaksızın vücut varlığını devam ettirmez. Ebû Hanîfe'ye göre bu durumda kadının nikahı feshetme hakkı doğmaz.³⁷⁴

Ebû Hanîfe'ye göre kocanın nafakayı karşılayamaması sebebiyle kadın için nikahı feshetme hakkı doğmaz. Çünkü koca ya zengin ya da fakir olacaktır. Fakir olması sebebiyle nafakayı karşılamama durumunda eşine zulmetmiş olmaz. Bu durum kadının kocası adına borç alma hakkı verir.³⁷⁵

³⁷⁰ Şirbînî IV, 787.

³⁷¹ Bkz. Şirbînî IV, 787.

³⁷² Serahsî, V, 159; Merğînânî, I, 219; Bâbertî, III, 454; Aynî, V, 273.

³⁷³ Şirbînî IV, 854.

³⁷⁴ Bkz. Şirbînî IV, 854.

³⁷⁵ Mevsilî, IV, 6; Vehbe Zuhaylî, IX; 7043-44.

3.4.6.2. Nafaka Alma Engeli (Din Farkı)

..... وخرج بالأصول والفروع غيرهما من سائر الأقارب كالأخ والأخت والعم والعمّة، وأوجب أبو حنيفة رضي الله تعالى عنه - نفقة كل ذي محرم بشرط اتفاق الدين في غير الأبعاض³⁷⁶

Şirbînî: Nafaka yükümlüğü din farkı sebebiyle ortadan kalkmaz. -Alt ve üst soy hısımlar- ifadesi, erkek kardeş, kız kardeş, hala ve amcaları bunun dışında bırakmaktadır. Ebû Hanîfe'ye göre alt ve üst soy hısımların dışında kalan akrabalarda -aynı dinden- olmak şartıyla evlenmesi birbirine haram olan yakın akrabaya nafaka vermesini gerekli görmüştür.³⁷⁷

Ebû Hanîfe'ye göre nafaka hakkı mirasa bağlı olan bir haktır. Aralarında din farkı olan kimseler miras hukukun getirdiği haklardan yararlanamazlar. Bu durum anne, baba ve çocuklar olduğunda ise farklıdır. Din farkı olması onların nafaka hakkını düşürmez. Ebû Hanîfe “*Müslüman çocuk, zimmi anne-babasının nafakasını vermek zorundadır*” demiştir.³⁷⁸ Yine Ebû Hanîfe'ye göre bir kimse aralarında evlenme yasağı bulunan akrabalarının küçük çocukları, kızları ve hasta durumda olanlarına nafaka vermek zorundadır.³⁷⁹

3.5. MUÂMELATA DAHİL OLAN DİĞER KISIMLAR

3.5.1. Köle Azadı/Itâk Kitabı

3.5.1.1. Zorunlu Gerçekleşen Azat

..... وقال أبو حنيفة يعتق كل ذي رحم محرم³⁸⁰

Şirbînî: Bağışta bulunmaya ehil olan bir kimse, üst ve alt soy hısımlarına malik olsa bunlar zorunlu olarak azat olur. Ebû Hanîfe evlenilmesi haram olan yakın akraba azat olacağını söylemiştir.³⁸¹

³⁷⁶ Şirbînî IV, 864.

³⁷⁷ Bkz. Şirbînî IV, 864.

³⁷⁸ Serahsî, V, 213.

³⁷⁹ Kudûrî, *et-Muhatsar*, 174; Serahsî, V, 226; Merğînânî, II, 292; Mevsilî, IV, 11; Zeylaî, III, 63; Bâbertî, IV, 416; Aynî, V, 700; Damad, I, 502; Meydânî, III, 105.

³⁸⁰ Şirbînî V, 1051.

³⁸¹ Bkz. Şirbînî V, 1051.

Ebû Hanîfe'ye göre bir kimse köle olarak mahremlerine mâlik olursa, deli ya da çocuk olmaları da fark etmeksizin derhal azat olurlar.³⁸²

3.5.2. Kitâbet Kitabı

3.5.2.1. Kitâbet Bedelinin Ödenme Şekli

..... واختار ابن عبد السلام والروائي في حليته جواز الحلول، وهو مذهب الإمامين مالك وأبي حنيفة³⁸³

Şîrbînî: Kitabet bedelinde asıl olan bedelin vadeli olmasıdır. İbn Abdisselam ve Rû'yanî (v. 502/1108) bedelin peşin olarak ödenmesini caiz görmüşlerdir. Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik bu görüştedir.³⁸⁴

Ebû Hanîfe'ye göre kitabet akdi yapılan kölenin bedelini taksitli bir şekilde ya da peşinen ödenmesi arasında bir fark yoktur. Çünkü mükâtep kölenin kendi bedeli olarak takdir edilen parayı elinde hazır bulundurması şart değildir. Burada ki esas durum köleye ödeme kolaylığı sağlanmasıdır. Aksi halde efendisi belirlenen bedeli peşin olarak da isteyebilir.³⁸⁵

3.5.2.2. Kitâbet Bedelinin Peşin Ödenmesi

وقيل يكفي نجم واحد ..... وبه قال أبو حنيفة³⁸⁶

Şîrbînî: Zayıf bir görüşe göre ise kitabet bedeli tek taksitte olabilir. Ebû Hanîfe de bu görüştedir.³⁸⁷

³⁸² Şeybânî, V, 68-69; Cessâs, VIII, 424; Serahsî, VII, 69; Kâsânî, IV, 49; Merğînânî, II, 299; Mevsilî, IV, 21; Zeylaî, III, 70; Bâbertî, IV, 448; Aynî, VI, 24; Zeynuddîn İbn Nuceym, IV, 247; Sirâcuddîn İbn Nuceym, III, 10.

³⁸³ Şîrbînî V, 1091.

³⁸⁴ Bkz. Şîrbînî V, 1091.

³⁸⁵ Serahsî, VIII, 8; Kâsânî, IV, 140; Mevsilî, IV, 35; Zeylaî, V, 150; Molla Hüsrev, II, 22; Damad, II, 406; Meydânî, III, 127.

³⁸⁶ Şîrbînî V, 1092.

³⁸⁷ Bkz. Şîrbînî V, 1092.

Ebû Hanîfe'ye göre mükatep köle kendisi için belirlenen bedeli taksitli olarak ödeyebilir.³⁸⁸

3.5.2.3. Kitâbet Akdi Yapılan Kölenin Satılması

. لِأَنَّ الْبَيْعَ لَا يَرْفَعُ الْكِتَابَةَ لِلزُّومِهَا مِنْ جِهَةِ السَّيِّدِ فَيَبْقَى مُسْتَحَقَّ الْعَتَقِ فَلَمْ يَصِحَّ بَيْعُهُ كَالْمُسْتَوْلِدَةِ، وَبِهَذَا
قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ³⁸⁹

Şirbînî: İmam Şâfiî'nin yeni görüşüne göre kitabet akdi yapılan kölenin satılması caiz değildir. Ebû Hanîfe bu görüştedir.³⁹⁰

Ebû Hanîfe'ye göre kendisiyle kitabet akdi yapılmış olan kölenin satılması caiz değildir.³⁹¹

3.5.3. Müdebber Kitabı

3.5.3.1. Müdebberenin Çocuğunun Durumu

يُثَبَّتُ كَوْلِدَ الْمُسْتَوْلِدَةِ بِجَامِعِ الْعَتَقِ بِمَوْتِ السَّيِّدِ، وَبِهَذَا قَالَ الْأَئِمَّةُ الثَّلَاثَةُ³⁹²

Şirbînî: Ümmü'l-veled cariye'nin çocuğu hakkında sabit olan haklar, müdebberlikte de sabit olur. Aradaki ortak nokta efendinin ölümüdür. Diğer üç mezhep imamı da bu görüştedir.³⁹³

Ebû Hanîfe'ye göre hamile olan bir cariye'nin azat edilmesiyle karnında ki çocuğu da annesinin hükmüne tabi olur. Ümmü'l-veled olan cariyede olduğu gibi efendisinin müdebberesi olarak ilan ettiği cariyesinde de durum böyledir. Müdebber cariye'nin çocuğu da müdeber olur. Zira İbn Abbas'tan gelen hadiste, “*Cariye'nin karnındaki çocuk*

³⁸⁸ Serahsî, VIII, 8; Kâsânî, IV, 140; Mevsilî, IV, 35; Zeylaî, V, 150; Molla Hüsrev, II, 22; Damad, II, 406; Meydânî, III, 127.

³⁸⁹ Şirbînî V, 1108.

³⁹⁰ Bkz. Şirbînî V, 1108.

³⁹¹ Şeybânî, *el-Asl*, VI, 395; Şeybânî, *el-Câmius's-sağîr*, 531; Cessâs, VIII, 268; Kâsânî, IV, 151; Burhânî, VI, 351; Aynî, VI, 87, VII, 143; Zeynuddîn İbn Nuceym, VI, 78.

³⁹² Şirbînî V, 1080.

³⁹³ Bkz. Şirbînî V, 1080.

*müdebbberlik hükmünde annesi gibidir*³⁹⁴ şeklindedir. Ebû Hanîfe ve mezhep içindeki diğer imamlar konuya dair bu hadisi delil olarak kullanmıştır.³⁹⁵

3.5.4. Yeminler Kitabı

3.5.4.1. Kefaretin Yemin Bozulmadan Önce Verilmesi

لَكِنَّ الْأُولَىٰ أَنْ لَا يُكْفَرُ حَتَّىٰ يَخْرُجًا مِنْ خِلَافِ أَبِي حَنِيفَةَ³⁹⁶

Şirbînî: Yemini bozan kişi kefareti yeminini bozmadan önce de ödeyebilir. Fakat Ebû Hanîfe'ye de ihtilaftan çıkmak için kefaretin yemin bozulduktan sonra ödenmesi en uygun olandır.³⁹⁷

Ebû Hanîfe'ye göre yeminin kefareti ancak yemin bozulduktan sonra verilir. Yemin bozulmadan önce kefaretin verilmesi caiz değildir. Bu şekilde yapan kişi bozduğu yeminin kefareti ödemiş olmaz. Çünkü kefaretilen bir hatanın sonucunda onu affettirmek ya da o suçun akıbetini üzerinden kaldırılmak üzere yapılan bir telafi şeklidir. Herhangi bir sebep/hata olmaksızın kişiye kefaretilen düşmez. Hatayı giderme ve günahı affettirmem için ortada bir cürüm olması gerekir. Henüz vaki olmayan suç sebebiyle kefaretilen kişinin üzerine vacip olmaz.³⁹⁸

3.5.4.2. Et Yememek Üzerine Yemin Eden Kişinin İç Yağı Yediğinde Yeminin Durumu

وَبِهَذَا قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ.....³⁹⁹

Şirbînî: “Vallahi et yemeyeceğim” diyerek yemin eden bir kimse hayvanın iç yağlarını yediği durumda en sahih olan görüşe göre yemini bozulmaz. Et sözcüğü, sırt ve yan bölgede bulunan yağları da kapsar. Bunlar hayvanın kilo almasını sağlayan ve hayvan

³⁹⁴ Abdurrezak, *Musannef* IX/144; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV/332.

³⁹⁵ Cessâs, VIII, 277; Serahsî, VII, 180; Kâsânî, IV, 118, 122; Mevsilî, IV, 29; Zeylaî, III, 72; Bâbertî, V, 26; Aynî, VI, 91; Molla Hüsrev, II, 18; Zeynuddîn İbn Nüceym, IV, 288.

³⁹⁶ Şirbînî V, 672.

³⁹⁷ Bkz. Şirbînî V, 672.

³⁹⁸ Cessâs, VII, 408; Kâsânî, V, 93; Mevsilî, IV, 48; Zeylaî, III, 113-14; Sirâcuddîn İbn Nüceym, IV, 316; Aynî, VI, 137; Halebî, 265.

³⁹⁹ Şirbînî V, 693.

zayıflayınca kırmızıya dönen yağlardır. Diğer görüşe göre ise bu bölgedeki yağlar iç yağı olarak isimlendirildiğinden et kapsamına girmez. Ebû Hanîfe de bu görüştedir.⁴⁰⁰

Ebû Hanîfe'ye göre sırt yağı aslı itibariyle ettir. Oluşumunda kan vardır ve etin verdiği besin değerini verir. Bunun için bu yağların et yerine kullanımı söz konusudur. Et yememeye yemin eden kimse kastedilen iç/sırt yağlarını yiyecek olursa yemini bozulur ve kefarete gerekir. Eğer karın yağı iç yağlar kapsamında değerlendirilecek olursa bu durumda yemin bozulmaz. Ancak bunun dışında kalan iç ve sırt yağlarında yemin bozulur.⁴⁰¹

3.5.4.3. Meyve Yememek Üzere Yemin Eden Kişinin Yaş Hurma ya da Nar Yediğinde Yeminin Durumu

⁴⁰² وَإِنَّمَا ذَكَرَ الْمُصَنِّفُ الرُّطْبَ وَالْعَنْبَ وَالرُّمَانَ لِأَجْلِ خِلَافِ أَبِي حَنِيفَةَ فِيهِ

Şirbînî: Nevevî, nar ve yaş hurmayı Ebû Hanîfe'nin bu konudaki görüş ayrılığına işaret etmek için zikretmiştir. Çünkü Ebû Hanîfe meyve yememek üzere yemin eden bir kimsenin yaş hurma ya da nar yemesiyle yeminin bozulmayacağı görüşündedir.⁴⁰³

Ebû Hanîfe'ye göre meyve yememek üzere yemin eden bir kimse; nar, hurma, üzüm, acur ve salatalık yerse yemini bozulmaz. Yemekten önce ve sonra yenilen şeyler, kuru ya da yaş olması fark etmeksizin meyve ismiyle müsemmadır. Bu sebepten elma, armut gibi meyveler yenilirse yemin bozulur. Hurma, üzüm ya da nara gelince bunlarda meyve olmaktan çok besin olarak tüketilirler. Bunların meyve olma vasfı azdır. Bu yüzden meyve yememeye yemin eden kimse bunlardan birini yiyecek olursa yemini bozulur ve kefarete gerekir.⁴⁰⁴

⁴⁰⁰ Bkz. Şirbînî V, 693.

⁴⁰¹ Şeybânî, II, 31-15; Serahsî, VIII, 183; Merğınânî, II, 325; Zeylai, III, 128; Bâbertî, V, 124-25; Aynî, VI, 174.

⁴⁰² Şirbînî V, 701.

⁴⁰³ Bkz. Şirbînî V, 701.

⁴⁰⁴ Cessâs, VII, 482; Kudûrî, *et-Tecrid*, XII, 6459; Kâsânî, III, 60; Merğınânî, II, 326; Mevsilî, IV, 65; Zeylai, III, 130; Bâbertî, V, 12; Haddâdî, II, 207; Aynî, VI, 180; Zeynuddîn İbn Nücem, IV, 352.

3.5.4.4. Nehirden Su İçmemek Üzere Yemin Eden Kişinin Nehirden Ağız ile Su İçtiğinde Yeminin Durumu

فِيمَا إِذَا حَلَفَ لَا يَشْرَبُ مِنْ مَاءِ الْفِرَاتِ يَحْنُثُ سِوَاهُ أَخَذَ الْمَاءَ بِيَدِهِ أَمْ فِي إِنْاءٍ فَشَرِبَ أَوْ كَرَعَ خِلَافًا لِأَبِي حَنِيفَةَ
فَإِنَّهُ قَالَ: لَا يَحْنُثُ إِلَّا بِالْكَرَعِ⁴⁰⁵

Şirbînî: Bir kimse Fırat'ın suyundan içmemek üzere yemin etse ister ağzını daldırarak içsin ister bir kap yardımıyla içsin yemini bozulur. Ebû Hanîfe ise ağzını daldırarak içmesi durumunda yeminin bozulmayacağı görüşündedir.⁴⁰⁶

Ebû Hanîfe'ye göre "Fırat ya da Dicle nehrinden içmem" diyerek yemin eden kimse bir kap yardımıyla nehirde suyu alıp içerse yemini bozulmaz. Ancak nehirde suyla su içerse yemini bozulur. "Fırat'ın ya da Dicle'nin suyundan içmem" diye yemin ettikten sonra bir kap yardımıyla su içecek olursa o zaman yemini bozulur ve kefarete gerekir.

Ebû Hanîfe bu birbirine benzer görünen iki yeminde mecaz manaya değil hakiki manaya hamlettiği için birinci yeminde; Fırat ya da Dicle'den içmemek üzere yapılan yeminde kastedilenin hakiki mana olduğunu ve bizzat bu iki nehirde su içmemek şeklinde anlaşılacağını savunmuştur. Bu durumda ağzıyla içmediği sürece yemini bozulmaz. Çünkü nehirde su içme fiili bizzat ağızla içmektir. Diğer yeminde ise Fırat ya da Dicle'nin suyundan içmemeyi kastettiği için kap ya da ağızla içilmesinde bir fark yoktur. Bu durumda bu nehirlerden ağızla veyahut bir kap yardımıyla su içecek olursa yemini bozulur ve bu kişiye kefarete gerekir.⁴⁰⁷

3.5.5. Adak Kitabı

3.5.5.1. Oruç Tutmaya Nezreden Kişinin Orucu Peş Peşe veya Fasıllı Tutması

..... لَكِنَّ الْمُوَالَةَ أَفْضَلُ خُرُوجًا مِنْ خِلَافِ أَبِي حَنِيفَةَ⁴⁰⁸

⁴⁰⁵ Şirbînî V, 704.

⁴⁰⁶ Bkz. Şirbînî V, 704.

⁴⁰⁷ Şeybânî, II, 329; Kudûrî, *et-Tecrîd*, XII, 6461; Kudûrî, *el-Muhtasar*, 211; Kâsânî, III, 66; Merğînânî, II, 326-27; Mevsilî, IV, 66; Nesefî, 335; Zeylaî, III, 134; Bâbertî, V, 136; Haddâdî, II, 201; Aynî, VI, 188; Molla Hüsrev, II, 50; Halebî, 299-300; Zeynuddîn İbn Nüceym, IV, 356; Sirâcuddîn, III, 85; Damad, I, 563; Meydanî, IV, 15.

⁴⁰⁸ Şirbînî V, 738.

Şirbînî: Bir kimse “peş peşe” veya “ayrı ayrı” şeklinde kayıt koymaksızın oruç tutmaya nezretse, ayrı ayrı tutması ya da peş peşe tutması durumlarında caiz olur. Ebû Hanîfe ile görüş ayrılığından çıkmak için en faziletli olan peş peşe tutmasıdır.⁴⁰⁹

Ebû Hanîfe’ye göre bir kimse muayyen bir vakti kastetmeksizin “Bir ay oruç tutmak Allah için üzerime borç olsun” derse bu kişi oruç tutma vaktini tam olarak netleştirmedeği için ömrünün bir diliminde bu bir aylık orucu tutması gerekir. Eğer ömrünün ahir zamanlarını yaşıyor ya da yaşı ilerlemişse ve zannı galip ile ömrünün son demlerinde ise bu durumda orucun vakti kısa bir zamana hasredilmiş olur.

Burada ki esas mesele bu bir aylık tutulacak orucun peşe mi yoksa fasılalı mı tutulacağı üzerinedir. Ebû Hanîfe’ye göre bu kişi peş peşe tutmakla fasılalı tutmak arasında muhayyerdir. Ancak peş peşe tutması daha uygundur. Çünkü bu kişi niyetinde mukayyet bir vakit koymamakla beraber tutacağı orucun keyfiyetini şart koşmamıştır. Eğer bir ay oruç tutmanın yanında “peş peşe” şartını zikretmiş olsaydı, peş peşe tutmak üzerine gerekirdi. Ancak herhangi bir kayıt olmaksızın orucu nezrettiği için iki seçenek arasında dilediğini tercih edebilir. Şirbînî’nin kendisine atıf yaptığı bu mevzuda Ebû Hanîfe’nin dediği gibi; kişi muhayyer olmakla birlikte efdal olan peş peşe tutulmasıdır.⁴¹⁰

3.5.5.2. İbadet Yapmak Amacıyla Kullanılan “Gitme” ve “Yürüme” İfadeleri

إِنَّمَا جَمَعَ الْمُصَنِّفُ بَيْنَ الْمَشِيِّ وَالْإِتْيَانِ لِلتَّنْبِيهِ عَلَى خِلَافِ أَبِي حَنِيفَةَ، فَإِنَّهُ وَافَقَ فِي الْمَشِيِّ وَخَالَفَ فِي الْإِتْيَانِ،
وَقَالَ إِنَّهُ غَيْرُ مُرَادٍ لِلقُرْبَةِ بِخِلَافِ الْمَشِيِّ⁴¹¹

Şirbînî: Nevevî, “yürüme” ve “gitme” kavramlarını birleştirerek Ebû Hanîfe’ nin görüş ayrılığına dikkat çekmiştir. Çünkü o yürüme işinde bizimle muvafık olmasına karşın gitme işinde ihtilaf etmiştir. Ebû Hanîfe “yürümenin aksine gitmek ibadet için yapılan bir şey değildir.” demiştir.⁴¹²

⁴⁰⁹ Bkz. Şirbînî V, 738.

⁴¹⁰ Şeybânî, II, 198-99; Cessâs, II, 139; Serahsî, III, 93-96; Kâsânî, II, 77; Mevsilî, IV, 77; Burhânî, II, 403; Haddâdî, I, 143; Zeynuddîn İbn Nüceym, II, 329.

⁴¹¹ Şirbînî V, 746.

⁴¹² Ebû Hanîfe’nin bu görüşüne ulaşamadık.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HATİB eş-ŞİRBİNÎ'NİN MUĞNÎ'L-MUHTÂC ESERİNİN UKÛBÂT BÖLÜMÜNDE EBÛ HANİFE'YE YAPTIĞI ATIFLAR

4.1. UKÛBÂT BÖLÜMÜ

4.1.1. Cinayetler Kitabı

4.1.1.1. Kasten Adam Öldürme

وهو قصد الفعل و الشخص بما يقتل غالبا جارح أو مثقل ..... لعنه قصد بالتصريح بهما التنبيه على
خلاف أبي حنيفة فإنه لم يوجهه في المثقل كالحجر والدبوس الثقيلين⁴¹³

Şirbînî: Kasten adam öldürmek, kati olarak ya da ekseriyetle ölüme yol açacak şekilde kesici-delici ya da ağır bir cisim kullanılarak bir kimseyi öldürmeyi azmetmektir. Müellifin -kesici ve delici- vurgusunu yapması Ebû Hanîfe'nin bu konudaki ihtilafına dikkat çekmek içindir. Çünkü Ebû Hanîfe ağır taş, sopa gibi şeylerle adam öldürme hallerinde kısas uygulamayı gerekli görmez.⁴¹⁴

Ebû Hanîfe'ye göre kasten adam öldürme hükmünün uygulanabilmesi için katilin kılıç, ateş, keskin kamış, ölüme sebebiyet verecek keskin taş ile maktulü öldürmesi gerekir. Bu aletler ile yapılan cinayette kısas gerekir. Ebû Hanîfe metinde geçen -ağır taş ve sopa- ifadesinde ki araçlarla sonuçlanacak ölümü kasta benzer öldürme olarak değerlendirir. Bu durumda hüküm kısas değil kefarettir.⁴¹⁵ Katil büyük günah kazanmış olmakla beraber onun âkilesinin⁴¹⁶ ağır diyeti yüklenmesi gerekir.⁴¹⁷

⁴¹³ Şirbînî IV, 911.

⁴¹⁴ Ayrıca bkz. Şirbînî IV, 911.

⁴¹⁵ Mevsilî, V, 5.

⁴¹⁶ Kasıtsız olarak öldürme ya da yaralama hallerinde suçlunun diyetinin yüklenen aile fertleri için kullanılan kavram. (Ayrıca bkz. Hamza Aktan, "Âkile", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1989, II, 248-249.)

⁴¹⁷ Şeybânî, VI, 547; Serahsî, XXVI, 73-4; Kâsânî, VII, 251; Mevsilî, V, 5; Zeynuddîn İbn Nüceym, VIII, 332; Aynî, XIII, 71-2; Haddâdî, II, 128; İbn Âbidîn, VI, 530; Bâbertî, X, 212; Zeylaî, VI, 98-100; Cessâs, V, 418; Nesefî, 646; Meydânî, III, 142; Burhanî, VIII, 519; Molla Hüsrev, II, 89.

4.1.1.2. Demir Sırıkla Adam Öldürmenin Hükümü

418 .....وقد وافقنا أبو حنيفة على أن القتل بالعمود الحديد موجب للقود

Şirbînî: Ebû Hanîfe demir sıırıkla adam öldürme durumlarında kısasın gerekli olduğu hususunda bizimle aynı görüştedir.⁴¹⁹

Ebû Hanîfe demir sıırıkla darp sebebiyle gerçekleşen ölümlerde kısas gerekli görmüştür.⁴²⁰

4.1.1.3. Hürün Köleyi Öldürmesi

ولا يقتل حر بمن فيه رقبتي ..... وسواء في ذلك المكاتب والمدبر وأم الولد وعبده وعبد غيره ..... وأما خبر «من قتل عبده قتلناه، ومن جده أنفه جدهناه، ومن خصاه خصيناه» الذي استدل به وأبو حنيفة⁴²¹

Şirbînî: Köleyi öldüren hür kimseye kısas uygulanmaz. Bu hüküm ayet ile sabittir.⁴²² Bu delil, hür kişinin köle karşısında öldürülemeyeceği sınırını koymaktadır. Beyhâkî'nin⁴²³ (v. 458/1066) rivayeti ettiği “*Hür kimseye köle öldürmesi sebebiyle kısas uygulanmaz*”⁴²⁴ hadisiyle bu hükme varılmıştır. Burada ki kölenin mükâtep, müdebber, ümmü'l-veled, kişinin kendi kölesi ya da başkasının kölesi olması arasında fark yoktur. Ancak “*Kölesini öldüreni öldürürüz. Burnunu kesenin burnunu keseriz. Hadım edeni hadım ederiz.*”⁴²⁵ hadisine gelince, Ebû Hanîfe bu rivayeti delil olarak kabul etmiş ve kölesini öldüren hür kimsenin öldürüleceği hükmünü vermiştir.⁴²⁶

Ebû Hanîfe'ye göre kölesini öldüren hür kimseye kısas uygulanır.⁴²⁷

⁴¹⁸ Şirbînî IV, 911.

⁴¹⁹ Bkz. Şirbînî IV, 911.

⁴²⁰ Şeybânî, VI, 573; Serahsî, XXVI, 148; Vehbe Zuhaylî, VII, 5617.

⁴²¹ Şirbînî IV, 946.

⁴²² Bakara, 2/178

⁴²³ M. Yaşar Kandemir, “Beyhâkî”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1992, VI, 58-61.

⁴²⁴ Beyhâkî, *Cinâyât*, VIII, 35.

⁴²⁵ Ebû Davûd, *Diyât*, 4515.

⁴²⁶ Ayrıca bkz. Şirbînî IV, 946.

⁴²⁷ Şeybânî, VI, 536; Cessâs, V, 361; Kudûrî, *et-Tecrîd*, XI, 5469; Serahsî, XXVI, 154-56; Kâsânî, VII, 238; Mevsilî, V, 27; Neseî, 634; Zeylaî, VI, 102; Zeynuddîn İbn Nüceym, VIII, 336.

4.1.1.4. Ölmek Üzere Olan Kişinin Din Değiştirmesi ya da Azat Edilmesi

.....وقيل: لا يجب اعتبارا بحال الرمي وهو مذهب أبي حنيفة⁴²⁸

Şirbînî: Bir Müslüman ya da zimmî, mürtedi, harbîyi ya da kendi kölesini yaralasa; -mürtet veya harbî Müslüman olsa ya da harbîye emân verilse veyahut köle azat edildikten sonra- bu kimseler aldıkları yara sebebiyle ölseler kısas ya da diyet gerekmez. Zayıf bir görüşe göre ise, okun fırlatma anı dikkate alınarak hiçbir şey ödenmez. Ebû Hanîfe bu görüştedir.⁴²⁹

Ebû Hanîfe'ye göre mürted olan kişi silah çekildikten ya da ok atıldıktan sonra Müslüman olsa silah atılma anı dikkate alındığı için böyle bir durumda oku atan kimse diyet ödemez.⁴³⁰

4.1.1.5. “Ben İnşâallah Mü’minim” İfadesinin Kullanılması

لا بدع ولا إشكال في العبارة المعزوة إلى إمامنا الشافعي - رضي الله عنه - في قوله: أنا مؤمن إن شاء الله فهي مروية عن عمر، وصحت عن ابن مسعود وهي قول أكثر السلف والشافعية والمالكية والحنابلة وسفيان الثوري والأشعرية، وحكي عن أبي حنيفة إنكارها. قال الدميري: وهو عجيب لأنها صحت عن ابن مسعود وهو شيخ شيخ شيخه⁴³¹

Şirbînî: İmam Şâfiî'ye (rh) nispet edilen “ben inşâallah mü’minim” ifadesi bid’at olmadığı gibi kullanılmasında da beis yoktur. Çünkü Hz. Ömer'den (ra) ve İbn Mesud'dan (ra) sahih yolla nakledilmiştir. Bu görüş, Selefin çoğunluğunun, Şafîilerin, Mâlikilerin, Hanbelilerin, Süfyan-ı Sevri (v. 161/778) ve Eş’arîlerin kabul ettiği görüştür. Ebû Hanîfe'nin bu sözün kullanılmasını tepkiyle karşıladığı rivayet edilmiştir. Demîrî (v. 808/1405): “Bu garip bir durum. Çünkü bu söz İbn Mesud'dan sahih yolla nakledilmiştir. İbn Mesud, Ebû Hanîfe'nin hocasının hocasının hocasıdır.”⁴³²

⁴²⁸ Şirbînî IV, 959.

⁴²⁹ Bkz. Şirbînî IV, 959.

⁴³⁰ Kâsânî, VII, 253; Merğînânî, IV, 458; Mevsilî, V, 34; Neseî, 645; Zeylaî, VI, 124; Bâbertî, X, 267; Aynî, XIII, 156; Molla Hüsrev, II, 102; Halebî, 338; Zeynuddîn İbn Nuceym, VIII, 371-72; İbn Âbidîn, VI, 573;

⁴³¹ Şirbînî V, 197.

⁴³² Bkz. Şirbînî V, 197.

Ebû Hanîfe'ye göre “Ben inşallah mü'minim” ifadesi şüphe ifade ettiği için böyle söylenmesi doğru olmaz. Çünkü iman ile şüphe bir arada bulunmaz. Bu ifadenin kullanılmasını uygun görmemiştir.⁴³³

4.1.2. Diyetler Kitabı

4.1.2.1. Zimmînin Diyeti

434 وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ: دِيَّةُ مُسْلِمٍ .....

Şirbînî: Emân alarak İslam ülkesine giren gayr-i müslim, Hristiyan, Yahudi ya da antlaşmalı gayri müslimden birisi öldürüldüğünde Müslümana verilen diyetin üçte biri bunlara verilir. Ebû Hanîfe'ye göre, zimmet ehlinde olan kafir bir kimsenin kasten veya kasta benzer öldürülmesi sebebiyle Müslüman kimse için ödenen diyet ne ise onun aynısı ödenir.⁴³⁵

Ebû Hanîfe'ye göre gayr-i müslim, Hristiyan, Yahudi ya da antlaşmalı olan gayr-i müslimden birisi öldüğünde ödenecek diyet Müslüman bir kimse için ödenen diyetle aynıdır. Bu kişinin âkilesi varsa diyeti bunlar yüklenir eğer âkile yoksa katilin malından diyet ödenir.⁴³⁶

4.1.2.2. Kasten Adam Öldürme Kefareti

437 أَهْمَا لَا تَجِبُ فِي الْعَمْدِ، وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ .....

Şirbînî: Kefaret için öldürmenin yanlışlıkla olması zorunluluğu yoktur. Kasten adam öldürmüş olan kişi de kefaretle yükümlü olabilir. Diğer bir görüş ise kasten adam öldürmelerde kefarete gerekmediği şeklindedir. Ebû Hanîfe bu görüştedir. Çünkü bu kıyasın geçerli olmadığı bir cezadır.⁴³⁸

⁴³³ Ebû Hanîfe, Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh, *el-Fıkhu'l-Ekber* (1. Baskı), Mektebebetü'l-Furkân, ts., 157; Ayrıca bkz. Hasan Kurt, “İmam-ı Azam Ebû Hanîfe'nin Beş Eserinde İmanla İlişkili Temel Kavramlar, *OMÜİFD*, (30), 2011, 89-118.

⁴³⁴ Şirbînî V, 17.

⁴³⁵ Bkz. Şirbînî V, 17.

⁴³⁶ Kudûrî, *el-Muhtasar*, 187; Kâsânî, VII, 254; Merğînânî, IV, 461; Hazrecî, II, 792; Mevsilî, V, 36; Bâbertî, X, 278; Haddâdî, II, 128; Aynî, XIII, 171; Zeynüddîn İbn Nüceym, VIII, 375; Meydânî, III, 154.

⁴³⁷ Şirbînî V, 129.

⁴³⁸ Bkz. Şirbînî V, 129.

Ebû Hanîfe'ye göre kasten adam öldürme fiillerinde kısas yerine kefaret ödenmesi ancak maktulün ailesiyle anlaşılmasıyla mümkün olur. Maktulün velisi sulhu kabul etmesi ve affetmesi durumunda kefaret söz konusudur. Bu durumda katilin âkilesinden ya da bizzat katilin mülkünden diyet karşılanır. Kasten öldürmelerde kısas uygulandıktan sonra ayrıca kefaret cezası yoktur.⁴³⁹

4.1.2.3. Dinden Dönen Kadının/Mürtedde Öldürülmesi

وَلَا يُعَارَضُ هَذَا: النَّهْيُ عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ الَّذِي اسْتَدَلَّ بِهِ أَبُو حَنِيفَةَ لِأَنَّ ذَلِكَ مُحْمُولٌ عَلَى الْحَرِيَّاتِ وَهَذَا عَلَى الْمُرْتَدَّاتِ ، لِأَنَّ خِلَافَ أَبِي حَنِيفَةَ فِي قَتْلِهَا، لَا فِي اسْتِنَابَتِهَا، فَإِنَّهُ قَالَ: تُجَسُّسُ وَتَضْرَبُ إِلَى أَنْ تَمُوتَ أَوْ تَسْلَمَ⁴⁴⁰

Şirbînî: Mürtet olan kadın ya da erkek öldürülmeden önce tövbe etmesi istenir. Bu Hz. Ömer'den yapılan rivayetle⁴⁴¹ sabittir. Ebû Hanîfe'nin kadınların öldürülmeyeceğine dair delil olarak getirdiği hadisle⁴⁴² yukarıda ki durum çelişmez. Çünkü Ebû Hanîfe'nin delil olarak getirdiği hadis daru'l- harpteki harbî kadınlara hamledilir. Buradaki hadis ise mürtet olan kadınlara hamledilir.

Ebû Hanîfe ile aramızdaki görüş ayrılığı mürtetten tövbe istenmesi hususunda değil, katli hususundadır. Ebû Hanife mürtet kadının hapsedileceğini, ölünceye veya İslam'a dönünceye kadar dövüleceğini söylemiştir.⁴⁴³

Ebû Hanîfe'ye göre irtidât eden kadın/mürtedde⁴⁴⁴ öldürülmez. Dine dönünceye kadar hapsedilir ve her gün dövülür. Onu öldüren kimseye kısas uygulanmaz ama ta'zir⁴⁴⁵ uygulanır. Ayrıca ondan yapılan başka bir nakle göre mürtedde öldürülmez ancak belli müddetlerde hapse atılır. Otuz dokuz kırbaç vurularak dine dönmesi için din tebliğ edilir ta ki Müslüman oluncaya ya da ölünceye kadar bu uygulama devam eder.⁴⁴⁶

⁴³⁹ Cessâs, V, 385; Kudûrî, *et-Tecrid*, XI, 5807; Serahsî, XXVII, 84; Merğînânî, II, 396; Burhânî, II, 166; Mevsilî, V, 24; Bâbertî, VI, 22; Haddâdî, II, 120; Aynî, VII, 205; Molla Hüsrev, I, 293; Zeynuddîn İbn Nüceym, V, 109; İbn Âbidîn, VI, 529;

⁴⁴⁰ Şirbînî V, 204.

⁴⁴¹ İbn Ebî Şeybe, Hudûd, VI, 584.

⁴⁴² Bu hadise ulaşamadık.

⁴⁴³ Bkz. Şirbînî V, 204.

⁴⁴⁴ Dinden dönen kadın. (Ayrıca bkz. İrfan İnce, "Ridde", *DİA*, TDV Yay., XXXV, 88-91.)

⁴⁴⁵ Hâkimin insiyatifine bırakılan had ve kısasın dışındaki cezaları kapsayan uygulamalar için kullanılan kavram. (Ayrıca bkz. Tuncay Başoğlu, "Ta'zir", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2011, XL, 198-202.)

⁴⁴⁶ Cessâs, VI, 124; Kudûrî, *el-Muhtasar*, 273; Kudûrî, *et-Tecrid*, XI, 5842; Serahsî, X, 116; Kâsânî, VII, 134; Merğînânî, II, 406; Mevsilî, IV, 149; Nesefî, 387; Zeylaî, II, 284-85; Bâbertî, VI, 71-2; Haddâdî, II,

4.1.2.4. Birden Fazla İrtidat Edenin Hükümü

نعم يعزر من تكرر ذلك منه لزيادة تحاونه بالدين فيعزر في المرة الثانية فما بعدها، ولا يعزر في المرة الأولى..... وقال أبو حنيفة: إنما يعزر في الثالثة⁴⁴⁷

Şirbînî: İrtidat fiilinin birkaç kez tekrar edilmesi -dini hafife alma- olarak anlaşılacağından bu işi yapan kişiye ta'zir uygulanır. Ceza ikinci veya üçüncü tekrarı ardından uygulanır, ilk seferde uygulanmaz. Ebû Hanîfe üçüncü kez tekrar etmesi durumunda ta'zir uygulanacağını söyler.⁴⁴⁸

Ebû Hanîfe'ye göre irtidat eden kişi eğer bu fiilini tekrarlırsa önce hapsedilir ve kendisine İslâm tebliğ edilir varsa şüpheleri giderilir. Eğer düşünmek için süre isterse üç gün süre verilir. Bu sürede şüphelerini gidermek ve batıl düşünceleri terk etmesi için tebliğ yapılır. Eğer dine dönmeyi reddederse öldürülür. Ancak irtidat fiilinin tekrarı halinde ise ilk seferde yapılan uygulama tekrar edilir. Bu durumda ise dine dönmesi için canı acıyacak şekilde dövülür. Müslüman olursa serbest bırakılır. Ne zaman ki dine dönmeyi reddederse o zaman öldürülür.⁴⁴⁹

4.1.3. Hadler Kitabı

4.1.3.1. Zina Haddi

4.1.3.1.1. Velisiz Nikah Sonucu Zina Haddi Uygulanması

أَوْ بَلَا وَبِئْسَ مَا قَالَتْ كَمَا قَالَ بِهِ أَبُو حَنِيفَةَ⁴⁵⁰

Şirbînî: Herhangi bir alimin, cinsi münasebeti mubah gördüğü bir yolla gerçekleşen ilişkidenden dolayı had gerekmediği hükmü verilmiştir. Ebû Hanîfe'nin veli olmaksızın nikah akdinin caizliği görüşü bunun gibidir. İlişki yolundaki şüphe sebebiyle bu durumda olanlara had uygulanmaz.⁴⁵¹

276; Aynî, VII, 270; Molla Hüsrev, I, 301; Zeynuddîn İbn Nüceym, V, 139; Sirâcuddîn İbn Nüceym, III., 256; İbn Âbidîn, IV, 241; Meydânî, III, 94.

⁴⁴⁷ Şirbînî V, 206.

⁴⁴⁸ Bkz. Şirbînî V, 206.

⁴⁴⁹ Serahsî, X, 99; Kâsânî, VII, 135; Zeynuddîn İbn Nüceym, V, 135; İbn Âbidîn, IV, 225; Sirâcuddîn İbn Nüceym, III, 253; Damad, I, 680; Meydânî, IV, 148-49.

⁴⁵⁰ Şirbînî V, 218.

⁴⁵¹ Bkz. Şirbînî V, 218.

Ebû Hanîfe' ye göre velinin izni olmadan gerçekleşen nikah akdi bağlayıcıdır. Bu durumda eşler birbirinden faydalandığı gibi kadına mehri alma hakkı da doğar. Nikah akdi geçerli olduğu için eşler arasında nikah ahkâmı cârî olur. Sahih nikah şartları olduğu için veli olmaksızın yapılmış olsa da nikah sahihtir ve haddi gerektirecek bir durum söz konusu değildir.⁴⁵²

4.1.3.1.2. Ücret Karşılığında Birlikte Olunması Durumunda Haddin Uygulanması

وَيُحَدُّ فِي وَطْءِ مُسْتَأْجِرَةٍ لِلزَّانِي بِهَا لِانْتِفَاءِ الْمَلِكِ وَالْعَقْدِ، وَعَقْدُ الْإِجَارَةِ بَاطِلٌ وَلَا يُوْرَثُ شِبْهَةٌ مُؤَثَّرَةٌ كَمَا لَوْ اشْتَرَى خَمْرًا فَشَرَبَهَا، وَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ أَنَّهُ لَا حَدَّ لَأَنَّ الْإِجَارَةَ شِبْهَةٌ، وَعَوْرُضٌ بِأَنَّهَا لَوْ كَانَتْ شِبْهَةً لَثَبِتَ النَّسَبُ، وَلَا يَثْبِتُ اتِّفَاقًا⁴⁵³

Şirbînî: Kadın üzerinde mülkiyeti ve nikah akdi olmadığından, zina etmek için bir kadına ücret ödeyerek onunla ilişkide bulunan kişiye had uygulanır. Kira akdi şüphe doğuracak bir etki oluşturmaz. Bu durum içkinin satın alınarak içilmesi gibidir. Ebû Hanîfe'ye göre bu durumda had uygulanmaz, zira kira akdi şüphe doğurmaktadır. Buna itiraz olarak şöyle söylenir: Kira akdi eğer şüphe doğursaydı bu ilişkiden doğan çocuk adamın nesebine bağlanırdı. Nesebin sabit olmaması üzerinde ittifak vardır.⁴⁵⁴

Ebû Hanîfe'ye göre para karşılığında ilişkiye girilmesi halinde ödenen ücret mehir karşılığında yapılan nikah akdine benzemesi dolayısıyla şüphe doğurmaktadır. Bu şüphe sebebiyle parayla ilişkiye giren kişilerden zina haddi düşer. Bunlara ta'zîr cezası uygulanır.⁴⁵⁵

4.1.3.1.3. Zina Haddinin İkrar ile Sabit Olması

أَشَارَ بِقَوْلِهِ: مَرَّةً إِلَى خِلَافِ مَذْهَبِ أَبِي حَنِيفَةَ حَيْثُ اعْتَبَرَا الْإِقْرَارَ أَرْبَعًا لِحَدِيثِ مَا عَزَّ⁴⁵⁶

⁴⁵² Şeybânî, *el-Asl*, X, 198; Şeybânî, *el-Hüccetü Alâ Ehli'l-Medîneti*, III, 512; Kudûrî, IX, 4237; Serahsî, V, 10; Kâsânî, II, 322; Merğînânî, I, 191; Mevsilî, III, 90; Bâbertî, III, 256; Aynî, V, 70.

⁴⁵³ Şirbînî V, 220.

⁴⁵⁴ Bkz. Şirbînî V, 220.

⁴⁵⁵ Kudûrî, *et-Tecrid*, XI, 5908; Serahsî, IX, 58; Mevsilî, IV, 91; Molla Hüsrev, II, 67.

⁴⁵⁶ Şirbînî V, 231.

Şîrbînî: Nevevî'nin -bir kere- ifadesi Ebû Hanîfe ile bu konudaki ihtilafa işaret eder. Zira Ebû Hanîfe, Mâiz (r.a) hadisi⁴⁵⁷ sebebiyle ikrarın dört kez olması gerektiğini itibara almıştır.⁴⁵⁸

Ebû Hanîfe'ye göre zinanın ikrar ile sabit olabilmesi için kişinin dört kez olacak şekilde bu fiili işlediğine dair itirafı gerekmektedir. Akıl bâliğ olan kişinin zina suçunu ikrar etmesiyle suç sabit olur. Dört kez olmak üzere farklı oturumlarda gerçekleşmesiyle bu kişiye zina haddi uygulanır. Hâkim fiili ne zaman ne şekilde yaptığını diğer şahitlere sorduğu gibi zina suçunu ikrar eden kişiye de sorar. Had uygulamadan önce eğer ikrardan dönerse had uygulanmaz.⁴⁵⁹

4.1.3.1.4. Zina Haddi Uygulanırken Şahitler ve Devlet Başkanının Hazır Bulunması

وَيَسْتَحِبُّ عِنْدَ اسْتِيفَاءِ الْحَدِّ سِوَاءَ أَثْبَتَ بِالْبَيِّنَةِ أَمْ بِالْإِقْرَارِ حُضُورَ الْإِمَامِ، وَحُضُورَ شُهَدَائِهِ أَيُّ: الزَّانَا إِنْ ثَبَتَ بِهِمُ
لِلْخُرُوجِ مِنْ خِلَافِ أَبِي حَنِيفَةَ⁴⁶⁰

Şîrbînî: İster ikrarla olsun ister şahitlikle zina haddi uygulanırken devlet reisinin ve şahitlerin hazır bulunması -Ebû Hanîfe'nin ihtilafından çıkmak için- müstehaptır.⁴⁶¹

Ebû Hanîfe'ye göre zina haddi ikrâr ile sabit olduğunda sultanın ya da naibinin bulunması şart değildir. Ancak had uygulanırken hazır bulunmaları müstehaptır.⁴⁶²

4.1.3.2. Hırsızlık Haddi

وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ: إِنْ قَطَعَ لَمْ يَغْرَمْ، وَإِنْ غَرِمَ لَهُ لَمْ يَقْطَعْ⁴⁶³

Şîrbînî: Ebû Hanîfe “*El kesilmişse tazmin edilmez, tazmin edilmişse el kesilmez.*” demiştir.⁴⁶⁴

⁴⁵⁷ Buhârî, Talak, 5270.

⁴⁵⁸ Bkz. Şîrbînî V, 231.

⁴⁵⁹ Şeybânî, VII, 179-80; Kudûrî, *et-Tecrid*, IX, 4457; Kudûrî, *el-Muhtasar*, 195; Serahsî, IX, 91; Merğînânî, II, 339; Mevsilî, IV, 89; Zeylaî, III, 166; Bâbertî, V, 213; Haddâdî, II, 147; Aynî, VI, 256; Sirâcuddîn İbn Nuceym, III, 143; Meydânî, III, 181.

⁴⁶⁰ Şîrbînî V, 236.

⁴⁶¹ Bkz. Şîrbînî V, 236.

⁴⁶² Kudûrî, *el-Muhtasar*, 195; Merğînânî, II, 341; Mevsilî, IV, 85; Bâbertî, V, 228; Haddâdî, II, 150; Aynî, VI, 268; Meydânî, III, 184.

⁴⁶³ Şîrbînî V, 300.

⁴⁶⁴ Bkz. Şîrbînî V, 300.

Ebû Hanîfe'ye göre hırsızın çalmış olduğu mal eğer telef olmuşsa, el kesme haddi ve telef olan malın tazmini cem edilmez. Eli kesilen hırsız malı telef etmemişse malı sahibine geri verir. El kesilmiş ve mal telef olmuşsa ayrıca eli kesilen hırsızın malı tazmin etmesi istenmez. Mal sahibi eğer malın tazmin edilmesini isterse hırsız malı telef etmemişse malı sahibine verir, böylece el kesme -hâkime ulaşmamışsa- haddinin yerine malın tazmini tercih etmiş olur. Ebû Hanîfe'nin içtihadına göre el kesilmişse bundan başka bir ceza gerekmez.⁴⁶⁵

4.1.3.2.1. Hırsızlık Haddinin Düşmesi

466 ^{وَلَوْ أَعَادَ الْمَالُ الْمَسْرُوقَ إِلَى الْحَرَزِّ لَمْ يَسْقُطِ الْقَطْعُ وَلَا الضَّمَانُ عَنْهُ. وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ يَسْقُطَانِ}

Şirbînî: Hırsız çalmış olduğu malı saklı olduğu yere geri koysa, o kimseden el kesme haddi ve tazmin düşmez. Ebû Hanife'ye göre bu durumda ikisi de düşer.⁴⁶⁷

Ebû Hanîfe'ye göre hırsız çaldığı malı tazmin ederse ya da bu malı geri sahibine iade ederse eli kesilmez.⁴⁶⁸

4.1.4. Siyer Kitabı

4.1.4.1. Mekke'deki Konak ve Arazilerin Satılması

469 ^{وَمَنْعَ أَبِي حَنِيفَةَ مِنْ بَيْعِهِ}

Şirbînî: Ebû Hanîfe Mekke'deki arazilerin ve konakların satımını caiz görmemiştir.⁴⁷⁰

Ebû Hanîfe'ye göre Mekke' de bulunan arazilerin satılması mekruhtur. Ancak o, bu bölgelerdeki binaların satılmasında bir beis olmadığı görüşündedir.⁴⁷¹

⁴⁶⁵ Kudûrî, *el-Muhtasar*, 202; Serahsî, IX, 185; Kâsânî, IX, 336-37; Merğînânî, II, 373; Mevsilî, IV, 111; Bâbertî, V, 413; Haddâdî, II., 171; İbnü'l-Hümâm, III., 398-99; Aynî, VII, 70; Zeynuddîn İbn Nuceym, V, 71; Meydânî, III, 210.

⁴⁶⁶ Şirbînî V, 300.

⁴⁶⁷ Bkz. Şirbînî V, 300.

⁴⁶⁸ Kudûrî, *el-Muhtasar*, 202; Serahsî, IX, 185; Kâsânî, IX, 336-37; Merğînânî, II, 373; Mevsilî, IV, 111; Bâbertî, V, 413; Haddâdî, II., 171; İbnü'l-Hümâm, III, 398-99; Aynî, VII, 70; Meydânî, III, 210.

⁴⁶⁹ Şirbînî V, 450.

⁴⁷⁰ Bkz. Şirbînî V, 450.

⁴⁷¹ Merğînânî, IV, 379; Mevsilî, IV, 162; Bâbertî, X, 60; Aynî, XII, 224; Halebî, 212; Damad, II, 547.

4.1.4.2. Cizyenin Ehl-i Kitap Dışındaki Kimselerden Alınabilmesi

472 وَعِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ تَوَخَّدَ الْجَزِيَّةَ مِنَ الْعَجَمِ مِنْهُمْ

Şîrbînî: Yahudiler ve Hristiyanlar cizye⁴⁷³ anlaşması yapılacak sınıftadırlar. Bunların dışında olan Arap ya da acemler cizye anlaşması yapmaya ehil değildirler. Ebû Hanîfe'ye göre ehl-i kitabın dışındaki dinlere mensup olan kişiler acem ise onlardan cizye alınır.⁴⁷⁴

Ebû Hanîfe'ye göre cizye anlaşması ancak ehl-i kitapla, Mecûsi ve Arap olmayan putperestlere yapılabilir. Mürtetlerle ya da Arap putperestleriyle cizye anlaşması yapılmaz.⁴⁷⁵

4.1.4.3. Devlet Reisinin Müslümanlar Adına Cizyede Tasarrufta Bulunabilmesi

476 فَيَأْتِي أَبَا حَنِيفَةَ لَا يُجِيرُهَا إِلَّا كَذَلِكَ.....

Şîrbînî: Devlet başkanı ya da onu vekili Müslümanlar adına cizye anlaşması yaptığında Müslümanların maslahatı söz konusu olan durumlarda tasarruf hakkına sahiptir. Devlet başkanı ya da vekili yapılan anlaşmada ortada Müslümanların menfaatini gerektiren bir durum olmaksızın cizyede indirim yapması caiz değildir. Ayrıca cizye anlaşması yapacak kişilerin maddi statüleri göz önüne alınarak zenginlerden dört, orta halli olanlardan iki ve fakirlerden bir dinar almak üzere anlaşma yapılabilir. Ebû Hanîfe devlet başkanının ancak bu şekilde cizyede tasarruf sahibi olduğu görüşündedir.⁴⁷⁷

Ebû Hanîfe'ye göre devlet başkanı ya da onun atadığı vekili cizye anlaşmasını emân vereceği insanların maddi durumlarına itibar ederek yapar. Zengin olanlara yıllık kırk sekiz, orta halli olanlara yirmi dört, fakir olanlara ise on iki dinar olacak şekilde anlaşma yapılabilir. Bu uygulama sünnete daha uygundur.⁴⁷⁸

⁴⁷² Şîrbînî V, 471.

⁴⁷³ Gayr-ı Müslimlerin mükellef olan erkeklerinden alınan vergi. (Ayrıca bkz. Mehmet Erkal, "Cizye", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1993, VIII, 42-45; Erdoğan, 79.)

⁴⁷⁴ Bkz. Şîrbînî V, 471.

⁴⁷⁵ Ebû Yûsuf, 79; Şeybânî, VII, 546; Kudûrî, *el-Muhtasar*, 236; Serahsî, VII, 10; Merğînânî, II, 401; Mevsilî, IV, 137; Zeylaî, III, 277; Bâbertî, VI, 48-9; Haddâdî, II, 247; Aynî, VII, 242-43; Meydânî, IV, 144.

⁴⁷⁶ Şîrbînî V, 481.

⁴⁷⁷ Bkz. Şîrbînî V, 481.

⁴⁷⁸ Şeybânî, VII, 546; Cessâs, VII, 79; Kudûrî, *et-Tecrid*, XII, 6236; Kudûrî, *el-Muhtasar*, 236; Kâsânî, VII, 112; Merğînânî, II, 401; Mevsilî, IV, 137; Bâbertî, VI, 45; Haddâdî, II, 274; Aynî, VII, 239; Meydânî, IV, 143-44.

SONUÇ

Çalışmamız benzerleriyle birlikte hilâf/ihtilâf ilmi başlığı altında değerlendirilebilir. Mezhepler arasındaki görüş ayrılıklarına temas eden bu ilim, mezhep metodolojilerine vukûfiyet kazandırmakla birlikte, delilleri derinlemesine inceleme imkânı sağlamaktadır. Bu bağlamda Şirbînî'nin *Muğni'l-Muhtâc* isimli eserinde Ebû Hanîfe'ye yapmış olduğu atıfları incelemeyi uygun bulduk. Eserde dikkat çeken hususlardan biri, Şirbînî'nin böylesi hacimli bir eserde diğer mezhep müçtehitlerinin görüşlerine oldukça sınırlı sayıda yer vermiş olmasıdır. Eserini daha sınırlı bir şekilde, mezhepler arası ihtilaflara uzun uzadıya yer vermeksizin kaleme almıştır. Bu sebepten mensuplarınca baş ucu ve kaynak kitabı olarak çokça müracaat edilen bir kitap olmuştur.

Şirbînî eserinde diğer mezhep alimlerinden hürmetle bahsetmiş, tenkitlerini yaparken onlara karşı özenli bir dil kullanmaya gayret etmiştir. İsimlerini zikrettiği yerde onlara dua etmekten geri durmamıştır. Şirbînî'nin bu tavrı, taassubun ön planda olduğu göz önüne alınırsa ilim adamının duruşunun nasıl olması gerektiğini sergilemektedir.

Hatîp eş-Şirbînî'nin kitabında Ebû Hanîfe'nin adının doğrudan ya da dolaylı olarak geçtiği yüz on dört madde yer almaktadır. Bunlardan yüz on bir tanesi fıkıh alanına ait görüşlerken geri kalan üç tanesi kelim ve Ebû Hanîfe'nin hayatına dair rivayet edilen tarihi bir bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şirbînî'nin yapmış olduğu atıflar incelendiğinde görüşlerin sıhhati bakımından üç durum ortaya çıkmaktadır:

1. Ebû Hanîfe'ye nispet edilen görüşler Hanefi mezhebine ait asli kaynaklarda incelendiğinde birebir örtüştüğü ve bu durumun ekseriyette olduğu tespit edilmiştir.
2. Şirbînî'nin "*Ebû Hanîfe bu konuda şöyle demiştir.*" şeklinde aktardığı görüşlerde ve buna benzer ifadelerin yer aldığı maddelerde ona ait olan iki görüşten birini aktararak kitabında incelediği görülmüştür. Bu maddeler Hanefi kaynaklara müracaat edildiğinde konuya dair Ebû Hanîfe'nin iki görüşü bulunmakta olduğu tespit edilmiştir. Şirbînî'nin iki görüşten sadece birini zikretmiş olması kendisine ulaşan ilk görüş olduğu ya da iki görüşten birini tercih etmiş olduğu gözlenmektedir. Bahsi geçen şekilde madde sayısı on taneyi aşmamaktadır.

3. Bazı maddelerde Ebû Hanîfe'ye ait olduğunu iddia ettiği görüşlerden dört tanesinin ona ait olmadığı tespit edilmiştir. Geniş kaynak taraması sonucunda ulaşılamayan bu maddeler de Şîrbînî'nin de kaynak belirtmemesi bu görüşlerin kime ait olduğu konusunda bilgi vermemektedir. Buradan anlaşılan Ebû Hanîfe'ye nispet edilen yanlış bir bilgiyi rivayet etmesidir. Bilgi kaynağının onu yanıltması ya da onun bu bilgiyi yanlış kaynaktan edinmesi şeklinde anlaşılabilir.

Hanefî kaynaklar taranırken birçok meselede Ebû Hanîfe'nin görüşleri müfta bih olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada buna yer yer değinilmiştir.

Şîrbînî, Ebû Hanîfe'nin görüşlerini zikrederken farklı ifadeler kullanmıştır. Çünkü bazen onun konuya muhalefetinden bahsederken, bazen desteklediği görüşlerini zikretmiştir. Ayrıca ona muhalefetten çekindiği konularda ise üslûbu farklılık arz etmiştir.

Yapılan atıfların genel olarak ibareleri şu şekildedir:

1. وَخَالَفَ فِي ذَلِكَ أَبُو حَنِيفَةَ
2. وَرَوَاةٌ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ
3. وَبِهِ قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ
4. وَخَرُوجًا مِنْ خِلَافٍ مِنْ أَوْجِبِهِ
5. خِلَافًا لِأَبِي حَنِيفَةَ
6. عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ
7. كَمَذْهَبِ أَبِي حَنِيفَةَ

Şîrbînî'ye ait olan bu ifadeler incelendiğinde konularını itibariyle ciddi farklar arz etmediği söylenebilir. Kullanılış bakımından ifadelerin farklılığı Ebû Hanîfe'ye ait olan görüşlerin sıhhati ya da mezhep içindeki durumuyla ilgili bilgi vermemektedir.

Bu tür çalışmalar kaynaklara inildikçe mezhepler arasındaki ihtilafların arka planını ortaya koymaktadır. Bu durum görüşlerin sıhhatli aktarılıp aktarılmaması bakımından sağlamasını yapma olanağı sunmuştur.

Genel anlamda bu çalışmalar mezhep içindeki alimler arasında ya da bir alimin görüşlerinin farklı kaynaklarda incelenmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Derin ve geniş literatür taraması sayesinde okuyan ve eseri yazan açısından mezheplerin mihenk taşı sayılan eserlere muttali olunmasına katkı sağladığı müşahede edilmiştir.

İhtilafların arka planına bakıldığında tarafların savundukları görüşleri ilmi gerekçelere dayandırarak ortaya çıkardıkları gözlemlenmiştir.

Müçtehitlerin konulara ilişkin istinbat yöntemleri, delilleri değerlendirmesi ve hüküm çıkarma yöntemlerini bilmek taliplerine fıkıh melekesi kazandıracaktır.

Özellikle yaşadığımız çağda fikri kaymaların çok oluşuna dikkat edilirse, bu tür çalışmalar sayesinde mezheplerin metotlarının bilinmesi, delilleri onlara en yakın ağızlardan alarak incelenmesi fıkıh hakkında sahih bilgiye ulaşılmasını sağlayacaktır.

Görüşlerin aktarılmasında eksik ya da yanlış olması, müelliflerin ulaştıkları kaynaktaki eksik ya da yanlış aktarımdan kaynaklandığı gibi yer yer kasıtlı olarak hasmı ilzam etmek için hakikati olmayan görüşlerin aktarıldığı görülecektir. Bu bizim tezimizde karşılaştığımız bir netice olmasa da mezhep taassubu sebebiyle kasıtlı ya da kasıtsız olarak bunun varlığı saptanmıştır.

Bu tür eserlerden elde edilen genel sonuç, kadim kaynaklarda yer alan bazı meselelerin günümüz teknik imkanıyla daha net sonuç vereceğidir. Özellikle bizim çalışmamızda yer alan “Kâifin Nesebi Belirlemesi” meselesi ele alındığında günümüzde gelişen teknoloji sayesinde DNA yapısından nesebin sonucu yüzde yüze yakın bir oranla tespit edilebilmektedir. Bu ve buna benzer durumlar İslam hukukunun gelişen teknolojiyi kullanmasının bazı durumlarda daha net sonuç vereceği anlaşılmaktadır.

Çalışmamızdan elde ettiğimiz en temel sonuç, Mezheplerin birbiri arasında ve mezhep içindeki alimlerin birbirleriyle olan ihtilafı mezheplerin sistematikleşmesinde ciddi rol oynamış olmasıdır. Bu durum durağan olmaktan uzak bir fıkıh ilminin gelişmesine yol açmıştır.

İhtilaf üzerine yapılan çalışmalarda dikkati çeken bir diğer önemli husus ise güncel meselelere cevap verecek dinamik bir fıkıh yapısı varlığının ön plana çıktığıdır. İnsanlığın teknik bakımdan yol alması yeni meselelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Geçmiş kaynaklar tarandığında yeni hadiselerin karşılığı bulunmadığı takdirde dinin asıllarıyla çatışmayacak şekilde Müslümanın maslahatı gözetilerek hüküm verilmesi gerektiği sonucu çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdulazîm Mahmûd ed-Dîb, “Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn”, *DİA*, TDV. Yay., İstanbul 1993, VIII, 141-144.
- Abdulfettâh Muhammed İdrîs, “Hükmü İsti'mâli'd-Devâi'l-Müştemil alâ Şey'in min Necisi'l-Ayn ke'l-Hinzîr ve lehû Bedîlun Ekallü minhu Fâidetên ke'l-Hîbârîni'l-Cedîd” (Bizatihî Yeni Heparin Gibi Kendisi Kadar Etkili Olmayan İlaçlara Alternatif Olarak Hinzır Gibi Bizzati Necis Olan Şeylerin İlaçlarda Kullanılmasının Hükmü)”, *Mecelletu'l-Mecmai'l-Fıkhiyyi'l-İslâmî*, 18(20), 2005, 89-131.
- Ak, A., “İmam-ı Azâm Ebû Hanîfe'nin Hayatı ve İtikâdî Görüşleri”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(27), 2016, 1-27.
- Aktan, H., “Âkile”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1989, II, 248-249.
- _____, “Zevi'l-Erhâm”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2013, XL, 307-308.
- Ali Abdurrahman er-Rebi'a, “el-Vasıyye”, *Mecelletu'l-Mecmai'l-Fıkhiyyi'l-İslâmî: Râbitatü'l-Âlemi'l-İslâmî*, 1989, Cilt: 3, 79-109.
- Apaydın, H. Y., “Velâyet”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2013, XLIII, 15-19.
- Arı, A., “Vasiyet”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2012, XLII, 552-55.
- Atar, F., “Nikâh”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2007, XXXIII, 112-117.
- _____, “Nâfile”, *DİA*, TDV. Yay., İstanbul 2006, XXXII, 290-292.
- Aybakan, B., “Râfîi, Abdülkerîm b. Muhammed”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2007, XXXIV, 394-396.
- _____, “Subkî, Takıyyüddin”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2010, XXXVIII, 14-15.
- Aydın, M. Â., “Mehir”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2003, XXVIII, 389-391.
- _____, “Necâşî Rivâyetleri Bağlamında Gıyâbî Cenaze Namazı ile İlgili Tartışmalar”, *İslâmî İlimler Dergisi*, 13(2), 2018, 239-264.
- Aynî, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed, *el-Binâye Fi Şerhi'l-Hidâye I-XIII*, (1. Baskı), Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrût 2000.

- _____, *Minhetü's-Sülûk Fî Tuhfetu'l-Mülûk* (1. Baskı), Thk. Ahmed Abdurrezâk el-Kebîsî, Vüzerâtü'l-Efgâfi Ve'ş-Şüunü'l-İslâmiyyeti Katar 2007.
- Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed er-Rûmî el-Mısırî, *el-Înâye Fî Şerhi'l-Hidâye I-X*, Dâru'l-Fikr ts.
- Bakkal, A., "Maraz-ı Mevt" *DİA*, TDV Yay., Ankara 2003, XXXVIII, 39.
- Bardakoğlu, A., "İkrâh", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2000, XXII, 30-37.
- Başoğlu, T., "Resim", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2007, XXXIV, 579-582.
- _____, "Ta'zîr", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2011, XL, 198-202.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukûk-i İslamiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu* (2. Baskı), Ravza Yayınları, İstanbul 2018.
- _____, *Büyük İslam İlmihâli*, Kahraman Cilt Yay., İstanbul 1992.
- Buceyrîmî, Süleymân b. Muhammed b. Ömer el-Mısırî eş-Şafiî, *Tuhfetu'l-Habîb Alâ Şerhi'l-Hatîb I-IV*, Daru'l-Fikr, 1995.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmiü's Sahih*, thk. Mahmud Muhammed, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut 2009.
- Burhânî, Ebu'l-Meâli Burhaneddin el-Buhârî, *el-Muhîtü'l-Burhânî Fî'l-Fıkhu'l-Nu'mânî I-IX* (1. Baskı), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye Beyrût 2004.
- Cemâluddîn Ebû Muhammed Ali b. Ebî Yahyâ Zekeriyâyâ bn. Mes'ûd el-Ensârî el-Hazrecî el-Menbicî, *el-Lubâb Fî'l-Cem'i Beyne's-Sünneti ve'l-Kitâb I-II* (2. Baskı), Dâru'l-Kalem, Dımeşk 1994.
- Cessâs, Ebû Bekir er-Râzi, *Şerhu Muhtasarü't-Tahâvî I-IV* (1.Baskı), Daru'l-Beşâri'l-İslâmiyyeti 2010.
- Çavuşoğlu, A. H., "Şirbînî, Hatîb", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2010, XXXIX, 189-191.
- Dârekutnî, Ebû'l Hasen Ali b. Ömer, *Sünen-i Dârekutnî*, Thk. Şuayb Arnavut, Darü'r Risale, Beyrut 2004.
- Demir, B., "İslâm Hukukçularının Şehitlerin Yıkanması ve Üzerlerine Namaz Kılınmasıyla İlgili Farklı Yaklaşımları", *EKEV Akademi Dergisi*, Cilt: 66, 2016, 143-158.

- Döndüren, H., “Cuma Namazı ve Kılınma Şartları”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 1987, 141-150.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş’as es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvud*, Thk. Muhammed Muhyiddin, el-Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut, ts.
- Ebû Hanîfe, Nu’mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh, *el-Fıkhu’l-Ekber* (1. Baskı), Mektebebetü’l-Furkân, ts., 157.
- Ebû Yûsuf, Ya’küb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa’d el-Kûfî, *Kitâbu’l-Harâc*, Thk.: Tahâ Abdurrauf, el-Mektebetü’l-Ezheriyye Li’t-Turâs, Kâhire ts.
- Ebû Zehre, Muhammed, *el-Ahvâlü’s-Şahsiyye* (3. Baskı), Daru’l-Fikri’l-Arabî, Kâhire ts.
- _____, *Ebû Hanîfe: Hayâtuhu ve Ârâuhu’l-Fıkhiyye*, Daru’l-Fikr, 1997.
- Ebû’l-Leys es-Semerkindî, İmâmü’l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm, *Uyûnü’l-mesâ’il*, Thk.: Salahdîn en-Nehî, Matbaatu Es’ad, Bağdâd 1386.
- el-Ğazzî, Necmuddîn Muhammed b. Muhammed, *Kevâbibu’s-Sâire I-III* (1.Baskı), Thk.: Halîl el-Mensûr, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût 1997.
- Erdoğan, M., *Fıkıh ve Hukuk Terimleri* (6.Baskı), Ensar Neşriyat, İstanbul 2016, 448-449.
- Erkal, M., “Cizye”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1993, VIII, 42-45; Erdoğan, 79.
- eş-Şiblî, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. İshâk b. Ahmed el-Gaznevî, *el-Gurretü’l-Münîfe fî Tahkîki Ba’zu Mesâ’ili’l-İmâm Ebî Hanîfe* (1. Baskı), Müessesetü’l-Kütübi’l-Sekâfiyye, 1986.
- Gezgin, Y. E., “Ebû Yusuf’un Kitâbu’l-Haracındaki Altın ve Gümüş”, *ASEAD*, 4(12), 2017, 490-508.
- Hacak, H., “Mal”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2003, XXVII, 461-465.
- Haddâdî, Radiyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed, *el-Cevheretü’n-Neyyire I-II* (1. Baskı), Matbaatü’l-Hayriyye, 1332.
- Halebî, İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm, *Mülteka’l-Ebhûr I-IV* (1. Baskı), Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye Beyrût 1998.

- İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr Ale'd-Dürri'l-Muhtâr I-VI* (2. Baskı), Dâru'l-Fikr Beyrût 1992.
- İbn Hacer el-Heytemî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî es-Sa'dî, *Hayrâtu'l-Hisân fî Menâkibi'l-İmâmi'-A'zâm Ebî Hanîfe en-Nu'mân* (3. Baskı), Matba'tus-Sa'âde, Mısır 1324.
- İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr, *Vefâyâtu'l-Ayân I-VII* (7. Baskı), Thk.: İhsan Abbas, Beyrut t.y.
- İbn Nüceym, Sirâcüddîn Ömer b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî, *Nehru'l-Fâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik I-III* (1. Baskı), Daru'l-Kütübi'l-İslamiyye, 2002.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî, *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik I-VIII* (2. Baskı), Daru'l-Kütübi'l-İslamiyye ts.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-Müctehid Niheyatu'l-Muktesid I-IV*, Daru'l-Hadîs, Kâhire 2004.
- İbnu'l-Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *İ'lâmu'l-En'âm Şerhi Buluği'l-Merâm Min Ehâdîsi'l-Ahkâm I-IV* (9. Baskı), Dâru'l-Ferfûr, Dimeşk 1998.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî, *Fethu'l-Kadîr I-X* (3. Baskı), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye Lübnân 2017.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünen-i İbn Mâce*, Thk. Muhammed Fuad Abdulbaki, Darü'l-İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, ts.
- İnce, İ., "Ridde", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2008, XXXV, 88-91.
- Kallek, C., "Hisbe", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1998, XVIII, 133-143.
- Kandemir, M. Yaşar, "Beyhâkî", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1992, VI, 58-61.
- Karadağ, B., "İslâm Hukukuna Göre Kadının Hâkimliği", *Şarkiyat*, 10(2), 2018, 690-707.
- Karaman, H., *Mukayeseli İslam Hukûku I-III* (9. Baskı), İz Yayıncılık, İstanbul 2016.
- _____, "Asabe", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1991, III, 452-453.
- _____, "Cuma", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1993, VIII, 85-89.

- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes‘ûd b. Ahmed, *Bedâü’s Sanâi Fî Tertîbi’s Şerâi I-X* (3. Baskı), Lübnân 2010.
- Kaşıkcı, O., “Radâ”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2007, XXXIV, 384-386.
- Karataş, F., “İslâm Hukukunda İddet” *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 4 (8), 2013.
- Koca, F., “İkrâr”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2000, XXII, 38-40.
- Kocabaş, S., “Hatîp eş-Şirbînî ve Muğni’l-Muhtâc Adlı Kitabındaki Metodu” *CÜİFD*, 14(2), 2010, 367-397.
- Koçak, M., v.dğr., *İslâm Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2014.
- Köse, S., “Lukata”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2003, XXVII, 223-253.
- Kudûrî, Ebü’l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed, *Muhtasarü’l-Kudûrî Fî’l-Fıkhî’l-Hanefî* (1. Baskı), Thk.: Kâmil Muhammed, Dâru’l Kutubi’l İlmiyye, 1997.
- _____, *et-Tecrîd Mevsûatu’l-Kavâidi’l-Fıkhîyyeti’l-Mukârene I-XII* (2. Baskı), Dârus’s-Selâm, Kâhire 2006
- Kumbasar, H. M., “Süt Akralığı”, *AÜİFD*, 2001, Cilt: 16, 317-332.
- Kurt, H., “İmam-ı Azam Ebû Hanîfe’nin Beş Eserinde İmanla İlişkili Temel Kavramlar, *OMÜİFD*, Cilt: 30, 2011, 89-118.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *Muvatta’l-İmâm Mâlik Bi Rivayeti Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî I-III* (5. Baskı), Dâru’l-Kalem, Dımeşk 2011.
- Mergînânî, Ebü’l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî, *el-Hidâyetü Fî Şerhi Bidâyeti’l-Mübtedî I-IV*, Daru’l-İhyâi’t-Turâsî, Beyrût 1356.
- Mevsîlî, Ebü’l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd, *el-İhtiyâr Li Ta’lîli’l Muhtâr I-V*, Dâru’l Kutubi’l İlmiyye, Beyrût 1356.
- Meydânî, Abdulganî b. Tâlib ed-Dımeşkî, *el-Lubâb Fî şerhi’l Kitâb I-IV*, El-Mektebetü’l İlmiyye Beyrut ts.
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Firâmûz, *Dürerü’l-Hukkâm Fî Şerhi Ğureru’l-Ahkâm I-II*, Daru İhyâi Kütübî’l-Arabiyye, b.y.

- Müslim b. Haccâc, Ebû'l Hüseyin el-Kuşeyrî, *el-Câmiü's Sahih*, thk. Muhammed Fuat Abdülbaki, Darü İhyâ-i Turasi'l Arabî, Beyrut, ts.
- Nesefî, Ebû'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Kenzu'd-Dekâik* (1. Baskı), thk. Said Bektaş, Darü'l-Beşâirü'l-İslâmiyye 2011.
- Pala, A. İ., "Cuma Namazına Dair" *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (8), 2006, 285-302.
- Saymerî, Hüseyin b. Alî, *Ahbâru Ebî Hanîfe ve Ashâbuhu* (3. Baskı), Âlemü'l-Kütüb, Beyrût, 1985
- Semerkindî, Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed, *Tuhfetu'l-Fukahâ I-III* (3. Baskı), Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrût 1994.
- Serahsî Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed, *el-Mebsût I-XXX*, Daru'l-Ma'rife, Beyrût 1993.
- Şafak, A., "Bağy", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1991, IV, 451-452.
- Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad, *el-Asl I-XII* (1. Baskı), Darü İbn Cezm, Beyrût 2012.
- _____, *el-Hüccetü Alâ Ehli Medîne I-IV* (3.Baskı) Thk. Mehdî Hasan el-Keylânî el-Kâdirî, Âlemü'l-Kütüb Beyrût 1404.
- _____, *el-Câmiu's-Sağîr* (1. Baskı), Âlemü'l-Kütüb, Beyrût 1406.
- Şeyh Bedreddin Mahmud, *et-Teshîl Şerhu Letâifi'l-İşârât*, (Çev.: H. Yunus Apaydın), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul 2012.
- Şirâzî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Alî, *Tabakâtu'l-Fukaha'* (1. Baskı), Thk.: İhsân Abbâs, Daru'r-Râidi'l-Arabiyye, Beyrût 1970
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb el-Kâhirî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Marifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc I-V* (1. Baskı), Dâru'l-Feyhâ, Dimeşk 2009.
- _____, *Muğni'l-Muhtâc, I-XX* (1. Baskı), (Çev.: Soner Duman), Mirac Yay., İstanbul 2009.
- Şurunbilâlî Hasan b. Ammâr b. Ali eş- el-Mısrî el-Hanefî, *Merâgi'l-Felâh Alâ Nûri'l-İzâh* (1.Baskı), el-Mektebetü'l-Asriyye 2005.

- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî, *Şerhu Mâni'l-Asâr I-V* (1. Baskı), Âlemü'l-Kütüp, 1994.
- Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl ed-Dûkâtî, *Hâşiyetü't-Tahtâvî Alâ Merâğî'l-Felâh Şerhu Nûru'l-İzâh* (1. Baskı), Daru'l-Mektebetü'l-İlmiyye Beyrût 1997.
- Tayşî, M. S., "Kıyâfe", *DİA*, TDV Yay., Ankara 2002, XXV, 508.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *el-Câmiü's Sahih*, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki Ahmed Muhammed Şakir, Matbaatü Mustafa el-Babî, Kahire 1975.
- Topal, Ş., "İslâm Hukuku Açısından Satış Sözleşmelerinde Mülkiyetin Devrine Yönelik Engeller", *OMÜİFD*, 2001, Cilt: 12-13, 517-538.
- Uzunpostalcı, M., "Dede", *DİA*, TDV Yay, İstanbul 1994, IX, 74-75.
- _____, "Ebû Hanîfe", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1994, X, 131-138.
- Ünal, H., "el-Asl", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1991, III, 494-95.
- Zuhaylî, V., *el-Fıkhu'l-İslamiyyu ve Edilletuhu I- X* (4. Baskı), Daru'l-Fikr Dımeşk ts.
- Yaman, A., "Zihâr", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2013, XLIV, 387-390.
- Yaşaroğlu, M. K., "Minhâcu't-Tâlibîn", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2005, XXX, 111-112.
- Yavuz, Y. V., "İktidâ", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2000, XXII, 54-55.
- Yavuz, Y. Ş., "Fâsık", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1995, XII, 202-205; Erdoğan, 136.
- Yurdağür, M., "Mütevelli", Abdurrahman b. Me'mûn", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2006, XXXII, 220.
- Zehebî, Şemsuddîn Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz, *Siyerü A'lâmî'n-Nübela'I-XXV* (3. Baskı), Müessesetü'l-Risâle, y.y. 1985.
- Zeylaî, Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân b. Alî b. Mihcen b. Yûnus es-Sûfî el-Bârîî, *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik* (1. Baskı), Matbaatü'l-Kübra'l-Emîriyye Kahire 1313.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Ahmet Hakan UZUN
Doğum Yeri ve Tarihi	Üsküdar/12.01.1993
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Bildiği Yabancı Diller	Arapça
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Diyanet İşleri Başkanlığı 2019-...
İletişim	0505 058 3794
E-Posta Adresi	ahmet.hakan.uzun7@gmail.com
Tarih	14.07.2020